

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KRISTEN BOERS

AF

UGERLØSE SOGNS
HISTORIE

SORØ MCMIL

*Denne Bog er tilegnet
den, der først fortalte mig om Sognets Historie:*

KAREN MARIE JENSDATTER

min Mor.

VENSTRES FOLKEBLADS BOGTRYKKERI . SORØ

BARNDOMMENS LAND

Staar man en Sommerdag paa vort Sogns højeste Bakketop i Nord og skuer ud over Egnen i Syd langt hinsides Aamosedalen, over de frodige Marker og grønne Enge, over Kirkebyen med de røde Tage og over yppige Haver og Hegn, da kan det ikke andet end give Beskueren Indtrykket af en fredfyldt Plet, af et lykkeligt Land. — Hvem skulde ane, at denne vor Hjemstavn er blevet til under den haardeste Kamp, under en Jættestrid mellem Sommersol og Vinterkulde, den Gang for mere end Titusinde Aar siden, da der Syd for Aamosedalen laa en Bræ, en glidende skurende Ismasse, en Midgaardsorm, der havde sit Hoved her, sin Krop over Smaalands-hav og Østersø og sin Hale dybt inde i det koldeste Rusland. Det var denne Bræ, der væltede sine Isblokke ned i Dalen fra Bakkedragene om Stedstrup, Ordrup, Vielsted og Stenlille, og hvorfra Smeltevandet ved Sommertid fossede sig Vej gennem Isen helt til Dalbunden, hvor det aflejrede Ler, Grus og Sten paa visse Steder og pløjede Jordsmonnet op paa andre.

Men der kom en Dag, da Isen smeltede, og Dalen blev en Sø med blankt spejlende Vand; der kom en Dag, da Laksen sprang mod alle fossende Strømme, og den første grønnende Spire voksede frem paa Søens Bredder, det var selve det levende Livs Indtog, og da det først havde faaet en Chance, greb det til med begge Hænder, saa Egnen blev »klædt«, dette gjaldt ogsaa de store Bakkedrag ved Sophienholm, Grøntved, Brofelde, Mogenstrup, Brendholt og videre

Vest; det kraftige Højland, som havde standset Isens og Vandets Pres nordpaa og tvunget det vesterud gennem Aamosedalen, gennem den dybe Kløft ved Agnsøgaard, Bregninge Aa og Saltbæk Vig til Sejro Bugt, hvor Vandet traf Afløbet fra Østersøen, det Afløb, man har kaldet Danaelven, den der efter en Naturkatastrofe blev til Store Bælt, og hvor ved Østersøens Vand blev salt.

Allerede ved Bræens Fod stod Vækster paa Vagt. Lav, Mos og krybende Pil gik forud. Siden sloges Asp, Fyr og Eg om Herredømmet, medens i Naturen Tørtid vekslede med Vaadtid. Men ogsaa Dyrene fandt, at Landet var saare godt. Rensdyret søgte herind, allerede medens Bræen stod. Urokse, Elsdyr, Kronhjort og Vildsvin kom siden til i Flok og Følge med alle deres Fjender: Bjørn, Ulv, Los og Ræv som Bagtrop. Men i Søer og Bække gjorde Odderen rig Fangst paa Fiskebestanden, paa den mægtige Malle med den lange Skægtraad, men ogsaa paa en underlig Gæst der fandtes ved Søen, nemlig Sumpskildpadden; og langt ude, hvor Strømmen gik, byggede Bæveren sine kunstfærdige Dæmninger.

Men som Livet levedes allerbedst, begyndte Døden sit Værk. Langsomt, næsten umærkeligt groede Søen til; alle vegne, hvor Vandet stagnerede, i hver en Krog og Vig faldt Vandplanter til Bund, blandedes med nedfaldende Grene, Løv og væltede Træer og med Neds skyl fra Bakkedragene. I Søen fandt ogsaa Dyrene deres Død, og sluttelig blev den Gemmede for Menneskenes Vaaben og Redskaber, hvad enten de nu er tabt ved Uagtsomhed, eller de er blevet sænket ned som Offer til en Guddom.

I Løbet af 10—15 Tusinde Aar groede Aamosen til. Fra at være en udstrakt aaben Sø, en farbar Vandvej for de første Beboeres primitive Baade, blev den i lange Tidsrum et uvejsomt Morads, en Hindring for al Færdsel for Mennesker fra Nord til Syd og omvendt. Selv langt op i historisk Tid fandtes ingen Overgang over Aamosedalen mellem Broemølle i Vest og Brænnemølle i Øst. Men gennem Aarhundre-

Uroksefundet i Nyrup (Matr. Nr. 11) 1947. (Nationalmuseet fot.) Fundets Alder ca. 8000 Aar. Dyrets Vægt ca. 1500 kg, Højde mere end 2 Meter. Meget gammelt Dyr med udslidte Tænder.

der blev store Dele af Mosen, især efter at Vandstanden 1770 var sænket ved Bromølle, til frodige Engdrag med udstrakte Græsningsarealer for Kvæget og til Tørveskær for de omliggende Byer. Den blev i 1829 opmaalt til ikke mindre end 6666 Tønder Land paa en Længde af $2\frac{3}{4}$ Mil, og dens Værdi ansloges til 2 Millioner Kroner. Paa dens Græsningsareal, mente man, kunde fedes henved 2000 Stykker Kvæg aarlig. For flere af Sognets Byer, saaledes Ugerløse, Jonstrup og Ubberup, har Mosen haft overmaade stor Betydning, selv om Mosestrækningernes Bredde ikke var overvældende. De forskellige Mosedrag i vort Sogn har baaret forskellige Navne: Jonstrup Enge og Tangemose i Ugerløse Vesterskovvang, El-

lemose i Jonstrup og Viemose i Ubberup. Men ogsaa inde i Sognet har der været større Mosestrækninger som Maglemose, Jonstrup Lyng og Sortelyng.

Aaparti ved Jonstrup. (Efter Maleri af Aage Frederiksen).

Fra de skønne bølgende Bakkedrag i Nord sænker Landet sig ned i den brede Erosionsdal, i hvis Græseng nu risler et lille beskedent Aaløb – det sidste Minde om den Stortid, da vor Egn blev til.

Her inde i Sjællands Midte ligger det lille Stykke Danmark, hvor vi havde vor Barndom, hvor Minder stiger fra hvert et Hegn og Mosehul, fra hver en Bæk og Grøftekant. Her blev vore Drømme til, her saa vor Higen og Stræben Lyset. Meget er i Tidens Løb forandret, men vore Marker og Enge kantet af Skov i Øst, i Nord og i Vest ligger her som før, vort gamle Hjem, vor Kirke og Skole. Dog først, naar vi kender Sognets Historie, kender den Skæbne, det igennem de vekslende Tider har fristet, bliver det helt og fuldt vort – Barndommens Land.

DEN GAMLE BOPLADS

Ingen kan vide, naar de første Mennesker har betraadt vor Hjemegn. De kan være kommet herind en Sommerdag paa Jagt efter Rener i Bræens sidste Tid og atter forsvundet sydpaa, naar Vinteren og Kulden satte ind. Dog, som de sidste Aarings dybtgaaende Undersøgelser har vist, har Aamosesøens Bredder været Bosted for Mennesker i over 8000 Aar. De var Jægere og Fiskere, yderst primitive i hele deres Livsførelse, kendte dog Ildens Brug og forstod at danne sig Vaaben af Markens Flint og Jagtdyrenes Takker og Ben. For denne faatallige oprindelige Stamme maa Livsbetingelserne her ved Aamosesøen have været de allerbedste, thi Søens Fiskerigdom og de udstrakte Skoves Vildtbestand maa have gjort det forholdsvis let at tilfredsstille Kødbehovet, ligesom Skovene har frembudt et rigt Felt for Kvindernes Indsamlinger af Fugleæg og Rødder, Løg og Træers Frugt.

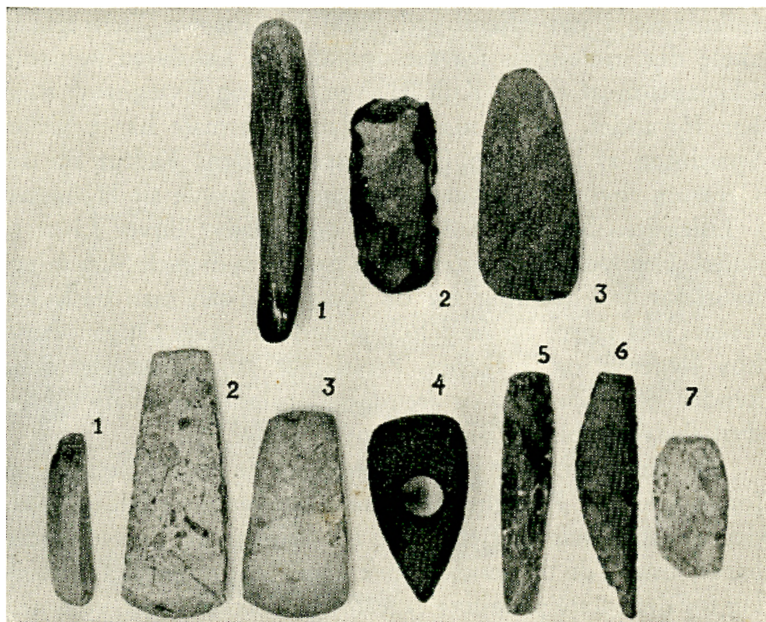
Hvad det var for et Folk, ved man intet om. Fundene viser, at de i deres Baade, der var udhulede Fyrrestammer, har færdedes husvant til Søs. I Baadene har de aflagt Besøg paa andre Bosteder ved Søen og rimeligvis ogsaa fra fjerntboende Stammer røvet Gods og Kvinder, der som de Evadøtre, de var, har smykket sig med Perlekranse af Hundenes og andre Rovdyrs Tænder, møjsommeligt gennemboret med en Flintflis. Af Husdyr har de kun haft Hunden, dog i to Racer, en stor og en mindre. Hunden var Vogter af Bostedet, Jæger som dens Herre og i Nødens Time Føde for Stammen — en alsidig Tilværelse.

Paa Holme ude i Søen eller paa fremspringende Næs ved denne blev Bostedet lagt, valgt med Omhu et Sted, hvor Skov og Krat lusede for Vinden, og hvor der var let Adgang til friskt, rindende Vand. Var Stedet godt skjult og let at forsvare mod Vilddyr og Fjender, kom dette ogsaa til at spille en Rolle ved Valget, thi Mad og Fred var Hovedbetingelser i Tilværelsen; Mad og Fred, hvad kunde Menneskene vel ønske sig mere. Men Folkets Hukommelse var

kort; havde man spurgt dem om Stammens Oprindelse, vilde Svaret ikke være blevet synderligt tilfredsstillende. Ingen skænkede Fortiden en Tanke eller spekulerede paa, hvorfra de var kommet og hvor længe det var siden. Dette gjaldt især de yngre, der var opfødt paa Bopladsen og kun kendte den og det nærmest omgivende Land, som alene var deres Verden.

De sidste Aarings arkæologiske Undersøgelser af Fund i Moser ved Ondløse Ø og i Østrup har vist, at nogle af Sjællands ældste Beboere igennem lange Tidsrum har haft deres Boplads her. Men som man af Beliggenheden ved Aamosen skulde vente, frembyder ogsaa Ugerløse Sogn et rigt Revir for en sli­g arkæologisk Efterforskning. Der er ikke mange øst- og sydvendte Bakkeskraninger i Sog­net, hvor man ikke kan finde Efterladenskaber af Oldtidsstensmedens Vaaben og Redskabstilvirkning. Fund der godtgør, at Beboere i kortere eller længere Tid har slaet sig ned her. Affaldsproduktet (Mikroliterne) findes imidlertid i meget vekslende Mængde paa de forskellige Steder, særligt talrige er de fundet paa Maglebjerg i Jonstrup, yderst paa Matr. Nr. 35 i Ugerløse (ved Hyldebo) og paa Matr. Nr. 10' Mark i Ubberup, hvor der i en Skelgrøft for nogle Aar siden er fundet et meget ejendommeligt Stykke Redskab (eller Vaaben) af Elsdyrtaak. Førøvrigt er der rundt i Sog­net gjort talrige Løse-Fund af den ældre Stenalders spidsnakkede Kærneøkser.

Til Trods for dette Folks Primitivitet har de dog haft en Religion. Som Fund har godtgjort, har man ofret til Søens Gud, sikkert for at den derboende Guddom skulde give dem godt Fiske, rimeligt at antage er det ogsaa, at man har ofret til Skovens Gud for at faa god Jagtlykke. Ja, i Nødens svare Stunder har man ikke veget tilbage for Menneskeofring og Menneskeæderi. Der kom nemlig efterhaanden onde Tider for Folket i Aamosedalen, alt efter som Søen blev til Mose og Kjær. Fiskerigdommen tog af i betænkelig Grad, saa meget mere maatte man lægge sig efter

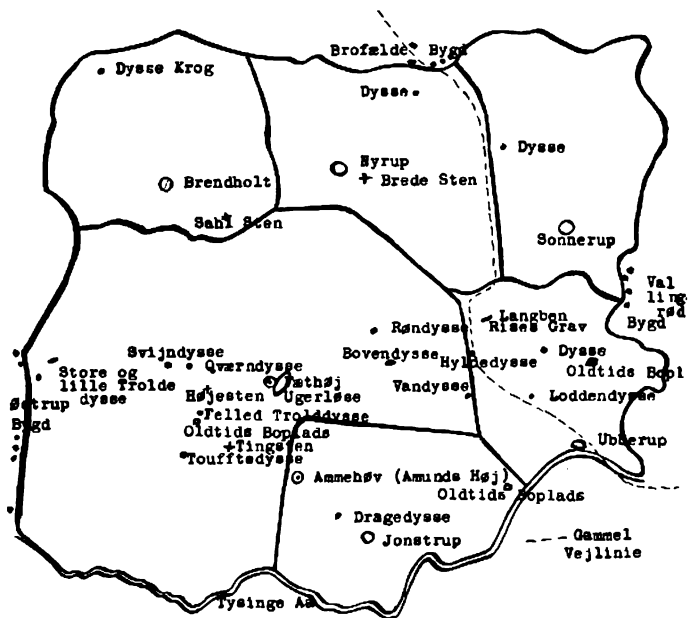
Fra Ugerløse Skoles Samling. Ældre og yngre Stenalder. 1. Hjortehornsmejsel fundet paa Dalbogaard af Poul Bernhard Jensen. 2. Kærneøkse. 3. Granitøkse, spidsnakket, opslebet f. a. Ruth & Ellen Frederiksen, Hyldebo. — Nederste Række: 1. Skiveblok (Flækkeblok). 2. Smalnakket Økse, uslebet, f. a. Vera Fredberg, Nygaard 10/4 1945. 3. Smalnakket Økse, slebet. 4. Granitøkse (eller Hammer) med Skaftehul. 5. Smalmejsel f. a. Thorkild Hansen 1928. 6. Segl. 7. Redskab til ukendt Brug (Sav?).

Jagten paa Skovens vilde Dyr, forbedre Jagt- og Fangstredskaber, men som disse blev mere og mere fuldkomne, tyndede det ogsaa længere jo mere ud i Vildtbestanden, og efterhaanden som Resourserne var opbrugt, blev Tilstandene saa slette, at en Fortsættelse af Livet og Udviklingsmuligheder for Stammeoverskudet blev umuliggjort. Man søgte derfor ud til Kysterne, og i hele det Tidsrum, vi kalder Køkkenmøddingstid med sit rige Fiskerliv ved Danmarks Fjorde og Strande, var Aamosedalen næsten mennesketom.

Det var en gammel østerlandsk Kultur, der atter skabte Livsbetingelser for Folket i vort Land og dermed for Be-

folkningen i vor Hjembygd. 3000 Aar før vor Tidsregning skete der, rimeligvis fra mesopotamiske Lande en voldsom Ekspansion af disses Kultur: Agerbrug og Kvægbrug. Man har formodet, at en mægtig Naturkatastrofe har bevirket Spredning af baade en Folkemasse og dens Kultur fra det Centrum, hvor de gennem Aartusinder havde sit Hjemsted i Lilleasien. Men med Saakorn og Husdyr bliver Livet et andet. Hvor der kan avles Korn paa en sydvendt Skraaning, hvor der er Græsning for de Køer og Faar, man besidder, leves Livet rigere og med helt anderledes store Opgaver end hos Jægeren og Fiskeren, Problemer som disse slet ikke kender til. Men først og fremmest opstaar der en ny Gudsdyrkelse, der bliver Brug for nye Guder.

De store Engdrag i Aamosen afgav de bedste Betingelser for et intensivt Kvægbrug, ligesom Skovenes Olden og Rødder var af livsvigtig Betydning for Svinene, og de sydvendte bare Pletter i de udstrakte Skove afgav et fortræffeligt Grundlag for det første primitive Agerbrug: Hakkebruget, som næsten var den eneste tænkelige Fremgangsmaade, det var mulig at anvende ved Opdyrkningen af den af Sten og Trærødder opfyldte Jord. Det er ikke utænkeligt, at Fundmateriale fra Aamosedalen vil godtgøre, at man her er paa Spor af Landets ældste Bondekultur. Men var dette første Agerbrug end nok saa ufuldkomment, har man dog haft Brug for visse aldeles uundværlige Redskaber hertil, som f. Eks. Økser, Hakker, Kornsegle o. s. v. Man har ment, at det første Agerbrugsfolk ved dets Invasion i Landet medbragte disse Ting i Bronze. Hurtigt er de dog blevet slidt op, og da Handelsforbindelsen med Ophavslandet paa hin Tid var udelukket, var der ingen anden Udvej end ved Slibning at eftergøre disse Ting i det Flintmateriale, der de fleste Steder i Danmark stod til Raadighed i ubegrænset Mængde. Det oprindelige Folkeslags Færdighed i at behandle Flinten blev da en uhyre Hjælp for Nybyggerne, de blev Haandværkere — Stensmede — for Agerbrugsfolket. Nogle er vel ogsaa blevet gjort til Trælle, andre er blevet anset for at

Kort over Oldtidsminder i Ugerløse Sogn.

kunne gøre alskens ondt og er blevet fordrevet til Skove og Udmarker, hvor de tog Bolig ved Vandløb og blev kaldt Ellefolk, eller ved Stenrøser og blev kaldt Troldfolk. Inde i Aamosedalen syntes Landets oprindelige Stamme dog at have holdt sig i lange Tider, selv efter at Agerbrugsfolket havde sat sit Præg paa Udviklingen, der i Fundmaterialet først og fremmest giver sig Udslag i den slebne Økse, først i en spidsnakket senere i den tyndnakkede, begge ypperlige Redskaber til Fældning af den Skov og det Krat, hvoraf der i Landet var mere end nok og som idelig sendte Rødderne ind i det møjsommeligt opdyrkede Jordstykke. Fundmaterialet godtgør endvidere, at Agerbrugsfolket havde en højt udviklet Pottemagerkunst.

Hvor langt Agerbrugs- og Kvægaviskulturen var fremskredet her i Landet, da en ny Kulturekspansion (Megalit-

folket — Dyssefolket) naaede Danmark, er vanskeligt at be-
 dømme. Ekspansionen, der skete omkring Aar 2500 f. Kr.,
 kom fra Vesteuropa over England og fik især paa Sjælland
 en rig Udvikling. Nogle har ment, at ogsaa Dyssefolket
 var en Nyinvasjon i Landet, andre, at denne Epoke kun
 viser en videre Udvikling af Agerbrugsfolkets Begravelses-
 form grundet paa en ny Religion, nemlig Dødekultens Frem-
 trængen. Det mest ejendommelige ved Dyssefolket er nemlig
 den Gravskik at rejse store Stenkumbler over deres døde
 Høvdinge, altsaa en udpræget Ættekult og Dødekult, hvor
 Høvdingen fik sine Vaaben og Farkost med paa Rejsen mod
 det ukendte. Ser man paa det store Antal Dysser, der findes
 baade Syd og Nord for Aamosen, faar man det Indtryk,
 at Befolkningsantallet i disse Egne da ikke var saa ganske
 ringe. Sophus Müller siger om Dyssernes Placering: »Den,
 som havde sit Hus ved Veikant, rejste Gravhøj der; boede
 man paa Bakken i Nærheden, blev Højen hvælvet der, og
 havde man sit Bo langt borte fra Alfarvej, saa gravlagdes
 ogsaa den døde ved Hjemmet.«

Dysserne i Ugerløse Sogn markerer en Del af den store
 Bygd, der i yngre Stenalder ikke alene omfattede dette Sogn,
 men ogsaa Østrup, Brofelde og den vestlige Del af Tølløse
 Sogn med deres mange Megalitgrave. Alle Byer i Ugerløse
 Sogn har haft Dysser, saaledes laa der i Ugerløse Galge-
 vang Matr. Nr. 3 en Runddysse (fjernet for faa Aar siden)
 kaldet »Røndysse«, i samme Matr. Nr. en anden kaldet
 »Bovendysse« og i samme Vang Matr. Nr. 4 en Runddysse
 (fjernet i kendt Tid) kaldet »Vandysse«. I Ugerløse Qværn-
 dyssevang Matr. Nr. 8 findes en Runddysse kaldet »Qværn-
 dysse« og en anden kaldet »Svijndysse«. I samme Vang to
 kaldet »Store og Lille Troldedysse« (fredede 1894 af Gaard-
 ejer Christen Christensen, Sandholm) og endelig i Ugerløse
 Vesterskovvang en Dysse paa Matr. Nr. 35 kaldet »Felled
 Trolddysse« (fjernet ca. 1890) og en Dysse »Touffte Dysse«
 (fjernet for mange Aar siden). I Nyrup Skov Matr. Nr. 15
 ligger en Runddysse, som man i nyere Tid har skæmmet

ved i dens Dæksten at lade indhugge et moderne Vers. I Fledskov Matr. Nr. 1 D. en Runddysse med manglende Dæksten, samt paa Minislyst Mark Matr. Nr. 1 T en Langdysse, der er 97 Fod lang. I den skal efter Sagnet Kæmpen »Langben Rise« ligge begravet. Flere af Randstenene ligger dog ikke paa deres oprindelige Plads. De tre sidstnævnte Oldtidsgrave er 1894 blevet fredede af Baroniet Løvenborg. I Ubberup findes paa Matr. Nr. 5 A's Grund en firsidet Dysse i en Høj kaldet »Hyldedysse« (fredet 1893 af Møllejeer J. B. Smith). Paa Matr. Nr. 13 i samme By har ligget en anden (fjernet i ukendt Tid) kaldet »Loddendysse«, og en tredie har ligget paa Matr. Nr. 8 A's Grund (fjernet ligeledes i ukendt Tid). Udflyttere har der været i Jonstrup Matr. Nr. 2 A. »Dragedysse« (fjernet for en Del Aar siden) og i Brendholt Matr. Nr. 1 »Dyssekrog«. Men tæt op til Ugerløse Sogneskel ligger eller har ligget en Række Dysser, saaledes 6 i Skellet mod Østrup, 6 i Skellet mod Brofelde og 4 i Skellet mod Vallingerød. De er Minder om en Stortid i Egnens Historie, en Helligdom, der maa staa vort Hjerte nær, og som vi i Fremtiden maa værne om.

Ogsaa i Dyssetid var den tyndnakkede Økse, af hvilke der i Sognet er gjort mange Løsfund, den karakteristiske Økseform, men tillige er Fund af den tyknakkede Økse, som er saa typisk for Jættestuefolket, gjort her, det samme gælder den hulslebne Mejsel, samt senere Former som Stridsøkser og især Dolke, Spydspidser, Save og andre Genstande, yndefulde og elegante i Form og Udførelse.

Efter nyere Undersøgelser at dømme synes det godtgjort, at Broncen er kommet tidligere til Danmark end først antaget, men i saa sparsomme Mængder, at den ikke har spillet nogen videre Rolle udover den, som foran anført, at være Forbilledet for den slebne Flintøkse. Men paa et vist Tidspunkt omkring Aar 1500 f. Kr. synes Kilderne til dette Metal at flyde rigeligere, rimeligvis paa Grund af, at Nordbofolk er trængt frem til Egnene omkring Bøhmen og Mähren,

hvorved Handel med de derboende Folk om Raastoffer til Broncen er kommet i Stand. Der er saaledes ikke Tale om, at Broncealderfolket i Danmark er noget nyt indvandret Folk, det er Stenaldermanden, der kommer i Besiddelse af et Raaemne, der giver ham Lejlighed til ret at udfolde sin Kunstfærdighed. Broncealderen kendetegnes da ogsaa i en udpræget Forfinelse i Kultur, i Levevis og i Dragt (Egtvedpigen). Ligbrænding var almindelig i denne Periode, der strakte sig fra omkring Aar 1500—500 f. Kr. Men denne Begravelsesform var dog ikke eneraadende i dette Tidsrum, hvad forskellige Kistefund har godtgjort.

Det synes, som om Befolkningen her inde i Midtsjælland i den egentlige Broncealder har forladt Egnen og er søgt ud mod Kysterne. Om Aarsagerne mulig kan være, at denne Epokes tørre og varme Klima har gjort Livsbetingelserne inde i Landet mindre gunstige, eller om man har søgt ud til Kysterne, fordi Handelen med de fremmede Varer væsentligst er foregaaet her, kan man kun gisne. Dog helt mennesketomt har der ikke været i Ugerløse Sogn, der maa stadig have været en lille Flok standhaftige. Dette fremgaar af, at der lige Vest for Ugerløse By har været en Broncealderhøj kaldet »Fæthøj« (d. e. »Vættehøj«), ligesom en anden »Amemehøv« (d. e. Amunds Høj) har ligget i Jonstrup (Matr. Nr. 5) endnu ved 18. Aarhundredes Slut, men de er hurtigt fjernet efter Udskiftningen. Laa disse Jorddynger i Vejen for Plov og Harve, var de jo lette at rydde bort. Højens gode Muld var en værdifuld Gødning for en udpint Ager og kunde derfor nok friste Jorddyrkeren til at forgribe sig paa Højen.

Dog Broncealderens Tusindaarsrige har været en herlig Tid for de Mennesker, der levede herinde om Aamosedalen. Klimaet var et saadant, at Kvæget kunde gaa ude hele Aaret, og man behøvede derfor ikke at sanke i Lade. Menneskenes Boliger kunde være af simpel og spinkel Konstruktion, nærmest teltagtige, lette at flytte, hvilket bevirkede, at man hurtigt kunde skifte Opholdssted, om de opdyrkede Ager-

pletter blev for udpinte. Helt opgivet Jæger- og Fiskerlivet — fri Mands Idræt — har man sikkert ikke, men er strejft om for at skaffe sig Vildtmd og Fiskemad til Afveksling i Kostholdet i Skovene og i de mange Søer, Aær og Bække, der stadig randt. Sandsynligvis har man holdt sammen i en Storfamilie, fælles om Arbejdet og om Udbyttet, fælles i Tro og Skikke og fælles i Forsvar mod Stammens Fjender.

ADELBYENS GRUNDLÆGGELSE

Selv om Vejrliget gennem Oldtidens forskellige Facer i høj Grad har skiftet Karakter, traf dog den Klimakatastrophe, der omkring Aar 500 f. Kr. ramte vort Land, Befolkningen ganske uforberedt. Raadvilde er antagelig en Del af Indvaanerne søgt sydpaa mod Solen, men de, der valgte at blive og tage Kampen op mod Kulde og Regn, kom ud for at løse talrige Problemer, som de ikke før havde kendt til. Dog gik det her, som det saa ofte er Tilfældet: »Nød lærer nøgen Kvinde at spinde.« Da man først havde forsonet sig med Skæbnen, løste man Opgaverne en for en. Man byggede Stalde til Kvæget, samlede Vinterfoder til Dyrene og gjorde sig Boliger af en saadan Beskaffenhed, at de kunde modstaa baade Storm og al den megen Fugtighed. Men dette foraarsagede, at Folk blev langt mere bofaste end tidligere, hvad endydermere bevirkede, at man valgte sig sin Boplads med større Omhu f. Eks. inde mellem Vandløb og Kærstrækninger, hvor der var let Adgang til frisk Vand baade for Mennesker og Husdyr og let Adgang til Græsning for disse sidste. Betragter vi nærmere vore Forfædres Valg af den Boplads, der fra Arilds Tid har givet Basis for Ugerløse By, ses denne baade mod Øst, Syd og Vest at være dækket af Kærstrækninger og Bække, og kun mod Nord fører en smal Passage mellem Kærdragene ind til selve Bopladsen, den Kolle, hvorpaa nu Kirken er beliggende. Her var Græs for Kvæget; i disse Aarhundre-

der før vor Tidsregning den vigtigste Del af Landbruget, og sandsynligvis har man gravet Huler og indrettet Boder til Dyrene ind i den Bakkeknold, der findes Nord for Byen, og som efter disse Boder er kaldet Bobjerg (Bodbjerg). Kornavl har man drevet paa den letmuldede Jord nord og nordøst for Bopladsen, og Adgang til Jagt og Fiskeri som Reserve var der i de Smaasøer og Bække, der omgav denne. Om Sommeren kan Opholdet have været nogenlunde taaleligt, men om Vinteren, naar Sne og Kulde og Oversvømmelser gjorde Adgangen til Omverdenen næsten umulig, eller naar Foraaret lod vente paa sig, og alt Forraad efterhaanden var opbrugt, da har Tilværelsen for Beboerne sikkert formet sig som en idelig Kamp mod Udslettelse.

Hadde denne første Boplads et Navn? Vi ved intet derom, vi ved blot, at de ældste Landsbyer, grundlagt i Aarhundrederne før vor Tidsregning, maaske i yngre Bronzealder, maaske først i keltisk Jernalder, er kaldet *singe* med et eller andet Fornavn. Det er oprindeligt et Stammenavn f. Eks. Silinger (Sjællændere), Samsinger, Falstringer o.s.v. Men Efterleddet i Navnet kan ogsaa udmærket have været brugt af mindre Samfund eller Slægter til at betegne en Enhed f. Eks. Kyringer eller Gyrstinger og mange andre. Vil man her i Bunden af Aamosedalen søge *singe* Navnet, maa det først blive Tysinge mellem Tølløse og Eskildstrup, dernæst Marknavnet Hallinge i Jonstrup Lille Vang og endelig Kyllinge ved Østrup Skov. Har de været Spiren til en Bosættelse, der atter er opgivet? Vi ved det ikke, thi ingen fortæller os mere noget herom.

Ogsaa Byerne med Endelsen *løse* er meget gamle Byer, hvad deres uforklarlige Navne noksom beviser. Meningen om deres Alder har været i høj Grad delte, nogle sætter dem til Folkevandringstid, andre til Tiden omkring Kristi Fødsel. Mærkelig er deres Placering i Grupper. De findes saaledes især i Merløse Herred, i Nord- og Sydsjælland, men ogsaa paa Falster og paa Fyn samt i Sydsverige, ja helt op

til den norske Grænse, derimod med en enkelt Undtagelse ikke i Jylland. Men medens man er helt enige om, at *Ælev* i Levbyerne betyder arvet Gods, og at disse Byer er anlagt af de Had-Barder, der af Danerne omkring Aar 500 efter vor Tidsregning blev fordrevet til Sydtyskland (Thüringen), hvor man træffer de samme *Ælev* (leben) Navne som i Danmark — har man været højst uenige om *Æløse* Navnets Betydning, ja det er anført som værende af lappisk, keltisk eller gotisk Oprindelse (N. M. Petersen). Det er tydet som »udløst«, d.v.s. købt Gods i Modsætning til *Ælev* = Arv (Suhm-Marstrand), men oftest som Eng i Slægt med det engelske læsu (Madsen og Stenstrup). Fra svensk Side er det forklaret som løs frugtbar Jord (Lindroth) eller som en Afledning af Ordet lude = Skraaning mod Eng. Navnet *Æløse* er ogsaa fundet mange Steder som Marknavn, saaledes i Svijnløse i Ugerløse Qværndyssevang og Ørløse i Merløse Bounevang.

Med Hensyn til Tydningen af Forleddet i Navnene har man været næsten lige saa uenige.

Forleddet i Landsbynavnet Ugerløse er tydet som Mandsnavnet Uggi, et Navn, der i Oldtiden ikke var ualmindeligt (O. Nielsen). Andre har ment, Navnet kommer af Ugle eller af Uge, medens H. V. Klausen siger, at det betyder forskellige Forhold, maaske Fanemærke (Totemmærke) hos Krigerne (Hirden), som, han mener, især fik Merløse Herred i Pant af Høvdingen. Endelig har Svend Aakjær fortolket Navnet i Ugerløse med Ordet Vig.

Navnet Ugerløse (Uggerløse — Uggeløse) forekommer flere Gange paa Sjælland, saaledes foruden i Merløse Herred ogsaa i Arts og i Lynge Herred, desuden i Formen Uvelse (gl. Form Ughlæsæ) i Lynge Frederiksborg Herred, og Ulsø (gl. Form Uglæsæ) i Faxe Herred. I Sverige findes et Uggeløse ved Ystad og paa Øland et Ygharløse. Ugerløse i Merløse Herred er skrevet Ygheløsæ (Scriptores), Ughærløsæ (1199), Ukærløsæ (Pergament i Merløse Herred 1363), Ugherløse (1417), Uerløse (Ny kirkehist. Samlinger

II, 477) og Uhrlse (Kort over Ubberup i Bonderup Arkiv — Landsarkivet). Egnens Sprogbrug var for nogle Aartier siden: Uerløse.

I mere end Tusinde Aar var Ugerløse den eneste Landsby i det Sogn, om hvilket senere Adelby og Torpbyer fylkedes. Indestængt mellem udstrakte Skove og mod Syd spærret af de ufarbare Aamosestrækninger har Forbindelsen mellem Ugerløse og de andre omliggende løse Byer i lange Tidsrum sandsynligvis været ringe. Lidet har man utvivlsomt herinde i Sjællands Midte mærket til Dønningerne af de store Folkevandringskrige, der ellers paa saa mange Omraader formede Danmarks Skæbne. Men man har haft nok af Bekymringer for at skaffe Føden til de mange nye Munde, som Befolkningstilvæksten afstedkom, nok at gøre med at rydde Skov og Krat, bygge nye Vaaninger til sig selv og Husdyrene og med at fremstille de til Jordens Behandling mest nødtørftige Redskaber. Nok i sit eget har man kun i ringe Grad interesseret sig for, hvad der tildrog sig andet Sted. Dog selv i dette lille primitive Samfund maatte der ske en Udvikling. Udefra er nye Kultursteg trængt ind, nye Kornsorter, nye Husdyrracer, nye Fremskridt paa Bølligens og paa Redskabernes Omraade og en fortsat Udvikling i Byens Fællesskabsliv. Og som Aarhundrederne gik, kom man i mere inderlig Kontakt med Egnens øvrige Bygder, og sammen med dem gik man i Lag med større Op-gaver paa Religionens, Lovgivningens og Forsvarets Omraader — vi vil senere se hvordan.

TORPERNE

Den egentlige Aarsag til Dannelsen af mange Torpbyer ligger ganske øjensynligt i, at en eller anden af Adelbyens Familier er blevet misfornøjet med det bestaaende Fællesskab, dertil har haft sine Meningers Mod og frygtløs for Ensomheden i Udmarken er gaet sine egne Veje. Eksemplet

har ofte smittet. Var der en, der kunne gøre det Kunststykke at leve Livet uden for Fællesskabet, kunde en anden gøre det samme, ja Udflytningen fra Adelbyen kunde stige til en saadan Grad, at denne helt forsvandt. Hvorledes Adelbyens Beboere saa paa dette Oprør mod det bestaaende, ses bedst af Landskabslovene, hvori det bestemmes, at er Torpen Adelbyen til Skade, kan den tilbagekaldes inden 3 Vintre, men er der ikke gjort Indsigelse inden den Tid, maa den bestaa. Var Adelbyen imidlertid helt forsvunden, da kunde de andre omliggende Adelbyer ikke kalde Torpen tilbage. — Det synes, som om der paa to Tidspunkter i 11. Aarhundrede er sket Nyrødninger og Torpdannelser i Danmark i stor Stil, det ene omkring 1030 (Knud den Stores Tid) og det andet 1086—93 (Oluf Hungers). Rødningerne kan skyldes Trælles Frigivelse, hvad vel Adelbyens Bønder ikke var saa glade for, da de derved mistede en gratis Arbejdskraft. For sidste Tidspunkts Vedkommende var det dog sikkert Hungeraarene, der nødvendiggjorde Nyopdyrkningen af Jord, en Opdyrkning, der i de efterfølgende Aarhundreder blev Aarsag til de mægtige Opsving i Kultur og Velstand.

Det er ugørligt at fastslaa, naar de i Ugerløse Sogn beliggende Torpbyer er opstaaet. Maaske var hin Sunæ, der slog sig ned i Sognets nordøstlige Udmark og brød Jord til Sædeland her paa en Plads i Skoven, Hedning, og Torpen anlagt i hedensk Tid. Efter ham kaldtes Torpen Sunætorp = Sonnerup, en lille Torpby, som aldrig naaede nogen videre Udvikling og kun bestod af 2 Gaarde og nogle faa Huse. I Aaret 1791 fik Baroniet Løvenborg Tilladelse til at nedlægge den og af dens Jordbesiddelse at danne Avlsgaarden Minislyst, en Transaktion, der ingen Sinde gav Gevinst for Ugerløse Sogn.

Jonstrup maa derimod være anlagt i kristen Tid, siden den bærer det kristne Navn Johannes (Jon). Denne Torp havde de bedste Betingelser for en rig Udvikling, idet de store Engdrag umiddelbart Syd for Byen gav det bedste

Grundlag for et intensivt Kvægbrug. Torpen voksede da ogsaa saaledes, at den i ældre kendt Tid havde 4 Helgaarde og 4 Halvgaarde, men desuden har Torpens Beboere tidligt foretaget Invasion i Ugerløse Vesterskovvang og erhvervet sig Jord her (»Jonstrup Enge«) Matr. Nr. 14 og 15 i Ugerløse.

Som Navnet synes at antyde, kan Nyrup være den yngste af Torperne, om da ikke de har Ret, som mener, at Navnet kommer af Slægtsnavnet Ny. Navnet paa denne By er skrevet Nyørp (1199), Nyorp (1392) og Contractu Nystrup, medens Stenmagle Nyrup samtidigt stadigt skrives Nythorp. Terrænet er en Del bakket, og dens Jorder har været rige paa Skov og Krat helt til nyere Tid, derfor vanskeligt at opdyrke, men Stedet var, som vi senere skal se, hellig Jord og Tingjord.

Ubberup hed oprindelig Ubberød (Ubberødt) efter den Mand, Ubbi, der ryddede sig Sædeland her. Det maa dog bemærkes, at Stedet sikkert oprindeligt har heddet Brænnæsmøllestorp efter den betydningsfulde Vandmølle, der fra gammel Tid havde Plads ved Tysinge Aa (se senere). Men efter at Ubbi havde ryddet sig Boplads, og Møllens Betydning efterhaanden mindskedes, blev Ubberød det fremherskende Navn for Stedet og er i nyere Tid forandret til Ubberup. Mærkeligt nok kom Ubberup til at tilhøre Tostrup Sogn, skønt det var skilt derfra ved den i gamle Dage vanskeligt passable Tyssinge Aa. At Ubberup har haft en særlig Plads indenfor Tostrup Sogn synes ogsaa at fremgaa af den Kendsgerning, at man i denne lille Torpby i ældre Tid havde anlagt en egen Kirkegaard (»Kirkehave«).

Efter alt at dømme maa Brendholt være den sidst anlagte af Ugerløse Sogns Byer. De stejle stærkt lerede Bakker har ikke indbudt til Bearbejdelse med de maadelige Redskaber, man i ældre Middelalder var i Besiddelse af. Men Mangelen paa Jord har tvunget Befolkningen til at forsøge Opdyrkning af selv de vanskeligste Arealer. Provst J. H. Larsen mener (1842), at Brendholt er nævnt i et Brev af ²²/₂ 1228,

hvor Paven giver Abbeden og Munkene i Sorø Kloster Bekræftelse paa Klosterets Gods. Navnet, der her anføres, er dog Brenkoret, saa Identiteten maa vist siges at være tvivlsom. Muligt er det den By, der i Scriptoris IV Bind pag. 673 kaldes Brentvett. Andre har tydet Navnet Brendholt som Bregneskov og atter andre af det vistnok rigtige »afbrændt Skov« (holt = Skov), det man kalder Svedjeland.

HELLIGDOMME OG TINGSTED

Agerbrugeren har fra de ældste Tider haft Forstaaelsen af Naturens guddommelige Oprindelse. Naturen bliver for ham et helligt Begreb, og derved opstaar den Tro, at den, der ærer Naturen, opdyrker øde Marker, saar Sædekorn og planter Træer, ham følger Lykke paa Færden, ham følger ogsaa Frugtbarhed paa Mark, i Stald og i Hjem. Men den, der vanrøgter Jorden, lader Ukrudt gro og foragter Væksterne, ham følger Ulykke, Skam og Skændsel.

Men dette vore Forfædres primitive Gudsbegreb bevirkede, at de efterhaanden indkorporerede Guddomme i alle Naturens forskellige Foreteelser. Guderne var i Stormen, i Solskin og i Regn, i mærkelige Sten og i de Træer, der voksede i Gravhøjens Muld, i »Vættetræet«. Saa grundfæstet var denne Tro, at den holdt sig i umaadelige Tidsrum. Den har i høj Grad præget Folkets Liv; og Mindelser herom kan gemt i Folkemindernes Skatkamre træffes lige til vor egen Tid. — Af vort Sogns »hellige Træer« forsvandt de fleste hurtigt, kun »de trehovede Ege« i Ugerløse Qværndyssevang bærer Vidne om denne Trækult, men »de hellige Sten« har været talrige i Sognet, saaledes »Højesten« i Ugerløse Vesterskovvang, »Sahlsten« i Brendholt Hummelhaugevang samt »Bredesten« i Nyrup Skovvang. Sammen med »Tingstenen« i Ugerløse Vesterskovvang er de antageligt nu alle forsvundne, rimeligvis var de rejst over Sognets Høvdinge, Ættens Stormænd, muligvis var de Offersten i Kulten, hvor

Gaver af Smør og Mælk er bragt til Guddommen for Held med Husdyr og Markens Høst. Som Offer til en Frugtbarhedsguddom maa vel ogsaa tydes det ca. 1860 gjorte Fund af 8 Stenøkser i en Lerkrukke, nedsat paa en Mark i Nærheden af Vandysen. Men til hvem har dette Offer været givet? Maaske til Vanerne, maaske til Frøj — Frugtbarhedens store Gud.

Det er maaske en lidt for dristig Tanke at mene, at vi i Marknavnet »Øllebanke« i Brendholts Hummelhaugevang har et Minde om Guden Ull (af Saxo kaldet Oller), der i vore Nabolande har sat sig saa tydelige Spor i Navngivningen. Han var i Norge og Sverige Hovedgud, da han i Danmark forlængst var fortrængt af andre. H. V. Klausen siger om Ull, at han især havde Tilknytning til Æløse Byerne, og at han var Krigernes og Idrættens Gud. Men i hele Norden var han tillige Beskytter af Herredstinget, muligvis fordi Herredet i en vis Tid var en militær Foreteelse.

I Vikingetid blegnede Mindet om Ull, og Stedfaderen Thor indtog efterhaanden hans Plads. Thor var Bondegud, Frimandens Gud og Værner af Herredstinget. Ingen nordisk Gudeskikkelse har været saa populær som denne røde skæggede, djærve, gemytlige Thor, om hvem utallige Mytter er digtet. Saa afholdt var han, at man gav sine Børn hans Navn (Thor og Thora), for at de skulde være under hans særlige Beskyttelse. Hans Mærke »Thorshammeren« bar man som en Amulet, der værnede mod Lynild og alskens ondt. Vort Sogn rummer tvende Minder om Thor, nemlig Thorsbanke i Ugerløse Vesterskovvang og Thorsmose i Qværndyssevang. Paa Banken stod endnu i 18. Aarhundrede en Sten, »Højesten«, mulig en Offersten til Guden og ved Mosen »en hellig Stolpe«, paa hvilken Offer antagelig ogsaa er blevet bragt.

Medens man i Hedenskabens Stortid foretog Gudsdyrkelsen under aaben Himmel paa indhegnede Pladser »Harg« eller »Hov«, om hvilke Harremosen i Nyrup Skovvang og Hovmosen i Fledskov bærer Vidnesbyrd, saa byggede man

Nyrup er saaledes, som man ser, rigt paa hedenske Kultnavne, dog det er ganske naturligt for det Centrum, Byen i Oldtiden var. Til et slikt Centrum hørte imidlertid foruden Offerpladser tillige Tingplads og Henrettelsesplads. I det følgende vil vi forsøge at finde frem til de to sidstnævnte. Tæt ved Fledskovs sydvestlige Kant paa et Bakke-
drag (Matr. Nr. 3) ligger Løve Agre. De har deres Navn efter det ældgamle gotiske »Løghæ«, der i sin Oprindelse betyder »fredhelligt Sted«, men senere blev Betegnelsen for et Tingsted. Navnet er kendt ikke alene i hele Norden (i Danmark f. Eks. Løve Herred, Løgum Herred o. fl.), men ogsaa baade i England og i Tyskland. Paa Pladsen ved Fledskov med det vide Udsyn over Herredets sydlige Egne samledes i Oldtid og Middelalder Tingfolket nordfra og syd fra i det, man har kaldt Merløse Herred, der helt til Begyndelsen af 17. Aarhundrede strakte sig de 5 Mil fra Sorø Bygrænse til Holbæk Fjord. Foruden de Sogne, der endnu regnedes til Herredet, hørte Stenmagle, Munke-Bjærgby, Bromme og Pedersborg ogsaa til dette. De 4 Sogne blev i Begyndelsen af 17. Aarhundrede lagt dels til Sorø Birk og dels til Alsted Herred.

Naar man efter Gudstjenesten begyndte Tingforhandlingerne, »hegnede« man først Tinget, d.v.s., man lagde 4 Bjælker over Sten eller Volde i en Firkant, og inden for denne Afmærkning »inden 4 Stokke« skulde alle Tingforhandlingerne ske for at være retsgyldige. De medvirkende var først og fremmest Tingfogeden (Herredsfogeden), Tingmanden (d.v.s. Tingfogedens Medforsegler over Retsakterne) og i senere Tid ogsaa Skriveren samt Oldingene, d.v.s. de ældste og mest retskyndige, de, der bedst huskede Lovens Ord, og hvis Erindring gik længst tilbage. Men foruden disse havde ogsaa de, der havde »Maal«, d.v.s. Stridigheder at afgøre, Plads indenfor Tingstokkene. Udenfor denne stod Tingalmuen, den kunde følge med i de førte Forhandlinger og kunde give sit Bifald eller Mishag med de afsagte Domme til Kende, dog inden for Sømmelighedens Grænse. Gjorde en eller anden

af de tilstedeværende Optøjer, blev han idømt Mulkt. I Aaret 1620 var saaledes Gaardmand Rasmus Hendrichsen i Ugerløse paa Tinget »oc gjorde Wlyd oc offverfalldt herrits fogden meth Skiølds Ord oc Ellers nogen gange infalldt i Andre theris Ord oc sig saa wtilbørligen forholdet, imedens Konge Sager forrettes, therfor idømmes hand Aff tinget iiij (4) Daler.«

En af Tingets vigtigste Forretninger var at afgøre Skel mellem By og By, Mark og Mark eller mellem Ager og Ager, og ikke sjældent maatte Afgørelsen af en saadan ind- ankes for Sjællandsfar Landsting i Ringsted.

1585 maatte Mads Eriksen Vasspyd (ogsaa skrevet Vassbyrd) saaledes gaa til Landstinget for at blive klar over Skellet mellem Vinstrup og Alkestrup Marker paa den ene Side og Igelsø og Grøntved Marker og Fang paa den anden. Man havde ikke kunnet enes herom, og Mads Eriksen lod Landsdommerne faa Sagen til Behandling. 1587 kom 6 Ridemandsmænd (Adelsmænd) til Stedet og lod Oldingene forklare, hvad de huskede i den Sag, og en kunde huske Skellet, saaledes som det havde været i 20 Aar, en anden huskede det i 30 Aar og en tredie endog, hvordan det havde været i 40 Aar. Og paa sine Vidnesbyrd maatte Oldingene sværge, »thi riddersmendsmend skal ikke ridde eller gjøre noget Markskel, førend Sandemanden haffvuer svoret,« siger Loven. Paa dette Grundlag blev Skelstene sat, Pæle ned- rammet, og Mads Eriksen fik sit »Ridemænds Brev«, der endnu er i Behold.

Der var dog en, der i denne Sag ikke vilde udtale sig, det var Christen Jørgensen i Ugerløse. Mads Vasspyd ind- klagede ham derfor for Sjællandsfar Landsting, hvor han ^{12/6} 1592 »blev gjort nederfældig, fordi han ikke vilde gøre sit Tov (Reb?) fyldest, men gik tiende af Marken.« Paa Landstinget »optingede« han dog, og lovede at stille sit Herskab tilfreds i denne Sag, saaledes at der ikke skulde kunne gøres Indsigelse med Afgørelsen. Men skønt dette at flytte Skelstene var en svar Synd, der i Folketroen straffe-

des med at vedkommende Skelflytter ogsaa hinsides maatte flytte Stene, saa blev Pæle oprevet og Skelstene flyttet mellem ovennævnte Byers Marker ogsaa i de kommende Aar, og ^{17/1} 1610 maatte ogsaa Sønnen Jost Madsen Vasspyd til Vinstrup (Søgaard) paa Sjællandsfar Landsting indkalde nogle Mænd fra disse Sogne til Vidnesbyrd angaaende Pæle og Skelstene, der var oprevet eller flyttet, og paany maatte Oldinge sværge i denne Sag. Dette viser, hvor vanskeligt det kunde være at drage Grænsen mellem Byerne paa retfærdig Vis.

Dog Herredstinget var beskæftiget med mange andre Ting, her læstes Skøder og lystes uægte Børn i Kuld og Køn, her kunde en fuldmoden Kvinde over 18 Aar begære sig en Ægtemand, om hendes Frænder ikke vilde bortgifte hende. Men havde en Mand givet Kvinde Ægteskabsløfte, var han om en Hals. 1530 kaldte saaledes Citze Jepsdatter de Ugerløse Bymænd Niels Jensen, Per Smed, Hermyn Fidikes og Morten Griif til Vidne paa Merløse Herreds Ting, at Lasse Jepsøn i Ugerløse med Haand og Mund havde lovet hende Ægteskab. Endvidere var Afgørelser i Horsager og Idømmelse af Bøder for begaaet Hor noget, Tinget tog Stilling til. Men var nogen blevet skilt af denne Grund, kunde vedkommende, saaledes som det skete med Gaardmand Bent Jensen i Ugerløse 1631, først efter en Kapitelsdom indlade sig i et nyt Ægteskab. Det kunde altsaa ikke afgøres ved en Bøde paa Herredstinget.

Til Tinget hørte et Rettersted, her stod Galgen altid rejst for Tyve og Røvere. 1661 blev en Tyv fra Mogenstrup hængt, han havde stjaalet en Hoppe fra Gmd. Søfren Lauridsen i Brendholt. Oftest stod Galgen blot som en Advarsel for Misdædere. For Merløse Herreds Tings Vedkommende maa Retterstedet have skiftet Plads i Tidens Løb. Ældst er sikkert det paa Gallø (d. e. Galgehøj). Mod dette Sted peger ogsaa de to Navne paa Steder i Nyrups Lillevang: »Rakkerlyng« og »Tyvkrog«. Senere har man flyttet Retterstedet til Ugerløse Gallevang (Galgevang), hvor man paa Galge-

bjerget (Matr. Nr. 3? i Ugerløse) rejste Mestermændens uhyggelige Værktøj, og hvor »Galgehulerne« og Navnet »Rakkerlose« minder om hans Haandtering. Derimod maa to Marknavne i Nyrups Ugerløse Vang, nemlig »Ravnsholt« for et lille Skovparti og »Dødemand« for et Mosehul, sikkert paalignes Oldtidens Menneskeofringer.

Efter Christiern den II's Forordninger begyndte man paa hans Tid at bygge Tinghuse rundt om i Landet, og det er sikkert paa den Tid, at Tingstedet blev flyttet fra sin Plads ved Fledskov over paa den anden Side af Nyrup By, paa Matr. Nr. 2's Mark. Her blev da Tinget afholdt, indtil Kong Frederik II 1575 udstedte:

»Aabent Brev, at Mierløse Herredsting strax skal flyttes, fra det Sted hvor det nu holdes, til Holbech, da Borgerne i denne By kun have ringe Næring, fordi de ikke have noget særligt Axeltorv i Byen, og de omkringboende Bønder ikke søge til Byen.«

Men 17. Juli 1579 udstedte samme Kong Frederik II:

»Aabent Brev, at Mierløse Herredsting, der for nogle Aar siden er flyttet fra Uggersløse til Holbech, igen skal flyttes tilbage til Uggersløse, hvor det fra Arilds Tid har været holdt og for Fremtiden skal blive der, da det er Bønderne besværligt at søge til Holbech, som ligger alleryderst i Herredet.«

Og 5. August s. A.: »Befaling til Christopher Packisch med det første igen at flytte Mierløse Herredsting fra Holbech til Ugerløse, blive enig med Herredsmændene om, hvad de skulle give derfor, og siden passe, at der bliver holdt god Orden paa Tinget.«

Men har Herredstinget saaledes som paavist været holdt i Ugerløse fra Oldtiden, hvorfor har man da givet det Navnet Mierløse Herred? Ja, en Forklaring giver Historikeren H. F. J. Estrup, idet han siger, at Navnet Merløse i denne Forbindelse kommer af det gamle Navn Myr (Myerløse — Mierløse, som Herredsnavnet stavedes i ældre Tid), og som betyder Mose, altsaa et »Mosernes Herred«, medens Merløse

Byerne stavedes Methæløse (Methæ = Made = Sump). Jeg vil dog mene, at Herredet i meget gammel Tid har haft Tilknytning til Byen Merløse (Tostrup Sogn), idet Marknavnet i Merløse Overvang »Maalwit« d.v.s. Skoven, hvor Maalene (d. e. Stridighederne) blev afgjort, synes at retfærdiggøre denne Tanke. Men Tinget maa da allerede i Oldtiden være flyttet til Nyrup. — Vi bliver mindet om Nyrups gamle Tingpladser, naar der ved Opmaalingen af Nyrup Byes Jorder 1682 siges, at der er »nogle smaae støcher jord, som ej vides, hvem de tilhører.« Dette er uden al Tvivl de gamle »Tinghuus Agre« (senere Kommunehusets Grund).

I Slutningen af 16. Aarhundrede flyttede man de fleste Herredsting fra Marken ind til Adelbyerne, og for Merløse Herredstings Vedkommende har dette sikkert fundet Sted, da man 1579 flyttede det tilbage til Ugerløse fra Holbæk. Det blev da siden afholdt ved den saakaldte »Tingsten« i Ugerløse, der angives at have ligget i Skellet mellem Matr. Nr. 38 b og 39 i Vesterskovvang. I ondt Vejr og om Vinsteren har man imidlertid som Tilflugtssted benyttet Kirkegården. Men til Trods for Kongeløftet om, at Tinget stedse skulde forblive i Ugerløse, blev der i Tidens Løb flere Gange gjort Attentat paa det, saaledes bl. a. i 1609, da det blev lagt ind under Herredsfogeden i Tudse Herred, hvor det forblev en Del Aar. Endelig blev det 1714 fuldstændig sluttet sammen med dette Herred, og 10 Aar efter blev begge flyttet ind til Holbæk By.

Men ogsaa paa anden Maade beskar man Tingets Virkeomraade, især ved Oprettelsen af de saakaldte Birker. Der var gejstlige, borgerlige og adelige Birker, hvilke sidste blev afholdt paa Adelens Domænegaaarde og bestyredes af en af Herremanden udnævnt, af ham lønnet og derved af ham fuldstændig afhængig Birkefoged. Disse Birker blev under Stavnsbaandet, ja endog senere til megen Gene for Bønderne, hvad der siden for vort Sogns Vedkommende skal gives Eksempler paa. — Blandt de Birker, der særlig fik Betydning for Beboerne i Ugerløse Sogn, maa nævnes

Sorø, Frydendal, Løvenborg, Tølløse og Ledreborg Birker. De blev i første Halvdel af 19. Aarhundrede nedlagt, og Omraaderne igen lagt ind under Herredstingene, men ved Grundloven af 1849 blev Birketing fuldstændig afskaffet.

Fra Begyndelsen har Herredstingene været suveræne; end ikke Kongerne har turdet blande sig i Herredets Anliggende. Senere tiltvang Kongerne sig dog Ret til efter Lensmandens Indstilling at udnævne en Foged og endnu senere ogsaa en Skriver til Tinget. Dette skulde dog ske blandt Herredets Bønder, enten Selvejere eller Fæstere. For sin Virksomhed fik Herredsfogeden en Gaard paa 10–12 Tønder Hartkorn, fri for Landgilde, Ægt og Hoveri, samt en mindre Kornafgift af hver Helgaard i Herredet. Fogederne blev ofte rige og ansete Mænd, medens Skrивererne, der ogsaa var lønede, ofte var fattige. Meddomsmændene (mindst 12, Stokkemændene) samt Tingmanden synes — i hvert Fald for Merløse Herreds Tings Vedkommende — at være udnævnt for et Tidsrum ad Gangen.

Nogen fuldstændig Fortegnelse over de Herredsfogeder og Skrivere, der har fungeret ved Merløse Herreds Ting, kan ikke gives.

1492–1502 hed Fogeden ved Merløse Herreds Ting Jess Nielsen.

1503 fungerede Per Persen i Eskildstrup som Tingmand.

1532 hed Herredsfogeden Skortes. Han havde dømt i en Sag mellem en Mand fra Ubberup og en anden fra Mølle Børup angaaende Klippenges Værdi, men Dommen blev underkendt ved Sjællandsfar Landsting, idet Klippengene (d.v.s. Mønt, der var iblandet for meget uædelt Metal) var gjort ugyldige i Handel.

1556 sad Oluf Jensen i Ugerløse i Herredsfogedens Sted paa Merløse Herreds Ting.

1584 var Peder Pedersen, Høed, Herredsfoged.

1589–90 var Claus Nielsen, Holbæk, Herredsfoged paa Merløse Herreds Ting.

1598 Christopher Jørgensen fra Ugerløse. — 1598 hedder

det om »Jerløs byes skraa«: »Denne Skraa er til ydermiere stadfestelse ombedit af Christopher Jørgensen i Ugerløse, heritsfogit i Merløse herit.« Christopher Jørgensen nævnes endvidere flere Gange i Peder Smeds Akter (se senere).

1604—1609 Laurits Olsen i Ulkestrup (Ølkenstrup). Han nævnes ogsaa flere Gange i Peder Smeds Akter. 1609 blev der anlagt Sag imod ham ved Sjællandsfar Landsting. For hvilken Brøde anføres ikke, men sandsynligvis er han fra dømt Bestallingen. Selv møder han ikke frem for Landstinget, men sender paa Grund af Svaghed Niels Christensen i Brofelde i sit Sted.

Det var efter denne Dom, at Merløse Herreds Ting blev lagt under Fogeden i Tudse Peder Christensen i Trønninge, en Sag, der vistnok blev ordnet af Lensmanden for Holbæk Len, Anders Drøsselbjerg til Vognstrup. Peder Christensen nævnes endnu 1615 som Herredsfoged i Merløse Herred.

Tingmand var i denne Periode Gaardmand Morten Jensen i Ugerløse.

Ca. 1622—1640 Jens Hvidhoved (Huithoffuit) i Kvandløse, hvis Herredssegl viser et skægget Mandehoved. Tingmand var i samme Periode Hans Skade fra Igelsø (Seglet en siddende Skade).

1640, ²⁴/₁₂, Christopher Pedersen i Holbæk, der dog ⁶/₉ 1641 skriver sig til Kvandløse. Tingmand er Erik Sørensen fra Tjørntved.

1646—1655 Thomas Nielsen i Kvandløse (Seglet hans Navnetræk). Tingmænd er Peder Ebbesen fra Snevre og Christen Nielsen fra Ugerløse.

1656, ⁸/₂, Anders Andersen Winther fra Qvarmløse (Konf. p. Bestalling ¹⁹/₂ 1662). Tingmand var Peder Lauritzen i Ugerløse.

August 1676 blev Hans Qlufsen Dache i Ugerløse Herredsfoged. Han var før den Tid Gaardmand i Søndersted og Birkefoged i Frydendal Birk. 1678 siges han at være Selvejer af 2 Gaarde i Ugerløse (nuværende Matr. Nr. 9 og

10) foruden drev han en 3die øde Gaard. Med sin Hustru Maren Eriksdatter fik han flere Børn. Han døde ^{23/3} 1683 og kaldes da »velagtede og velfornemme Mand Hans Olufsen Dache.« 1684 blev Daches Enke, Maren Eriksdatter, gift med en Søn af Præsten Frederik Drejer i Ondløse, Christen Frederiksen Drejer, der fik Bestalling som Herredsfoged ^{17/3} 1683 og fik Daches Gaarde med Hustruen, der døde i Ugerløse 1693. Drejer var Herredsfoged til 1699, og Gaardene blev 1699 solgt til Mølleborupgd.

^{11/3} 1699 fik Mathias Christensen Bestalling som Herredsfoged. Han var ^{30/1} 1697 blevet Skriver ved Tinget og ^{22/10} 1714 fik han sammenlagt Merløse og Tudse Herreder. Herredsfoged og Skriverbestillingen var fra den Tid forenet hos samme Person. 1724 blev begge Ting ført til Holbæk, hvor Mathias Christensen sad som Herredsfoged til 1734.

Af Skrivelserne maa nævnes:

1571—1586 Claus Nielsen, Holbæk, senere Herredsfoged.

1589—98 Mads Hansen, Holbæk.

Ca. 1598—ca. 1602 Laurits Jepsen fra Holbæk.

Ca. 1602—ca. 1610 Jens Pedersen fra Holbæk.

Ca. 1610—1622 Rasmus Andersen fra Vognserup og Ellinge.

1622—1624 Albert Andersen fra Ugerløse.

1624—1640 Søfren Lauritsen fra Brofelde.

Ca. 1640—ca. 1651 Henrich Hansen, Holbæk Slot.

1651—ca. 1655 Laurits Hansen fra Vandløse.

1655—ca. 1674 Jacob Pedersen, Holbæk, senere Vandløse.

1674—1680 Jacob Richter.

1680—1688 Kjeld Pedersen, hvis Enke 1690 søger om at faa eftergivet resterende Skatter af en Fæstegaard i Søtofte.

1688—ca. 1697 Herman Holst fra Søndersted. Han ansøger 1689 om at faa en Frigaard eller anden Forbedring af sin Løn. (Tillige Tudse H.).

1697—1699 Mathias Christensen (senere Herredsfoged). (Tillige Tudse H.).

1699—ca. 1714 Laurits Lydersen Stads (tillige Tudse H.).

Derefter var Herredsfogederne ogsaa Skrivere.

Alle Herredsfogeder før Mathias Christensen var ustandere Mænd uden virkelig juridisk Viden, men eftersom Retsforholdene blev mere indviklede, maatte man have juridisk kyndige til Posten, dog samtidigt mistede Bonden Forbindelsen med sit gamle Værneting, der nu blev et Kontor i Købstaden.

Der er absolut ingen Tvivl om, at det betød en stor Betryggelse for Almuen, at Tingstedet laa midt ude i Bondelandet. Det gav et umaadeligt Rygstød mod Herrevældet at vide, at hver Uge samledes de førende Bønder i Herredet, Mænd der kendte Loven og Retten, men ogsaa Folk, der kendte Bondens særlige

Nobshuset. (Efter Maleri af Aage Frederiksen).

lige Kaar, ja, kendte de fleste i Herredet personligt. At det var en Gevinst for et Sogn at have Herredstinget, er indlysende. Ikke alene gav det Sognet Anseelse, men det gav ogsaa af og til en Skilling i Gevinst for Sognets Beboere, størst vel for Kromanden. Skønt det var forbudt at opføre Kroer ved Tingstedet, var der dog Smugkroer nok i Nærheden. En saadan var Nobiskro (nu Nobshuset), der laa tæt til Tingstedet i Nyrup, men saa viseligt, at det laa inde i et andet Sogn (Kvandløse). Nobshuset er vistnok det eneste arkæologiske Minde om Merløse Herredstings Residens i Ugerløse Sogn, mærkeligt nok, at man ikke, medens Tid var, har fredet mere om de gamle Tingsteder i Landet. Det var dog gennem Aarhundreder Stedet, hvor den offentlige Mening kom til Orde, og hvor Afgørelser blev truffet af vidtrækkende Betydning for den enkelte som for Samfundet.

De senere ved Merløse Herredsting fungerende Fogeder (og Skrivere) er:

Laurits Stampe ^{20/8} 1734 (u. Bestalling).

Hans Christian Lund ^{3/4} 1761, afskediget ^{11/12} 1801.

Christian Lyders ^{30/4} 1802.

Jacob Dall ^{8/4} 1808, afskediget ^{27/2} 1828.

Simon Chr. Schiøler ^{30/8} 1828.

Daniel Tonnies Lawaetz ^{10/4} 1829.

Joh. Anton Lynge ^{26/2} 1839.

Claus Bang ^{24/3} 1850.

Adolph Peter Theodor Mejnert ^{15/5} 1868.

Frederik Johannes Ingerslev 1896.

Joh. Chr. Helms 1911, der blev den sidste Herredsfoged i Merløse Herred, efter at Retsplejeloven af 1916 var traadt i Kraft.

LANDSBYENS UDVIKLING

I hvor vid Udstrækning og hvor langt frem i Tiden Skov og Krat vedblev at beherske Midtsjællands Jord, er vanskeligt at afgøre. Saxo fortæller, at Hundrede Aar før hans Tid kunde man rejse i Skov lige fra Kalundborg til Ringsted. Men ogsaa langt senere præger Minderne om disse udstrakte Skove vor Hjemegn. For vort Sogns Vedkommende har vi en Maalestok af dette i de mange Skov- og Kratnavne, der er bevaret til eller næsten til vor egen Tid, saasom Brendholt (afbrændt Skov) — Ravnsholt (Ravnskoven) i Nyrup — Skov Enge, Skov Stykker og Sonnerup Skov (i Ugerløse Vesterskovvang), men tillige Navne som Tjørneholm, Birkholm, Birkeknøs, Askagre, Eskebjerg, Pileagre og mange flere. Alt dette viser, i hvor høj Grad Træer eller Krat eller disses Rødder i en Tid, da Redskaberne til Jordens Opdyrkning var af en højst primitiv Konstruktion, har spillet en Rolle som Hemske for Opdyrkningen. At Sognets Skove ikke har været det bare Krat, viser de mange Fyr- og Egestammer, der er fundne i vore Moser. Saaledes laa der lige til Begyndelsen af dette Aarhundrede i »Konrad Mosen« paa Matr. Nr. 4 en Fyrrestamme af ca. 50 Fods Længde, spændende tværs over Mosen, og ogsaa et

Navn som »de trehovede Ege« i Qværndyssevang er Minz der om saadanne Kæmpetræer.

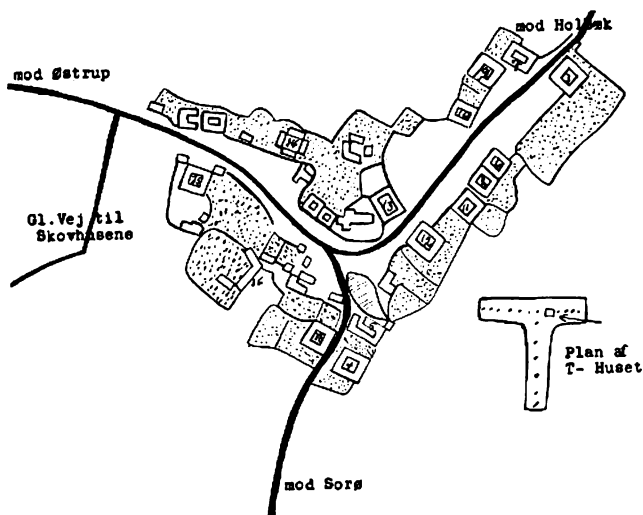
At Skovene endnu i det 17. Aarhundrede ikke var helt forsvundne i Sognet, kan endvidere ses af den paa Herredsættingen ^{8/10} 1652 vedtagne Bestemmelse om, hvor meget der aarligt maa hugges i Skovene. Her nævnes »Wdj Wberup Skouff, Roed huges Ege och bøger 16, Staffninger 60. — Wdj Joenstrup Skouff, Roed huges Ege och bøger 8, Staffninger 11. — Wdj Sonnerup Skouff, Roed huges Ege nye 25, gamble 26. Roed huges bøger 8. — Noch same, nye bøger 15, Staffninger 10. — Wdj Nyrup Skouff, Staffninger 12. Noch Smaae Staffninger 100.« — Ja ved Udskiftningen af Ugerløse Bys Jorder 1784 og følgende Aar er det et staaende Spørgsmaal, hvilken Tid, det vil tage at rydde Skovene paa Vangene. Nogle af Lodsejerne ønsker dem fjernet inden et Aar, andre vil give Respit til tre.

Men for Beboerne havde Skovene kun ringe Værdi, mest for Svinene ved Oldenafkastelsen (Egens og Bøgens Frugter). 1674 havde 5 Gaarde i Ugerløse 110 Svins Oldengæld (og da var 24 Svins Olden lig 1 Tønde Hartkorn). I Jønstrup havde en Gaard da 8 Svins og i Nyrup en Gaard 9 Svins Oldengæld.

Da Skov og Krat saaledes oprindeligt har været Mennekehedens Fjender, var det øjensynligt en fortjenstfuld Gerning for den enkelte at rydde og rense Jorden og saa Sædekorn i Mulden, og det saaledes opdyrkede maatte da tilhøre den, der havde udført Arbejdet. Var der flere om Værket, maatte Fordelingen ske efter en bestemt fastlagt Plan. Det er et aabent Spørgsmaal, om vore Landsbyers Grundlæggelse skyldes Enkeltmands Værk, eller om flere Familier har slaet sig sammen og i Fællig er gaaet i Gang med deres Udformning. Begge Dele kan være Tilfældet, men det er en given Ting, at efterhaanden som Familierne i en By voksede i Antal, maatte der blive længere jo større Trang til at lægge ny Jord under Plov blot for at skaffe Føden til Slægtens mange nye Munde. Til andre Tider kunde man

ved Arvdeling af den allerede opdyrkede Jord øge dennes Udbytte og paa den Maade skaffe Leverum til Nykom- lingerne.

Fordelingen af Sognets Jord er sket paa noget forskellig Vis, dog ofte paa den Maade, at enhver af Byens Husstande, det vil vel i de fleste Tilfælde sige enhver af Familiens Med- lemmer, der havde sat Bo, fik en eller flere Agre i ethvert

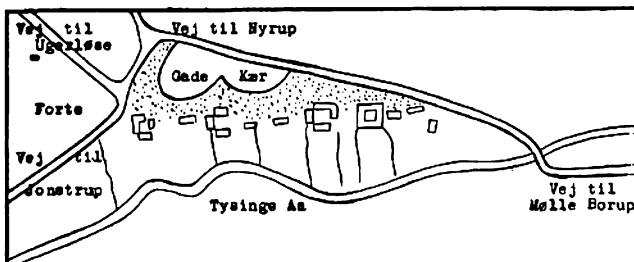
Kort over Ugerløse By 1784 (før Udskiftning og Udflytning). Bemærk den T-formede Gaard Vest for Kirken. (Tallene angiver de nuværende Matr. Nr.).

af de opdyrkede Jordstykker (Aase), men denne Fordeling skete i hvert Fald paa Sjælland ofte efter det System, man har kaldet Boelskifte, hvor det synes, som om Størrelsen af den oprindelig til Bopælen liggende Tofte — det af Fa- milien først og selvstændigt opdyrkede Jordstykke — har spillet en Rolle og tjent som Rettesnor for Agrenes For- deling.

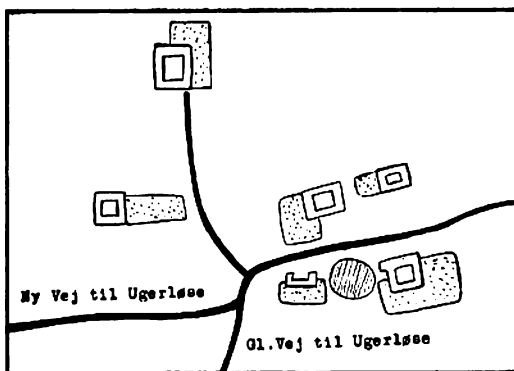
Toften var Bondens personlige Ejendom, al anden Jord var Fællesjord. Inde i Landsbyen imellem Gaardene og om- sluttet af Toftegærder og Led laa der et Stykke Jord, der tilhørte hele Ejerlavet, det kaldtes i ældre Tid Forten, i nyere

Tid Gaden. Her blev Bøndernes Kvæg samlet om Morgenens, og her blev det igen af Byhyrden afleveret om Aftenen. Forten maatte ikke bebygges, men ofte lagde man i Kirkebyerne Kirken midt i dette Terræn, saaledes at Gudshuset fik en fremtrædende Plads imellem Gaardene, der ofte sammen med enkelte Gadehuse dannede en nogenlunde sluttet Kreds om Kultstedet. Forten blev saaledes paa en Gang baade et aandeligt og materielt Centrum for Landsbyens Liv. Ugerløse har oprindelig været en Rundby samlet om Kirkebakken, men blev i Tidens Løb sprængt, idet Nybyggerne for at faa Plads indtog Terrænet nordud, og Byen blev paa den Maade en Kombination af en Rundby og en Langby. De øvrige af Sognets Byer er typiske Rundbyer, kun Ubberup var en Terrænby med Gaarde og Huse langs Tysinge Aa. Byens Forte maatte da ligge udenfor selve Byen. Ubberup som By betragtet forsvandt fuldstændig ved Udskiftningen.

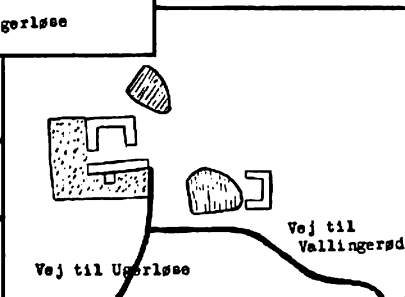
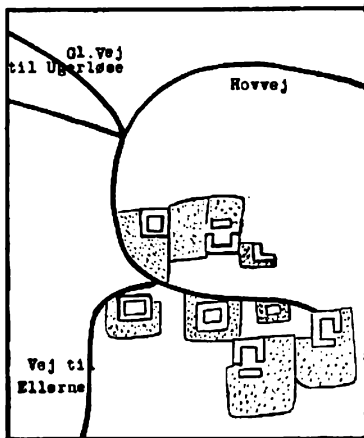
Saa meget Jord, som kunne dyrkes med én Plov og kunne ernære en Familie, kaldtes et Bol og var vistnok lig med én Gaards Tilliggende, men Agrene til hver Gaard kom ved Fordelingen til at ligge spredt i Byens forskellige Vange, ja, til Tider 20—30 forskellige Steder i disse og fuldstændig vævet ind i de andre Bymænds Agre, derfor blev enhver Bruger afhængig af den anden, og derfor maatte der tilvejebringes bestemte Regler for, hvorledes Pløjning, Saa-ning, Høst og Sædhøst skulde foregaa, hvordan og hvornaar Gærderne om Vangene skulde opsættes, hvornaar Vangededene skulde lukkes for løsgaaende Kreaturer, og hvornaar disse sidste atter kunde have Lov at gaa løse og græsse over det hele o.s.v. Saadanne Regler blev efterhaanden optegnet i Byens Vedtægter eller Skraa. Hver By havde sin, men der var ikke ret stor Forskel paa deres Indhold. Nogen Skraa for Ugerløse By kendes ikke mere, de paa vor Egn mest kendte er Skraaene for Sdr. Jernløse og Kvarmløse. I disse Vedtægter er optegnet mangfoldige Ting, som hver Bonde i Lavet skal overholde, f. Eks. hvem der skal sidde

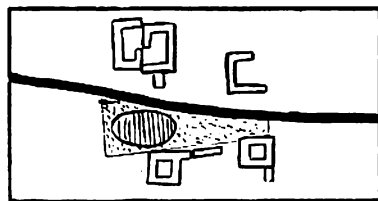
1

2

3

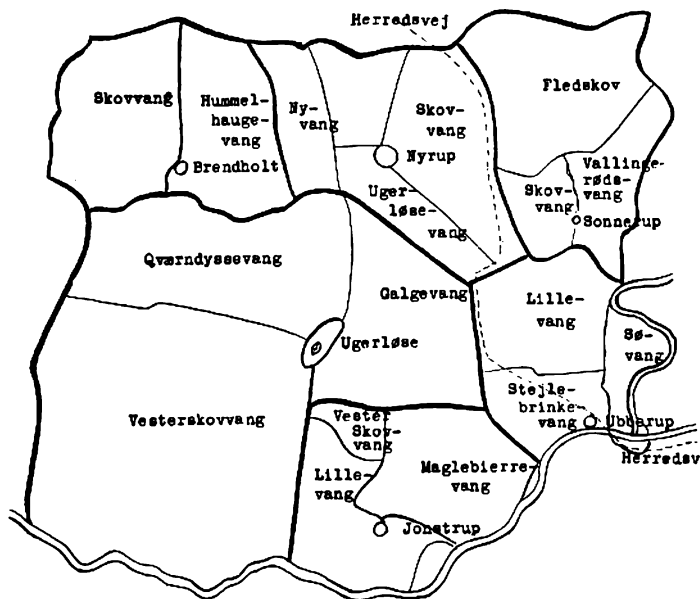
5

Kort over Torpbyerne i Ugerløse Sogn 1. Ubberup 1784. 2. Nyrup 1800. 3. Sonnerup 1792.
4. Jonstrup 1796. 5. Brendholt 1789.

øverst ved Gildet, hvem der skal følge en Lavsbroder eller Lavssøster til det sidste Hvilested. At en Ejer skal passe paa, at Hestene er tøjret, og at Kvæget ikke kommer i Sædvangen, er naturligt, men det samme gælder ogsaa Svin og Gæs, endvidere hvem der skal holde Bytyren og Byornen i passende god Foderstand o.s.v. Dog ogsaa rent etiske Ting er medtaget, saaledes Forbud mod at bande og sværge i Gildeshus, ikke bruge Ukvemsord mod en Lavsbroder og ikke slaas eller kaste op i Gildeshus o.s.v. o.s.v.

Straffen for Brud paa alle disse Lovbud var beregnet i Bøder, som Regel blot et Par Skilling, eller saa og saa meget Øl til Lavsbrødrene. Det var Byens Gaardmænd, der dannede dette lille Samfund: »Lavet«, og kun Gaardmændene var i Besiddelse af Medlemsrettighederne, de havde den øverste Myndighed i Byen, og Ledelsen tilkom Oldermænden, en Værdighed, der gik paa Omgang mellem Bymændene og skiftedes en Gang om Aaret. Aller inderligst gjaldt Fællesskabet jo Bymarken, for hvis Dyrkning der fra Oldtiden havde udviklet sig ganske bestemte Regler. Ældst er Alsædebruget, hvor man dyrkede Jorden saa længe, den i det hele taget gav Udbytte, og naar dette ikke mere var Tilfældet, brød ny Jord til Dyrkning. Senere gik man over til Tovangsbruget (Brendholt og Sonnerup naede ikke ud over dette Stadium), hvor man skiftede mellem Sædhøst og Græsgang eller mellem Vintersæd og Vaarsæd; og endelig blev Slutresultatet det mest almindelige: et Trevangsbrug (Ugerløse, Jonstrup, Nyrup og Ubberup) med Rug i en Vang, Vaarsæd i en anden og Græsgang i den tredie, og hvor man næste Aar pløjede Græsgangen op og saaede Rug i denne, Byg eller Havre i Rugvangen og lagde Bygvangen ud i Græs.

Hvornaar og hvorledes Fællesskabet og disse forskellige Brug er opstaaet, har man kun ringe Kendskab til, der er dog vist ingen Tvivl om, at de har eksisteret, før Sogneinddelingen har fundet Sted, paa en Tid, da der endnu i Sognet var store Stykker uopdyrket Jord med Skov, Krat

Kort over Vangene i Ugerløse Sogn.

eller Mose, som ingen ejede eller vilde have. Endnu 1688 siges der til Ugerløse By at ligge »en Alminding som al Byen tilkommer.« Var denne Alminding Jonstrup Lyng eller hvad? Noget af Sognets senest opdyrkede Jord er den saakaldte Vesterskovvang. Det meste af denne Vangs Jord var store Dele af Aaret oversvømmet, og meget var Mose eller Kær, men da man manglede Jord til Opdyrkning, gik man ogsaa i Lag hermed. Dog var det ikke alene de Ugerløse Bønder, der tog fat her og dyrkede sig Jord, ja, en Del som Særjord (Have, Julehave, Stubber d.v.s. indhegnede Stykker tilhørende Enkeltmand), men det var tillige Bønder fra Jonstrup (»Jonstrup Enge«) og Sonnerup (»Sonnerup Skov«), der bidrog til Kultiveringens. Men selv efter at denne Landevinding var sket, laa der stadig en hel Del uopdyrket Jord saasom et Par Tønder Land her eller et Par hist, der ikke mentes at være til nogen Nytte, andre laa med utallige Stenbunker, som man i Tidens Løb havde udkastet

fra Agrene, og da Sognet, som forhen omtalt, var rigt paa Bække, Kærstrækninger og Mosehuller, var et ærligt Stykke Pløjeland, hvor Spandet kunde trække sin Fure paa blot et halvt Hundrede Meters Længde, sjældent forekommende.

Da alle Gaarde og Huse i Sognet var lerklinede, var det af overmaade stor Betydning, at der var let Adgang til passende Klinemateriale. Derfor kan Tilstedeværelsen af godt Ler paa en Plads have haft Indflydelse paa Valget af det Sted, Byerne er lagt. Det Hul, man gravede for at erholde dette Materiale, fik ofte Lov at bestaa som Byens Gadekær (som Branddam og som Vandingssted for Kreaturerne). Det ældste af Gadekærene er det sydlige ved Ugerløse Kro, men senere gravede man et nordligere (kaldet Lusepølen). Ogsaa i Torpbyerne var der Gadekær opstaaet paa samme Maade. Dog som Trangen til Ler øgedes ved den forcerede Husbygning, ligesom Gulve i Stuer, Lo og Lade krævede sin Del, maatte man længere ud i Bymarken for at fremskaffe Materialet. Marknavne som »Lergravs Aas«, »Lerpande Aas« og »Lerbjergs Aas« i Ugerløse Sogn viser de Steder, Leret er blevet taget.

Man kan endnu i Ugerløse Sogn træffe en eller anden støjlesat og lerklinet Væg, men de er faa, og de gamle særprægede Bygningsformer findes ikke mere. Paa Kortet over Ugerløse By 1784 ses Byens Gaarde, saadan som de har ligget i Aarhundreder, flere ligger saa tæt mod hinanden, at de saa at sige har været sammenbygget. For nogle Gaardes Vedkommende er de enkelte Længer adskilte, og ofte findes en Slippe eller Smøge mellem Stuehus og Udhus. En mærkelig Gaardform er den T-formede, en tidlig Middelalderform, der fandtes Vest for Kirken. Bageovn har der sikkert i ældre Tid været paa alle Gaarde, derimod ikke Jernkakkellovn, der først omtales i Skifterne omkring Aar 1800. Ildstederne var stensatte Gruber (»Gruer«). Ifølge Ildstedskatten af 1677 var der i flere Gaarde i Ugerløse By op til 5 Ildsteder (Matr. Nr. 3 og 4), ja, i Smedien endog 9. Derimod synes Beboerne i Torpbyerne at have haft et

langt færre Antal, saaledes havde i Nyrup og Ubberup ingen af Beboerne over 1 Ildsted.

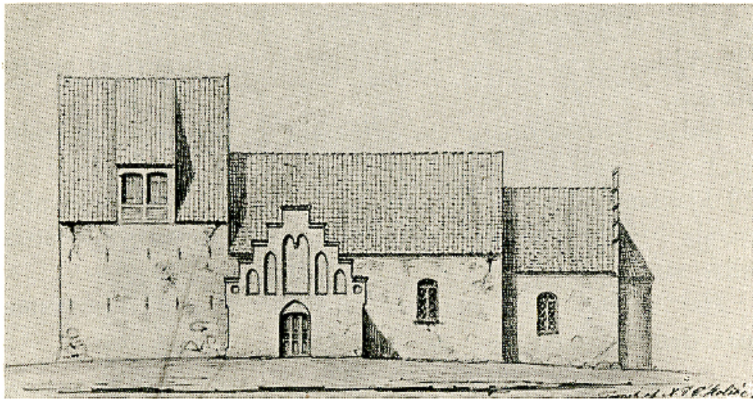
HERREDSKIRKEN

Kirken er Sognets Midtpunkt og rummer for Sognets Børn de dyrebareste Minder. Her blev vi som spæde baaret frem til Daaben, her blev vi konfirmeret, ja, maaske viet. Her samledes Slægterne i Helg og Højtid og i Glæde eller i Sorg. Ved Kirkens Fod er Generation efter Generation lagt ned i Kirkebakkens Muld og er blevet et med den. Men hvor langt rækker Slægtens Forbindelse med dette Sted tilbage? Stod her et Gudehus — et Hov — før Kristenkirke blev bygget? — Sandsynligvis.

Betegnelsen Sogn for et bestemt Omraade er langt ældre end de kristne Sognekirker. »Det var ogsaa Betegnelsen for en Kreds af Bønder, der gav Landgilde til en Hovgode, der sad paa sin Hovgaard, men var Præst ved det hedenske Gudshus« siger Svend Aakjær. Men i kristen Tid blev det dog Betegnelsen for det Omraade, hvorfra Folket søgte til den samme Kirke, og denne blev da det Baand, der bandt Beboerne indenfor Omraadet sammen. Da Ugerløse Sogn i Oldtiden var Sædet for Herredstinget med sit Herredshov, er det uden for al Tvivl, at Kirken i Ugerløse er en af de først byggede i Herredet — en »Herredskirke« — og som Hovgoden tidligere mødte paa Merløse Herredsting med den hellige Ring, hvorpaa Eden skulde aflægges, og med sin Klokke, hvormed han ringede Tingfreden ind, saaledes mødte senere den kristne Præst fra Ugerløse paa Tinge med Evangeliebogen, hvorpaa Edsaflæggeren maatte lægge sin Haand. At Ugerløse var et gammelt Centrum ogsaa i religiøs Henseende ses af, at Herredets Provst i gammel Tid holdt Møde med sine Præster her og drøftede religiøse og faglige Anliggender. Der maa have været Tradition herfor, thi endnu i Midten af 18. Aarhundrede fandt saadanne Sammenkomster Sted i Ugerløse Kirke.

Hvorledes den først opførte Kirke i Ugerløse har set ud, har man kun Anelse om. Maaske var den af Træ, maaske Ragter, Rør og Ler, noget som Vejr og Vind, Svamp og Mug hurtigt fortærede. Men i 12. Aarhundrede, da en mægtig religiøs Bølge gik gennem Folket, tog Sognemændene eller Herredsmændene Initiativet til at bygge en ny Kirke i Ugerløse By af Marksten og Kildekalk («Fraadsten») vistnok fra Brudet ved Vintre Mølle. Den byggede Kirke var dog kun lille, ca. 11 m lang og 6 bred, saa denne har kun kunnet give Plads til 50—75 Personer ad Gangen. Imellem Skibet, hvorigennem gik en Svalegang, og Koret, der i Øst afsluttedes af en halvrund Apsis, var der en ejendommelig Anordning med Bue og halvrunde Søjler, saaledes at der mellem disse og Kirkevæggen var Nicher, i hvilke der i katolsk Tid var opstillet Helgenbilleder. I Koret var foruden Hovedaltre ogsaa Sidealtre, af hvilke den Træudskæring, der i vor Tid har prydet en Bordendebænk i en Gaard (Matr. Nr. 3 i Jonstrup), antagelig var et Lævn. Foruden en nordre og en søndre Dør ved Kirkens Vestende var der Lyshuller, der kun tillod et sparsomt Lys at trænge ind, men Brugen af Vokslys og Kjerter ved Gudstjenesten bødede meget paa dette Forhold. Over saavel Skib som Kor fandtes Bjælkeloft, af hvilket man, da Kirken i 1875 blev nedrevet, fandt tydelige Spor. Af Genstande fra denne Kirkens første Tid maa ogsaa nævnes den meget smukke Døbefont.

En Gang i Middelalderen indsatte man i Lyshullernes Plads smaa blyndfattede Ruder, vistnok af farvet Glas, hvad der gav Kirken et ejendommeligt Skær af Højtid; endvidere opførte man et Taarn ved Kirkens Vestende af samme Bredde som Skibet og 12 Alen langt, Højden var ca. 20 Alen; samtidigt et Vaabenhus (9 Alen langt, 9 Alen bredt) ved Skibets Sydside og et Sakristi (ca. 4 Alen) ved Korets Nordside. Alle disse Nybygninger blev efter Tidens Mode forsynede med takkede Gavle. Det var antageligt paa samme Tid, man erstattede Bjælkeloftet med Hvælvinger i Spidsbuestil med fremspringende Gjordbuer og Tværribber,

Ugerløse gamle Kirke, nedrevet 1875. (Tegning af N. P. C. Holsøe).

og man tilmurede den nordre Dør »Kvindedøren«, der tidligere havde givet Adgang alene for Kvinderne, men hvorigennem man ogsaa havde indledt dem, der havde gjort en eller anden Bod for begaaede Forseelser — saaledes at de atter maatte søge Kirken. Om denne nordre Dør gik der det Sagn — som ogsaa kendes andet Steds fra — at en Lindorm en Gang havde lagt sig her og forhindrede Folk i at søge Kirken, hvorfor man brød Hul i den søndre Side af Kirken og herfra tilmurede den nordre. Men for at blive af med Lindormen opfødte man i Løbet af 7 Aar en Tyr med Sødmelek og Hvede, til den blev saa stærk, at den kunde gøre det af med Udyret. Provst J. H. Larsen, der 1842 i et Manuskript beretter dette Sagn, siger her, at man ikke ved, om denne Lindorm skal være Odin eller Thor. Men i alle Tilfælde har Sagnet sikkert Relation til Religionskampen mellem de gamle Guder og nye.

Klokkeringningen var i den katolske Tid en væsentlig Bestanddel af Gudstjenesten, og mindre Klokker har der sikkert været allerede i tidlig Middelalder, men 1489 støbtes og ophængtes den store Klokke, den der endnu er i Behold. Den er et af de faa Minder, vi endnu besidder i Kirken fra den katolske Tid. Den er viet til Jomfru Marie,

og efter al Sandsynlighed har ogsaa selve Kirken været viet til Gudsmoderen; enhver Kirke havde jo sin særlige Skytshelgen, hvis Navn Kirken bar.

Indskriften paa den store Klokke er vanskelig at tyde, ja, Præsten Niels Brun (Tostrup-Ugerløse) indberetter 1758 til Sjællands Bispes-Arkiv: »Paa Klokkerne staaer nogle ældre gamle Munkestil, som er ganske ulæselig og ey kand fattes eller samles«.

Her skal dog anføres nogle Tydninger af Inskriptionen paa den store Klokke:

Ave ☉ maria ☉ virgo ? ☉ anno ☉ mdclxxxix ☉ feria ☉ secunda ☉ ante ☉ omnium sanctorum. (Fenger).

Ave maria gratia plena 1489 (Erich Pontoppidan).

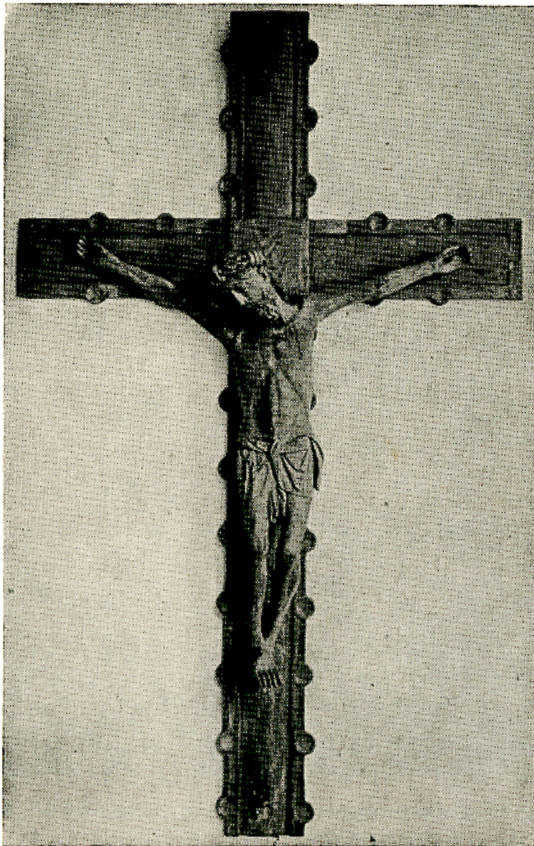
ave ☉ maria ☉ genetrica ☉ anno ☉ domini ☉ m. c. d. lxxxix ☉ feria ☉ secunda x ante † omnium sanctorum. (F. Uldall).

Oversat vil dette sige: »Hil være Dig Maria Moder i Herrens Aar 1489 paa den anden Festdag før Allehelgens«.

Men Klokkestøberen har været lidt uheldig og faaet ombyttet to af Bogstaverne i Aarstallet cd i Stedet for dc, saa dette viser paa den Maade fejl Tidsangivelse. Noget lignende er iagttaget paa andre Middelalderklokker her i Landet.

I halvfemte Hundrede Aar har denne Klokkes Malmtoner lydt ud over vor By og vort Sogn, forkyndt Morgengry og Aftenfred, kaldet til Kirkegang og til det sidste Hvilested for alle trætte Sjæle. — Ave maria.

Der er ingen Tvivl om, at det var Ophængningen af og Ringningen med denne store Klokke, der en Gang i Middelalderens Slutning fik Taarnet til at styrte sammen, og da man, som Provst I. H. Larsen 1842 skriver, hverken havde Evne eller Vilje til at rejse det igen, lod man staa, hvad der kunde staa, og gav Taarnet en Skikkelse som et Køllehus, d.v.s. den Bygning, hvori man i ældre Tid køllede Malt. Fra den katolske Tid er endvidere bevaret et meget smukt sengotisk Krusifiks, der dog paa Grund af Fugt og Misrøgt

Sengotisk Krusifiks fra den gamle Kirke (restaureret 1946).
(Nationalmuseet Fot.).

var meget ødelagt. Det hænger nu, ført tilbage til sin oprindelige Skikkelse, imellem Skib og Kor i den nye Kirke.

Reformationen fordømte Billeddyrkelsen, derfor tog man Helgenbillederne fra Altre og Nicher og gemte dem hen paa Kirkens Loft eller i Kirkeladen, og alle Smaabilleder paa Vægge og Kirkeloft, de, som Folket var blevet saa glade for, fik sig en Omgang af Hvidtekosten og forsvandt, saa kun de nøgne hvidkalkede Vægge stod igen, thi intet maatte

forstyrre Kirkegængerens i Andagten. Det var først i Begyndelsen af 1600-Tallet, at man paany begyndte at udsmykke Ugerløse Kirke, særligt med Billedskærerarbejde. Der blev saaledes her opsat en Altertavle og en Prædikestol udført af en Roskilde Billedskærer eller af en af dennes Elever. Paa Altertavlen læstes Aarstallet 1619 og Indstiftelsens Ord samt forneden: »Christi Blod renser os af alle synder.« Og paa Prædikestolen: »Halleluja er Gud med os, hvem kand da være imod os.« Endvidere findes her Navnet »Hr. Christoffer Pedersen« (se senere). Medens Prædikestolen er bevaret ogsaa i den nye Kirke (dog noget istandsat), blev Altertavlen ved den gamle Kirkes Nedrivning 1875 ødelagt og er nu forsvundet.

Det 17. Aarhundrede var i det hele en Opgangsperiode for Ugerløse Kirke, og flere af Kirkens Klenodier stammer fra den Tid, saaledes fandtes der til Brug ved Sakramenternes Uddeling til syge i Hjemmet et »Communionstøj« af Sølv bestaaende af Kalk, Disk, Flaske og Eske samt to smaa Stager bærende Aarstallet 1642. Dette sjældne Stykke er nu forsvundet, og det samme gælder et Daabsbækken, der bar Indskriften: »Anno 1677 d. 20. Martij forærede Anders Hansen i Landbytorp og Hustru Anna Thuesdatter dette Bækken til Ugerløse Kirke — Gud til Ære og Efterkommerne til Ihukommelse.« (Ovennævnte Anna Thuesdatter var Datter af Præsten Thue Mortensen Nykjøbing (se senere), hun blev 1668 gift med Gaardmand, Tingmand og Kirkeværge Christen Nielsen af Ugerløse og efter dennes Død atter gift 1672 med Anders Hansen i Landbytorp, der var en mindre Hovedgaard i Kindertofte Sogn. Denne Gaard er senere gaaet op i St. Frederikslund. Paa den nylig fundne Egebjælke fra den gamle Kirkes Indgangsdør, og hvorpaa Indgangsbønnen er skaaret, findes ogsaa Christen Nielsens Forbogstaver samt hans første Hustru Karen Nielsdatters. De blev viet i Ugerløse Kirke 1650).

Det mest ejendommelige Stykke Inventar i Ugerløse gamle Kirke var dog maaske den Alterdug, der, broderet paa Chri-

Stykke af broderet Altærtæppe fra Ugerløse gamle Kirke (Chr. IV Tid).
(Nu i Nationalmuseet).

stian IV Tid, var skænket Kirken. Broderiet: 6 Medailloner med forskellige Motiver baade fra det gamle og nye Testamente er sammenholdt af et Blomster- og et Fuglemotiv, men er i det hele meget naivt opfattet. Denne Dug havnede paa en eller anden Maade hos en københavnsk Antikvitets- handler, der videresolgte den til Nationalmuseet, hvor den nu hører til Sjældenhederne blandt dets forskellige gamle Tekstiler.

Da den bekendte Rentemester Henrich Müller, Ejer af Dragsholm, Sæbygaard og Skjoldnæsholm, omkring Midten af 17. Aarhundrede var Patron for Ugerløse Kirke, skæn-

kede han denne en ny Klokke, dog betydelig mindre end den fra 1489. Den bærer Henrich Müllers Navn og Aars-tallet 1675. Endelig skal nævnes, at der paa den gamle Kirkes Vægge fandtes nogle Epitafier (Mindetavler), men ingen Beretning haves om, hvem de var over, og hvor de, da Kirken blev nedrevet, er blevet af.

Oprindelig ejedes vel Kirken af den, der havde den Jord, hvorpaa den var opført, medens Kaldsretten laa hos Biskops-pen. Efter Reformationen fik Menigheden flere Steder Lov at vælge sin Præst efter Provstens Anvisning. Kongen be-tragtede sig ofte som den, der ejede Landets Kirker med Patronatsretten, hvilken han dog ikke sjældent forlenede til en eller anden Godsbesidder; saaledes fik Herr Knud Stinger ^{19/10} 1536 »Præsents per obitum dni. Pauli Refor-mats paa Thosterup og Ugerløse Kirker efter den nye For-mel,« og ^{17/6} 1551 udstedte Kong Christian III et aabent Brev, at Ugerløse Kirke til evig Tid skal ligge til Alminde-lig Hospital i København, men ^{29/7} 1570 tog Kongen Uger-løse Kirke tilbage og henlagde i dennes Sted Gentofte (Gienffuentofte) Kirke til Almindelig Hospital.

Ugerløse Kirke siges 1567 at have 30 Decimanter (Tiende-ydere), 10 Gaardsæder (Husmænd med Jord) og 2 Møller og »En gaard Hans Hendrichsen iboer skylder (yder) 14 sk. — En gaard i Brendollt, Oluf Brygger iboer, skylder 14 sk. En eeg oc fyr skouffuel¹⁾, forne Hans Hendrich-sen bruger, skylder 2 Mark Wox. I Præstegaarden²⁾ boer en Bonde, der til Landgilde skylder 1 Pund Byg (3 Td.) oc en sk. grot (9 Skilling lybsk, senere Skilling dansk). —

1) Det var om denne »Ugerløse Kirkeskouff«, at der ifølge Holbæk Lens Regnskab af 1637 »vidnes med eed og oprakte Fingre paa Herredstinget, at der i Skouffven kand indebrændis oc fædes 3 suuin.« Men Skoven er snart forsvundet. Ved Udskiftningen blev det beteg-net som et Jordstykke, lige Syd for Matr. Nr. 4 (Domkirkensgaard) og Øst for Lande-vejen til Sorø (altsaa et Stykke af Matr. Nr. 38 a). Det blev ved Udskiftningen senere ombyttet med det nuværende Matr. Nr. 2 ved Lilleskov.

2) Til Præstegaarden (Anneksgaarden) var der kun lidet Hartkorn (1664 3 Tdr. 2 1/4 Skp.), men det blev Matriklen 1688 foreget til 6 Tdr. 3 Skp. 1 Alb. Gaarden var ofte bortfæstet til en Gmd. i Sognet (der i Landgilde gav 2 Tdr. Smør), men var alligevel Bolig for Kapellanen.

It pendinge huus¹⁾, Laurits Smid iboer, skylder till then bonde, som boer i Præstegaarden, fri Arbejdsløn. En liden Skouff hos Vgerløse²⁾ befrier hans egen suiin, naar olden er. — Ingen Degnestaffn.«

I Aaret 1600 siges Ugerløse at være Kongens eget frie Sogn med 26 Decimanter og 10 Gaardsæder. »Herligheden (Kaldsretten) til Kirken gaar til Lensmanden, men Kirkens Tiende er af Kongen henlagt til 100 Studenters Underhold i København og ydes hertil 3 Pund Rug ($7\frac{1}{2}$ Td.), 3 Pund Byg (9 Tdr.) og 6 Skæpper Havre.« Forøvrigt nævnes ogsaa her som endnu tilhørende Kirken det ovenfor anførte Jordegods, Skov og Pendingehus.

^{30/9} 1673 skødede Kongen til Rentemesteren Henrich Müller til Dragsholm jus patronatus (Kaldsretten) til en hel Del Kirker deriblandt Ugerløse. Kirkens Tiende var da 24 Tdr. 1 Skp., og som foran anført var det Rentemesteren, der gav Kirken den mindre Klokke. Ved Henrich Müllers Fald gik Ejendomsretten til Ugerløse Kirke over til Ulrich Frederik Gyldenløve, Herre til Grevskabet Danneskjold Laurvigen og Statholder i Norge, ham, der var gift med Marie Grubbe, og ^{4/5} 1763 blev Ugerløse Kirke af Grevinde Danneskjold Laurvigen til Skjoldnæsholm solgt til Peder Johan Neergaard til St. Svenstrup, der 1796 solgte den til C. B. Neergaard og 1798 til Major Neergaard. Overauditeur Wimb Bonderup havde da en Prioritet paa 2000 Rdl. i Ugerløse Kirke. 1806 ejede Greve F. Knuth Bonderup den, og 1853 blev Kirken solgt til Etatsraad Suhr (Suhrske Stiftelse), hvorefter den i vort Aarhundrede overgik til Selveje.

Nogen lukrativ Forretning at eje Ugerløse Kirke har det efter Kirkeregnskaberne at dømme ikke været. Her skal fremføres et Regnskab fra 1661.

1) Dette Præsteembedet tilhørende Hus er kendt langt oppe i Tiden. Det fik ved Skyldsætningen 1804 Matr. Nr. 67.

2) Dette lille Skovstykke var fra 1600 til omkring 1651 bortfæstet, og der blev i Fæsteafgift ydet 1 Skæppe Havre (»Holdshavree«).

Indtægt 49 Rdl. 8 Skilling (Korn Tiende som var Rug, Byg, Havre, Boghvedegryn, Landgilde Penge, Taule Penge og Ligpenge).

Udgift:

Studie Skat	1 Rdl. 2 Mk.	
Visitats Penge	1 » 2 »	
Sorø Bygning	1 » 2 »	
Pest Huuset	3 »	
Vox Lys	7 »	
Brød og Vin	18 »	
Præst Enken	1 » 2 »	
Maj til Kirken	1 »	
Smørelse til Klokkerne	1 »	
Rense Kirkens Klæder	3 »	
Stolenes Bekostning ..	1 » 3 »	8 Sk.
Regnskab at skrive ...	1 »	
Fortæring v. Regnskab	3 »	
Hr. Ifvar i Borup	1 » 2 »	
Hr. Jens i Blansø	3 »	
Hr. Kristen i Ugerløse	1 » 2 »	
Hr. Frandsen paa Mors	3 »	
100 Tagsten	1 » 2 »	
4 Tdr. Kalk	1 » 2 »	
For Kalken at hente..	1 »	
For Sten at hente	2 »	
For Murmester at age	2 »	
Murmester i Arbejdsløn	4 » 2 »	
For Sand og Vand at age	2 »	
For 2 Klokkestreng ..	2 »	
Til den ny Hollende		
Kirkes Opbyggelse..	3 »	
Hr. Niels i Oure	1 » 2 »	

Ialt 55 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.

Saaledes et Underskud paa 6 Rdl. og ofte var Underskudet betydeligt større.

I den katolske Tid havde Ugerløse Kirke sin egen Bestjening og var saaledes intet Anneks. Det blev nemlig ved Laterankonciliet 1215 vedtaget, at ingen gejstlig maatte have mere end et Embede med Cura animarum (d.v.s. Sjælesorg).

Fra dette Forhold kunde Paven dog give Dispensation, og 15. Oktober 1252 bemyndigede Pave Innocens IV Biskop Peder III af Aarhus til at give Præsten Magnus Rector ecclesie de Ugalosi Roskildensis dioecis Dispensation til at modtage endnu et gejstligt Embede med Sjælesorg. (Dette Ugalosi i Roskilde Stift kan imidlertid udlægges enten som Ugerløse i Merløse Herred eller Uggeløse i Lynge-Frederiksberg Herred, nogen bestemt Afgørelse kan ikke mere træffes). Da Tostrup Sogn gav Præsten langt den største Indtægt, blev dette selvfølgelig betragtet som Hovedsognet, og Annekset blev i Tidens Løb i kirkelig Henseende paa mange Maader misrøgtet, vel ogsaa paa Grund af de vanskelige Forbindelsesforhold, der i vejmæssig Henseende bestod gennem lange Tidsrum, og ofte var der Tvistigheder mellem Sognefolkene paa Grund af disse Forhold.

Stridighederne mellem de to Sogne Tostrup og Ugerløse afspejles bedst i nogle Kongebreve desangaaende. I Aaret 1570 udstedte saaledes Frederik II et Brev, hvori det lyder:

»Da Sognemændene i Tostrup-Uggerløse har taget sig en Præst mod Øvrighedens Vidende og Vilje, skal denne fra dømmes Embedet,« og der anføres videre, at »da der er stor Uenighed mellem Sognemændene i de nævnte Sogne, skal Stiftlensmanden og Biskoppen indsætte en lærd og gudfrygtig Person som Sognepræst, og skulde Bønderne fordriste sig til ikke at antage ham, vil Kongen lade dem straffe.«

Som man ser, bestred Kongen her Menighedens Ret til selv at vælge deres Præst og giver som Grund Menighedens Stridigheder. Navnet paa den Præst, der saaledes blev afsat, og Navnet paa den, der blev indsat i dennes Sted, kendes ikke, men i Aaret 1596 sad der som Præst i Tostrup-Ugerløse en gammel Mand ved Navn Peder Jensen. Da han ikke mere kunde bestride det store Embede, fik de Ugerløse Sognemænd med Provstens Hjælp og Billigelse kaldet en Kapellan ved Navn Oluf Mikkelsen Strøby til Hjælp. Meningen var vel den, at han skulde have kaldet

efter Peder Jensen, men Lensmanden for Holbæk Len, Christoffer Pax v. Festenberg, der havde erhvervet sig Bonderup og derved var blevet, som det hed, »bedste Sognemand ved Kaldelsen,« fik Kongen til at sende følgende Skrivelse til Biskoppen (Peter Winstrup):

»Da Sognemændene i Tostrup-Ugerløse har fordristet sig til selv at vælge Sognepræst, skal de for denne deres grove Forseelse for denne Gang have forbrudt deres Rettigheder, og til Sognepræst skal indsættes en Person ved Navn Christopher Pedersen, barnefødt i Holbæk, om Biskoppen finder ham bekvem og skikkelig.«

Mod Menighedens Ønske blev Paxens Protege kaldet, og han sad i dette Kald i 44 Aar. Det er hans Navn, der som en Demonstration staar paa Prædikestolen i Ugerløse. Han var med ved Kongevalget 1608 og Hyldningen 1610. Hvordan han var som Præst, melder Historien intet om, men med Hensyn til »Skikkeligheden« var det saa som saa. I ethvert Tilfælde anklagede Universitetsprofessorerne ham gentagne Gange for ulovlig Brændehugst og ulovligt Køb af Træ i Universitetsskovene. Gentagne Gange blev Hr. Niels i Tølløse, d.v.s. Provsten i Herredet, af Universitetsprofessorerne opfordret til at anlægge Provsteret mod den gode Hr. Christopher i disse Sager, men Hr. Niels søgte stadig at mægle, og Sagernes Udfald kendes ikke. Christoffer Pedersens Søn er antagelig den Laurits Christoffersen Uggerløse (Ugalosius), der fra 1654—69 var Præst ved Sct. Mortens Kirke i Næstved.

Der var i Ygheløsæ (Ugerløse?) i den katolske Tid et religiøst Helgengilde, Sct. Hans Gilde (Johannis Baptiste Gilde). Gildeskraaen herfra er dateret 1537, men hvorvidt dette Ygheløsæ hentyder til Ugerløse i Merløse Herred eller mulig til Uggeløse i Lyng-Frederiksborg Herred eller kanske til Uggerløse ved Kalundborg, kan ikke afgøres. Der var andre religiøse Broderskabs-Gilder paa vor Hjemegn, saaledes et Scta. Birgitta Gilde i Kvandløse. Dr. Pater A. Otto skriver til mig: »Da Ugerløse i Merløse Herred som Sæde

for Herredstinget havde større Betydning i Middelalderen end de andre Byer af samme Navn, tør man ikke udelukke, at Gildeskraaen stammer herfra.«

Ved Siden af Kirken laa Kirkeladen, den var Depot for Tiendekornet samt Hø og anden Naturalydelse til Kirken, men brugtes desforuden til mange andre Ting, saaledes samlede i ondt Vejr Herredstinget her, efter at dette var flyttet fra Nyrup til Ugerløse By. Laden blev Oplagsplads for »Tingstokken« og Tingets Protokoller, men den var tillige Vaabendepot for en Hærafdeling, efter at Mandskabet var blevet »drillet«, d.v.s. ekserceret om Søndagen. I Kirken havde den stedlige Militz et Skab, hvori Vaabnene blev gemt, og til hvilket Kaptajnen alene havde Nøglen. Denne Ordning gjaldt endnu ved Oprettelsen af det nationale Rytterregiment 1670 (se Ryttergaarde) i Ugerløse og efter Oprettelsen af Landmilitzen 1701. Ved Kirkeladen stod ogsaa de militære Strafferedskaber: »Pælen«, »Træhesten« o.a. Men inde i Kirken var der en Gabestok for »Publice Absolution« (offenligt Skrifte). I Aaret 1660 brændte Kirkeladen med alt Tiendekornet, og mulig er den ikke mere blevet genopbygget, Kirkeloftet maa da have været benyttet som Opbevaringssted.

Der var som Regel 2 Kirkeværger ved Ugerløse Kirke, de skulde klare Kirkens Regnskab og holde Kirkeladen vedlige samt sørge for, at denne ikke blev benyttet som Kro eller Drikkehus, endvidere skulde de staa Præsten bi »udi alt det, som ham i Guds Ord er befalet at straffe,« som var mange Ting, først og fremmest de, som skulde staa offentligt Skrifte for Synder mod det 6. Bud, men ogsaa saadanne Ting som Fraholdelse fra Kommunionen o. fl. a. Ting.

Som foran anført var Indtægten af Kirkens Gods ringe, derfor blev der ikke Raad fra Ejernes Side til at koste meget paa dens Istandsættelse. Uheldigt var det ogsaa, at Kirken i sidste Halvdel af 18. Aarh. saa ofte skiftede Ejer, ja, det synes, som man engang imellem ikke har vidst, hvem der

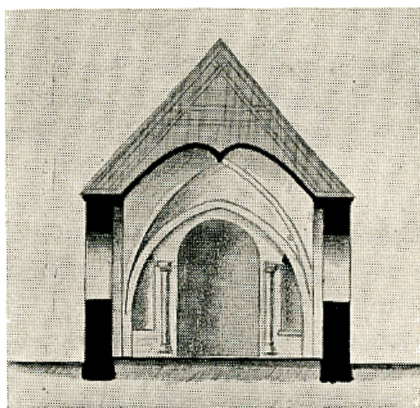
var den egentlige Indehaver. »1778 siges jus patronatus at være y vaccandy.« Resultatet af Kirkens daarlige Vedligeholdelse var, at den ved Aar 1800 var helt forfalden. Indberetninger til Biskop Balle for Aarene 1803—09 viser dette tydeligt nok. ^{22/5} 1807 lyder den saaledes:

»Efter et Besøg D. D. i Uggerløse Kirke, at i Henseende til Murenes store Brøstfældighed, det manglende Tagsteens Værk, saavel som Kirkeportens Afsavn, Altertavlens og Prædikestolens Smudsighed, Kirkestolenes fornødne Istandsættelse, de manglende Hanebjælker i Taarnet, alt som ved Synsforretningen af ^{27/5} 1806 blev paaanket, haver sin forrige slette Tilstand og maa, naar de ej i indeværende Aar forbedres, ved Aarets Ende til Cancelliet at indberettes. Endvidere paa Dagen bemærkedes, at paa Alterbordet laa en gammel forslidt, fuld af Rustpletter og altsaa uanstændig Messeskjorte, i hvis Sted en ny og sømmelig bør anskaffes, i lige Maade en ny Alterbog i den gamle ubrugbares Sted.«

Ved Synsforretningen. 1809 er nogle af de værste Skavanker ved Kirken afhjulpne, andre ikke. Man lappede lidt hist og her og satte et Par større Vinduer i, men den gennemgribende Restauration, der i saa høj Grad tiltrængtes, blev aldrig udført, og Brøstfældigheden blev større og større. Selv Kirkegaarden var skammelig forsømt, Murværket var nedfaldent, og der manglede Kirkelaage, saa Kreaturerne kunde gaa ind og græsse, om de vilde. Provst J. H. Larsen skriver 1842, at Kirkegaarden er vel bevokset med Græs og Nælder. Forholdene blev til sidst saa slette, at man frygtede, at Kirken under Gudstjenesten skulde falde ned over Menigheden, og i Aaret 1875 rev man den ned.

Lille og uanseelig var vel den gamle Kirke, og flikket sammen af flere Stykker var den blevet gennem Aarhundrederne, men under dens Tag var Slægt efter Slægt søgt ind for at søge Trøst og Husværelse for Livets Ve og Vaande. Slægt efter Slægt fik her det sidste Ord med, før de blev lagt ned, fik Fred og blev Støv. Nu blev den gamle Kirke Støv som de. Desværre blev der vist ikke foretaget nogen

nøjagtig Undersøgelse af Kirken før Nedrivningen. Dens Murrester fik deres Grav i et Vandhul paa Matr. Nr. 36's Grund. Der var enkelte, bl. a. Godsforvalter Spleth paa Bonderup, der helst saa den gamle Kirke nogenlunde bevaret og kun opbygget som en Korskirke, men andre, især Amdtsraadsmedlem Niels Jensen, Brøndholt, holdt paa en helt ny, og saaledes blev det.

Den gamle Kirkes Indre set mod Koret.

Hvem der i den katolske Tid har været Præster i Ugersløse, har man, udover den omtalte Magnus, ingen Underretning om. De først nævnte efter Reformationen er:

Laurits Rasmussen Riber, men i hans Sted nævner Provst J. H. Larsen: Johannes Stag Ripensis, der skal være død 1572 (27 Aar gl.).

Peder Jensen (forhen omtalt) blev vistnok kaldet 1570, † 1596. Christopher Pedersen, f. i Holbæk, kaldet 1596, † 1640 (forud omtalt).

Hans Pedersen Hafn, f. ca. 1606, Student København, 1626, † 1641. (I hans Sted har J.H.Larsen: Christoffer Jørgensen).

Thue Mortensen Nykjøbing, kaldet 1641, gift 1) med Marren — 3 Børn, 2) med Thalia Claudatter Plum — 1 Barn, Thue Mortensen, † 1657.

Hans Jespersen Lund, f. ca. 1633, † 1696, gift med Sidsel
† 1683 — 13 Børn.

I en Aarrække holdt denne Hans Jespersen Kapellan i Ugerløse, men Forholdet mellem Sognepræst og Kapellan var yderst slet. Hr. Hans anklagede gentagne Gange denne Kapellan Jens Dinesen og Hustru for ulovlige Forhold mod ham og hans Hustru. Provsten Hr. Magister Jacob i Holbæk dømte Kapellanen til at gøre tilbørlig Afbigt, og 1694 blev Sagen indbragt for Roskilde Landemode, der afsagde følgende Dom: »Hr. Hans skal selv indgive en Koncept paa den Deprecation (Undskyldning), han vil have, og saa skal Kapellanen efterkomme den.« Jens Dinesen gav denne Deprecation til Hr. Hans Fornøjelse og lovede i Fremtiden at forholde sig mod sin gamle Fader og Sognepræst som en skikkelig Søn og Kapellan skal i alle Maader. 1689 siges Jens Dinesen at bebo Annexgaarden i Ugerløse, »men siden kom han i Hans Kong. Mayestæts Tjeneste och er Præst paa det Schib Anna Sophia kaldet,« det var det, der $\frac{8}{8}$ 1715 var med i Slaget ved Pommern mod Svenskerne. Jens Dinesen var Kapellan i Ugerløse 1686, da han faar et Barn døbt. Meningens havde vel været, at han skulde have efterfulgt Hans Jespersen som Sognepræst i Tostrup-Ugerløse, men han maa være blevet afskediget forinden, thi 1696, da han bliver begravet i Ugerløse, omtales han som hæderlig og velædle, men forrige Medtjener til Menigheden. Han døde samme Aar som sin Uven, men kun 42 Aar gl.

Jacob Hansen Wulf, vist Student København 1669, kaldet 1696, † 1710. Han var gift med Johanne Marie Brinch fra Mølleborupgaard og byggede ved sin Svigerfader Niels Pedersen Brinchs Hjælp den nye Præstegaard i Form som Mølleborup — 8 Børn.

Nicolaj Johansen Haberdorph, f. 1678, † 1735, gift m. Marie Charlotte Meyer — 15 Børn.

Johannes Nielsen Schiwe, f. i Viborg 1706, kaldet 1735, † 1756.

Niels Hansen Bruun, f. i Nykøbing 1716, Student Helsingør. 1738 Skolelærer i Valsøllille. Gik som Student med en Perspektivkasse, men Enkegrevinde Ulrikke Eleonora Danneskjold Laurvigen til Skjoldnæsholm tog sig af ham. Bruun var en Ven af Ungdommen, som han underviste med Nidkærhed. Han blev kaldet til Sognepræst i Tostrup-Ugerløse 1756. Han maa have fundet en vis Forkærlighed for Ugerløse, siden han der byggede et Enkesæde (Matr. Nr. 73), som dog aldrig blev taget i Brug som saadan. Bruun var først gift med Maren Jacobsdatter Tjørnelund, 2) gift med Anna Hansdatter Wøldike — ingen Børn.

Peter Teilmann, f. i Vordingborg 1745, † 1817, Præst i Borup 1776, kaldet til Tostrup-Ugerløse 1783, † 1816, gift 1) med Anna Marie Hansdatter Hvass, 2) gift med Petronelle Pauline Frick, 3) med Christiane Sophie Kellermann — 4 Børn.

Balle skriver efter en Visitats 1789, »at Præsten, Provst Teilmann, holdt en tilsyneladende filosofisk Prædiken, som hverken var lærerig eller opbyggelig. Hans Maal falder tillige besværligt.« Der var ved 18. Aarh. Slutning et dybt Svælg mellem Præsten i Sognet og Bønderne. Naar disse kom for at tale med Provst Teilmann, kaldte de ham »Vor Far«, og de kyssede ham paa Haanden eller paa Frakkeskødet, fortæller Henning Jensen.

Johan Christian Teilmann, f. i Borup 1783, Præst i Jystrup 1811, kaldet til Tostrup-Ugerløse 1817, † 1866, Søn af foregaaende. Gift med Mette Margrethe Teilmann (fra Tølløse-Aagerup) — 8 Børn. Om Pastor Joh. Chr. Teilmann skriver Biskop Mynster efter en Visitats 1842, at »han prædikede jævnt kedsommeligt, uden al Følelse, Foredraget ualmindeligt monotont,« og 8 Aar senere, at »han prædikede noget kedsommeligt Natursnak, foredraget i yderste Monotoni.« Men Pastor Teilmann var en Mand med en egen Mening, han var saaledes udpræget Modstander og ivrede stærkt mod den af Frederik VI

saa varmt anbefalede »indbyrdes Undervisning« i Skolerne. Modstandere var der flere, der var, men Teilmann turde sige det.

Jacob Frederik Engberg, f. i Ravnstrup 1811, Student fra Roskilde 1832, Lærer ved Holbæk Borgerskole, Kapellan i Holbæk, Seminarielærer ved Skaarup, kaldet til Tostrup-Ugerløse 1866, død 1877, gift med Formandens Datter Elise Henriette Teilmann — 10 Børn. Det faldt i Pastor Engbergs Lod at indvie den nye Kirke i Ugerløse.

Andreas Evald Meinert, f. 1821 i København. Vandt Universitetets Guldmedalje for en historisk Prisopgave. Har udgivet en Del Julesange og kristelige Eventyr samt en folkelig Jordbeskrivelse. Blev kaldet til Tostrup-Ugerløse 1877. Gift med Agathe Benedicte Teodorine Bøggild. Henning Jensen skriver om Meinert, at »han var en rar gammel Mand, venligtsindet mod den grundtvigske Retning og især kendt paa Egnen som Fodsportsmand. Gik han ud af sin Præstegaard paa en Spadseretur, blev han ved at gaa, til han et eller andet Sted ikke kunde komme længere.« Naar han skulde forrette Gudstjeneste i Ugerløse, gik han næsten altid rakt ud over Markerne uden at se sig for, og man fortæller, at han en Dag ved en saadan Lejlighed gik lige lukt i en Tørvegrav paa Jonstrup Lyng. A. E. Meinert blev den sidste Fællespræst inden Sogneadskillelsen.

JORDEGODSETS EJERE

Næsten hele Middelalderen igennem stod der en stadig Kamp Kongerne og de øverste Stænder imellem for at sikre sig Jordegods, der i Virkeligheden var den eneste reelle Værdi i hine Tider. Alt andet kunde røves eller tilintetgøres, men Jorden laa trods alle Krige og Omvæltninger paa sit Sted og kunde haandhæves. Kampen om Jord stod først mellem Adel og Gejstlighed, men da disse to Stænders Be-

siddelser var skattefri, blev Kongernes Indtægter af Selvsjerbøndernes Ejendom formindsket i samme Forhold, som de to andre sikrede sig Jord. Derfor saa Kongerne sig nødsaget til at være med i Kapløbet, og blandt disse maa Valdemar Atterdag især fremhæves. Han var aldeles hensynsløs, naar det gjaldt om at bemægtige sig Jordegods, og fik efterhaanden ved talrige Overgreb ikke alene mod Selvejerbønderne, men ogsaa mod Adel og Gejstlighed store Godser i sin Besiddelse. Ja, saa vidt gik det, at mangel Selvsjerbonde hellere gik ind som Fæster under en Adelsmands Beskyttelse, end at hans Jord skulde falde i Kongens Haand.

Ogsaa i Ugerløse fik Kong Valdemar en Gaard: »²²/₇ 1355 skøder oc oplader Bo Jenssøn af Watnløsæ oc Powil Ebbessøn af Pætherstorp til Kong Waldemar (Atterdag) til evindelig Eje bl. a. i Ughæløsæ $\frac{1}{2}$ Mark Jordskyld« ($\frac{1}{2}$ Bol ca. 24 Tdr. Land). Denne Bo Jensen er rimeligvis den »Boetius Daresuen (Dørsvend = Lakaj) de Wanløsæ«, der 1378 havde en Hovedgaard i Vandløse i Stenmagle Sogn, og Poul Ebbesen (muligvis hans Svoger) var daværende Ejer af Hovedgaarden Pederstrup i Mogenstrup Sogn, Præstø Amt.

Som Valdemar Atterdags værdige Efterfølger som Gods-samler i Danmark naaede Frederik II at slaa alle Tidets Rekorder. Efter Reformationen og efter de store Bondeopstande her i Landet, beslaglagde han Kirkegods og Selvsjerbøndergods efter en hidtil ukendt Maalestok. Dernæst søgte han ved Byttehandler med Adelen at faa sit Gods samlet paa Sjælland og Møn, men da disse Mageskifter til Tider kunde falde vanskelige, tuskede han med Birkeret til Adelsens Gaarde og Patronatsret til Landets Kirker (se Side 50) i udstrakt Grad. Den, der tabte ved dette, var jo bare den ufri Stand, Bønderne, der herved mistede den ved Recessen af 1536 vundne Indflydelse paa Præstekaldelsen. I Ugerløse Sogn erhvervede Frederik II 1560 2 Gaarde af Otto Rud og Pernille Oxe til Møgelkjær, og 1579 2 andre Gaarde samme Sted af Erik Kaas til Aas. Endelig

fik Christian IV ved Mageskifte med Henrik Belou til Spøttrup 1602 endnu en Gaard i Ugerløse. Dette Gods laa endnu 100 Aar efter til Kronen, men gled under Frederik III's Pengetrang over i andres Besiddelse.

Blandt de gejstlige Godsbesiddere var Roskilde Domkirke langt den største. Roskilde Bispestol ejede omkring Aar 1370 ikke mindre end 2600 Bøndergaarde paa Sjælland, men kun lidet i Ugerløse Sogn, nemlig »5 Pund Jord« (ca. 30 Tdr. Land). Endvidere ejede Bispestolen Tølløsegaard, der ogsaa havde Jord i Ugerløse, nemlig »6 Øre« (ca. 36 Tdr. Land). Ved Fundatsen af 1315 blev et Kantornat oprettet ved Roskilde Domkirke, og i denne Fundats bestemtes, at Kantor til Hjælp ved Sangen m. m. skulde holde en Succentor. Det er muligt, at der allerede da til dette »Succentoriedømmet« og som Basis for de 24 Mark Penge, Kantor skulde svare Succentor, bl. a. er lagt den Gaard i Ugerløse (Matr. Nr. 4), hvorefter der i Landgilde svarede 1 Pund Rug ($2\frac{1}{2}$ Td.), 1 Pund Byg (3 Tdr.) og 2 Skilling grot (en hanseatisk Mønt, for hvilken man sidst i Middelalderen kunde købe 5 Tdr. Korn). Altsaa var Afgiften af Matr. Nr. 4 til Domkirken $15\frac{1}{2}$ Td. Korn aarlig. Men da Landgildeafgiften var ca. $\frac{1}{3}$ af Høsten, vil det sige, at Kornhøsten paa denne Gaard var ca. 50 Tdr. Medens Domkirkens andet Gods i Ugerløse Sogn gled ud af Kirkens Eje, vedblev denne Matr. Nr. 4, der 1568 var beboet af Hogen Ingemerzen at ligge til Roskilde Domkirke, lige indtil den i dette Aarhundrede blev købt til Selveje.

Til det af Christiern I og Dronning Dorothea stiftede »Hellig tre Kongers Kapel« i Roskilde Domkirke skænkede Kongeparret 1459 bl. m. a. ogsaa en Gaard, som Kongen havde i Ugerløse, det var en mindre Gaard, der 1568 var beboet af Niels Skræder, og hvorefter der i Landgilde blev svaret 1 Pund Byg. Efter Reformationen kom den til Rigets Kansler, bl. a. til Peder Reedtz til Thygestrup (Kongsdal), senere til Kansler Christian Friis til Krogerup, og muligvis er det den Gaard, denne skænkede til Sorø Kloster (se senere)

Paa et eller andet Tidspunkt maa en Herr Peder Andersen have skænket en Gaard i Ugerløse til »St. Antonius Alter« i Vor Frue Kapel i Roskilde Domkirke »for en evig Messe«, thi 1513 gav Herr Jens Arsteen (perpetuus vicarius i Domkirken) Skøde paa denne Gaard, »som Hans Degenzen iboer« samt en øde Gaards Sæde Jord s. St., til Herr Mattis Eriksøn (Bølle) paa Turebyen (nu Turebyholm). Herfor fik Alteret 300 Mark og en god Vognhest, saa god som 30 Mark.

Endnu en Gaard i Ugerløse fik Domkirken, da Jens Andersen (Brok) til gl. Estrup m. v. 1406 grundlagde »Præbende Rota« af Vor Frue og Sta. Catharina Kapel i Domkirken. Aarsagen til denne Handling var, at Jens Andersen vilde sætte et Minde over Sønnen, Jens Jensen, der 1404 var blevet dræbt. Af den Gaard i Ugerløse, som Jens Andersen saaledes gav Domkirken, svaredes ogsaa 1 Pund Rug, 1 Pund Byg og 2 Skilling grot. Den var 1568 beboet af Niels Skomager og kom lidt senere igen i Slægten Broks Besiddelse. Om ovennævnte Jens Andersen vides, at han, der var Rigets Drost, 1379 indløste Kvandløse Hovedgaard af Erik Pilemand, til hvem den af Slægten var pantsat. Den dannede senere et selvstændigt Len med Gods i Kvandløse, Igelsø, Sonnerup (i Ugerløse Sogn) og Nyrup, et Len, der 1448 indehavedes af Jens Andersens Sønnesøn Axel Lagesen Brok, hvis Datter blev gift med Albrecht Engelbrechtsen Bydelsbak til Torbenfeldt, og med hende kom meget Jordegods til denne Gaard, men Kvandløse Len gik ellers ved Aar 1600 over i Holbæk Len under Christopher Pax v. Festenberg.

Ved Siden af Roskilde Domkirke var Sorø Kloster et af de rigeste i Landet, hvad Jordegods angaar. Det var især Hvideslægten (Absalon), der havde været virksom i denne Henseende, men det fik dog ikke, saadan som Tilfældet var i Nabosognene mod Syd og Vest, ret store Besiddelser i Ugerløse. I ældre Tid havde Sorø Kloster her blot 2 Gaarde (nuværende Matr. Nr. 11 og 12), som endda

omkring Aar 1400 for 5 Mark rent Sølv blev pantsat (solgt til Tilbagekøb, som det hed) til Ridderen Eggert Bitzer, der havde Hovedgaarden Jersore i Klinte Sogn (Odense Amt). Efter Eggerts Død var man imidlertid ikke klar over, om Gaardene i Ugerløse var solgt til ham eller blot pantsat, og Sagen kom for paa Merløse Herredsting 1417, hvor 3 Mænd (Tingsvidner) fra Ugerløse: Peter Magnussøn, Benedikt Boetius og Jacob Josephsen vidnede, at afdøde Ridder Eggert paa dette Ting med høj Røst havde erkendt, at Tilbagekøbet var sket paa lovmæssig Vis, og at han af 2 Munke fra Sorø Kloster i Fogedens Gaard i Slagelse havde faaet Løsesummen — de 5 Mark Sølv — tilbage.

Ved Fundats af ^{30/5} 1586 blev Sorø Kloster til Sorø lærde Skole, hvortil de to Gaarde i Ugerløse overgik; de var da beboet af Fæsterne Jens Jørgensen og Jens Laursen, der hver i aarligt Landgilde gav 1 Pund Rug, 2 Pund Byg, 3 Tdr. Havre, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns og 12 Skilling i Penge. Men ^{22/10} 1624 fik Sorø Skole en tredie Gaard (en Halvgaard) i Ugerløse, idet Kansleren Christian Friis til Krogerup, for Vedligeholdelsen af sit Gravsted i Sorø Kirke, skænkede Skolen denne Gaard. De tre Gaarde laa endnu 1732 til Sorø Skole (Sorø Academi), men maa kort efter dette Aar være solgt til Mølleborup Gods, hvorfra de senere kom til Store Svenstrup.

Dog, Jordegodset i Ugerløse Sogn var ellers fra gammel Tid i høj Grad Strøgods, der ideligt skiftede Ejere. 1363 havde saaledes Ridderen Niels Knudsen (Nicolaus Canuti) til Svanholm 2 Gaarde i Ugerløse. Disse Gaarde kom i Midten af 15. Aarh. til Allinde og blev af denne Gaards Ejer, Torbern Bille, 1464 bortbyttet med Estrup By, der laa bekvemt nær for Allinde.

Blandt de saakaldte »Vallø Breve« findes et, der fortæller, at 1395 (eller 1409) skødede Evert Moltke (Mølticke) til Vigsø og Heinet 2 Gaarde i Ugerløse til Jens Falk, en Sønnesøn af den i Folkevisen bekendte Bo Falk. Et Indførelsesbrev paa samme 2 Gaarde er dateret 1465. Evert

Moltke var den Moltke, der blev sat i Band, fordi han ikke vilde betale Afgift, bl. a. 100 Mark Sølv af Maaløv By, der var tillagt Roskilde Domkirke. Vigsø med andet Gods var senere ejet af Johan Oxe, der 1492 var i Strid med Poul Laxmand, som 1502 paa Højbro i København blev dræbt af Oxes Svoger, Rigsraaden Ebbe Strangesen, der Aar 1500 i Ugerløse ejede en Gaard, hvoraf svarede 3 Skp. 1½ Pund Rug og 5 Skp. 1 Ørte Byg¹⁾.

Skafteløvgaard var i Middelalderen og senere en Hovedgaard i Nordrup Sogn (Slagelse Herred); den var omkring 1500 Tallet i Slægten Bryskes Besiddelse. Det var om denne Slægt, det i Adelsviserne hedder: »De vare kun faa Brysker, men de vare onde«; og for den Gren af Slægten, der ejede Skafteløvgaard, kan man tilføje »og fattige«. Disse Brysker havde vel i Tidens Løb erhvervet sig en Del Bøndergods i Midt- og Vestsjælland, bl. a. en Gaard i Ugerløse, men gentagne Gange bliver den sammen med andet Gods pantsat, saaledes 1525 af Kirstine Greersdatter, Karl Bryskes Efterleverske, for 100 Mark danske Hvide til Kanniken i Roskilde, Mester Jens Rosengard, og denne Pantsætning gentager Sønnen Gregers Bryske Gang paa Gang, saaledes 1556 til sin Frænde Ejler Hardenberg, 3 Aar senere til sin Hustrus Morbroder, Axel Nielsen Arenfeldt, hvis Broder Torbern han dræbte, og endelig 1561 til Giørrild Gyldenstjerne til Knabstrup og nu for ikke mindre end »600 Jø-kumsdalere gode af Korn, Slag, Værd og uforfalskede.« Om Gregers Bryske nogen Sinde fik indløst Godset kendes ikke, selv druknede han 1566 ved Gulland, og Skafteløvgaard kom siden i Kongens Eje.

Som foran (Side 64) anført kunde det ofte være vanskeligt at bevise Spørgsmaalet Pantsætning eller Salg, naar Adkomstbrevet var bortkommet, eller naar de, der havde udstedt det, var døde. 1590 var der saaledes Strid mellem Slægtningene Henrik Belou til Spøttrup og Landsdommeren

1) 1 Ørtug Byg = 12 Skæpper.

Erik Skrams Datter Dorothea, gift med Jørgen Rosenkranz, angaaende en Gaard (beboet af Jens Skonning) i Ugerløse. Sagen kom for Kongens og Rigsraadets Dom paa et Rettersting paa Koldinghus under Kongens Forsæde. Her anførte Henrik Belou, at han mod at betale Løsesummen (Pantegælden) havde Ret til Gaarden. Men da intet bestemt kunde afgøres, blev Sagen vist tilbage til Merløse Herredsting, hvor man gav Henrik Belou Medhold. Gaarden var af en tidligere Ejer blot pantsat.

Meget ofte havde flere af en Families Medlemmer eller endog flere Familier Part i samme Bondegaard og pantsatte meget tit en saadan Part. Det var paa den Maade, at Ridderen Herr Engelbrecht Albrechtsen (Bydelsbak) til Torbenfeldt fik samlet sit store Jordegods. 1455 faar han Pantebrev paa det Jordegods i Ugerløse, som Ridderen Anders Jepsen i Særslev havde faaet 1448. 1456 faar han yderligere 2 Gaarde i Ugerløse og 1486 en Gaard i Ugerløse af Oluf Mortensen i Krogerup, ja, ved Midten af 16. Aarhundrede havde Slægten faaet samlet følgende Jordegods under Torbenfeldt: 4 Gaarde i Ugerløse, 4 hele og 4 halve Gaarde i Jonstrup, 4 Gaarde i Brendholt, 1 Gaard i Nyrup (under Kvandløse Len) og 2 Gaarde i Sonnerup (ligeledes under Kvandløse Len), ialt 15 Gaarde med henimod Halvdelen af Sognets Jord. — Da Engelbrechts eneste Søn Albrecht faldt i Ditmarsken, kom alt dette Gods til dennes Datter Mette, der blev gift med Mogens Gøye. De ejede da bl. a. 7 Herregaarde, men efter et Par Slægtleds Forløb blev Jordegodset atter spredt for alle Vinde, og 1651 havde Torbenfeldt kun 1 Gaard i Ugerløse tilbage.

Som et Bevis for, hvor spredt Ejendomsforholdene i Ugerløse By var i hine Tider, kan følgende tjene: 1651 havde Roskilde 1 Gaard, Sorø Skole 3, Holbæk Slot (Borgmester Niels Nielsen) 1, Præsten i Tostrup 1, Kongsdal (Fred. Reedtz) 1, Søgaard (Tønne Juul) 1, Tybjerggaard (Pernille Banner) 4, Bonderup (Lauge Bilde) 1, Torbenfeldt (Otto Brahe?) 1, Engestofte (Barbara Wittrup) 1 og Fuglebjergr

gaard (Erich Herlufsen) 1. Men henimod Aarhundredets Slutning skiftede Bøndergaardene ofte Ejere i et saa hurtigt Tempo, at en Bonde mangen Gang ikke vidste, naar han lagde sig i sin Seng om Aftenen, hvem han hørte til næste Morgen. Foruden Adelsmændene optraadte der nu i Slutningen af 17. Aarh. ogsaa en Del borgerlige Godsbesiddere i Ugerløse. En af dem var Maleren Michael v. Hauen, der 1664 var blevet ansat som Ridsemester (Tegnelærer) ved Sorø lærde Skole, hvilken Bestilling gav ham 345 Rdl. i Aarsløn, men da Skolen (Academiet) paa den Tid var i Opløsning, fik v. Hauen Landgildet af de Academiet i Ugerløse tilhørende 3 Gaarde og erhvervede sig snart efter ved Køb 3 andre Gaarde i Ugerløse By. Han døde og blev begravet i Ugerløse 1679. En anden borgerlig Godsbesidder i Ugerløse var Amtsskriveren i Holbæk Niels Pedersen Brinch, der af de tre Mølleborupgaarde havde dannet sig ligesom en lille Hovedgaard, og til denne tilkøbte han efterhaanden en Del Bøndergaarde baade i Ugerløse og Ubberup.

I Jonstrup var der i 1300 Tallet en større Gaard, der skiftevis var i en af de gamle danske Adelslægters Halvægges eller Begeres Besiddelse, men i Slutningen af 1400 Tallet havde Væbneren Lage Brahe til Førslevgaard samlet alt Jordegodset i Jonstrup: 4 hele og 4 halve Gaarde med en Vandmølle, hvilket han i 1490 skøder til Ridderen Axel Lagesen (Brok) med hvis Datter Jonstrup By kom til Torbenfeldt, hvorfra den blev spredt. 1651 havde Bonderup saaledes 3 Gaarde, Roskilde Bispestol 1, Kongsdal (Anne Ramel) 1 og Aastrup (Jørgen Seefeldt) 3 halve Gaarde (senere Ryttergaarde). Den Roskilde Bispestol tilhørende Gaard (nu Matr. Nr. 1) blev 1661 lagt ind under Københavns Magistrat, hvem den tilhørte til den i Midten af 19. Aarhundrede blev købt til Selveje. 1664 var en i Jonstrup Kongen tilhørende Halvgaard lagt ud til Kongens Sten- og Billedhugger, en Sakser ved Navn Christian Nerger. Det var nu Frederik III's Maade at betale sine Haandværkere paa.

At der i Brendholt tæt op til Nyrup Skel i Oldtiden har været en Høvdingegaard, hvor Goden ved Hovet og Herredstinget har boet, viser Marknavnet Sahl, men første Gang, man har skriftlige Beviser for en Gaards Tilstedeværelse i denne By, er, da Ridderen Gotskalk Hemmingssøn til Hovedgaarden Højby i Odsherred 1377 som Medgift giver en Gaard i Brendholt til sin Datter Christina, »der var trolovet med Erich.« Man hører ikke mere om denne By før hen i det 16. Aarhundrede, da Torbenfeldt havde den hele, ialt 4 Gaarde. Men 1560 faar Frederik II en Gaard her ved Mageskifte med Herluf Trolle, og det er rimeligvis denne Gaard (Matr. Nr. 1), som Christian IV skænker Barnekow til Birkholm (Løvenborg) 1605, og som vedblev at ligge til denne Gaard, lige til den af Niels Jensen i Slutningen af 19. Aarhundrede blev købt til Selvs-eje. 1618 havde Christian IV dog endnu en Gaard (Matr. Nr. 2) i Brendholt; den laa under Kalundborg Slot, men blev nævnte Aar flyttet ind under Ringsted Kloster, og Frederik III gav den 1664 sammen med Klosteret i Pant til Hofslagter Niels Olsen i København for modtagne Leverancer, men Kongen (og hans Raadgiver Hannibal Sehested) magede det saa, at Slagteren maatte købe det pantsatte til en Overpris, og da han i den Anledning klagede sig for Majestæten, fik han Svaret: »Jeg ved ey, jeg har nødt ham nogen Leverance paa.« — Slagteren var dog ikke den eneste, der fik en Bet, endnu værre gik det ud over en Krigsleverandør som Rentemesteren Henrik Müller (se Side 51), der havde haft Krongods i Pant for 245.000 Rdl., men maatte købe det for 530.000 og laane til Aagerrenter, han blev fuldstændig ruineret.

1651 har Ringsted Kloster i Brendholt 1 Gaard (senere Ryttergaard), Birkholm (Lene Barnekow) 1 og Bonderup (Ivar Krabbe) 2. Disse sidste kom sammen med Ryttergaarden i 18. Aarhundrede til Kongsdal, hvis Ejer Etatsraad Estrup omkring 1850 gjorde dem til Arvefæstegaarde.

Om Nyrup Bys Ejere hører man i Aaret 1392, da Fru

Geese, Enke efter Ridderen Engelbert Wedenhusen til Torbenfeldt, tilskødede Sorø Kloster en Gaard (nu Matr. Nr. 4) »i Nyørp i Vgherløsæ i Mierløsæ herrit.« 1651 siges den at være tillagt Thomas Bartholin, 1657 at »være de højlerdis«, 1662 og 64 tilhører den Sorø Academi og kaldes da »Cannichegaard«, og faa Aar efter fik Dr. Henrik Witzleben den, hvorefter den 1699 kom til Bonderup, der paa dette Tidspunkt havde endnu en Gaard i Nyrup. Den største Gaard i denne By, ja i hele Ugerløse Sogn, var den nuværende Matr. Nr. 3, den tilhørte omkring 1650 Trudsholm, kom 1665 til Kongen, men Aaret efter kom den atter ved Mageskifte til Trudsholm og 1687 til Tølløsegaard, hvor den forblev til 1789, da den blev solgt til Birkholm (Løvenborg), der i Forvejen havde 2 Gaarde i Nyrup By (Matr. Nr. 1 og 2). Ved Mageskifte fik Løvenborg endvidere de Bonderup tilhørende Gaarde, saaledes at Baroniet nu ejede hele Nyrup By.

Den lille Landsby Sonnerup (i Ugerløse Sogn) har fra ældre Tid været delt i en vestre og en østre Gaard, af hvilke førstnævnte var den største. Fra Begyndelsen af 1500 Tallet tilhørte de sammen med Matr. Nr. 3 i Nyrup Torbenfeldt og hørte da med til Kvandløse Len. Hver af Gaardene gav i Landgilde $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 10 Skilling grot, 1 Boelgalt, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gase, 4 Høns og 1 Fodernød, men ud over dette almindelige Landgilde blev de afkrævet 3 fede Øxen, 3 fede Køer og 3 nye Kornsække, hvori kunde gaa 9 Skæpper Korn. 1651 tilhørte Sonnerup Birkholm (Løvenborg), der af denne By og noget tillagt Jordegods fra Nyrup og Ubberup 1791 dannede Avlsgaarden Minislyst, der først blev ledet af en Bestyrer (Avlsmænd), men senere blev bortforpagtet. Avlsmænd var: 1791 Jens Nielsen og 1812 Anders Larsen. Forpagtere blev: 1821 Carl Georg Reinhardt, 1822 Niels Peter Christian Sachmann, 1832 Niels Thorsøe, 1846 Johan Frederik Christian Wappenhans, 1892 dennes Søn Fritz Neergaard Wappenhans, 1897 Frits Petersen (fra Petersminde). Senere Forpagtere er N. Steengaard, Georg Johansen og C. B. Andersen.

Ubberup har fra de ældste Tider hørt med til Tostrup Sogn, men ved kongelig Bevilling af 25. Juni 1866 blev denne By henlagt under Ugerløse Sogn.

Det ældste Minde, man har om Ubberup, er, da en Mand ved Navn Esbern Andersen $\frac{5}{6}$ 1282 i Kongens (Erik Klipings) og dennes Drosts (Peter Roseøls) Nærværelse skøder alt sit Gods i Landsbyen Tostrup til en Mand ved Navn Niels Hermansen. Hertil hørte ogsaa $\frac{2}{3}$ af en Mølle kaldet Brænnemøllen. $\frac{21}{9}$ 1429 fandt der et Brødrskifte Sted mellem Jens, Vilhelm og Ørian (Jørgen) Rud, hvilken sidstnævnte fik Skjoldnæsholm og andet Jordegods, bl. a. i Merløse Herred: Tostrup og Brænnemøllestorp. 1457 kendes et Skifte paa Sjællandsfar Landsting, at Oluf Daa (Biskop i Roskilde og Ejer af St. Svendstrup og Skullerupholm) skal have i Arvegods bl. a. 2 Gaarde i Ubberup og en Skovlod Enemærke »mellem Jonstrup Skov og Ugerløse Skov,« som hans Fader Bjørn Olufsen købte af Hennike Gyncelinsen Mule. Det er sandsynligt, at Biskop Oluf har skænket dette Stykke Enemærke til Ugerløse Kirke (se Side 50).

1538 fik Herr Ove Bilde (den sidste katolske Biskop i Aarhus) Følgebrev og 1546 Livsbrev paa Tølløsegaard samt Byen Ubberød; men 1558 har Peder Oxe til Gisselfeldt dette Gods. 1651 er Ubberup delt mellem Bonderup, Birkholm, Vognserup og Tybjerggaard. 1693 faar Schack Brockdorff (Birkholm) Tilladelse til at lægge 30 Tdr. Hartkorn af sit Bøndergods under Hovedgaardstaksten, d.v.s. fri for Tiende og Skatter. Blandt dette Gods er ogsaa »Ubberup Vænge«, der i Skrivelsen kaldes »Tauget« eller »Tanged«.

Omkring Aar 1700 har Amtsskriveren Niels Pedersen Brinch til Mølleborup erhvervet sig alt Ubberup Jordegods med Brænnemøllen, der dog da var aldeles forfalden og ude af Drift. 1773 var Mølleborup og Bonderup under samme Ejer (Over-Auditeur Wimbe), der lagde dem sammen, og Ubberup kom da under Bonderup Hovedgaard.

I Løbet af det 18. Aarh. samlede det meste af Ugerløse Sogns Jordegods paa følgende Hænder: Løvenborg, Bonderup, Tølløsegaard og Kongsdal, men ^{27/11} 1789 gik Tølløsegaard ud af Kredsen, idet dens daværende Ejer J. T. Neergaard nævnte Dato afstod til Baron M. H. Løvenskjold til Løvenborg alt sit Gods i Ugerløse Sogn imod en fast aarlig Afgift. Med det nye 19. Aarhundrede begyndte Bønderne i Sognet at købe deres Jord til Selveje; langsom var Begyndelsen, snart tog det dog Fart, og inder Aarhundrede var Slut, var det ogsaa Slut med Godsbesiddernes Saga i Ugerløse Sogn.

RYTTERGODSET I UGERLØSE SOGN

Det varede en rum Tid efter Grevens Fejde, før Konge og Adel overvandt deres Mistillid overfor Bønder og Børgere og tillod, at disse to Stænder igen fik Vaaben i Hænde. I Krigene benyttede man hvervede Tropper, skønt disse var dyre og sjældent til Rede, naar der var mest Brug for dem. Men den stærke nationale Stemning efter Svenskekrigen 1658—60 gav Stødet til, at man oprettede en Hær af Landets Bondesønner og lod denne Hær anføre af Landets egne Adelsmænd. Forsøget var i den Grad lovende, at Christian V kort efter sin Tronbestigelse 1670 gik med til Oprettelsen af et nationalt Rytteri. Grundlaget for dette Hærkorps var Ryttergodset, der dels blev udtaget af Kronens Ejendom, dels mageskiftet med andet Kronen tilhørende Gods eller endelig tilkøbt.

En Ryttergaard skulde være paa 8 Tdr. Hartkorn, og Fæsteren blev fri for Landgilde, Ægt (d.v.s. Tvangskørsel), Hoveri og Skatter. Den, der fæstede en Ryttergaard, kunde enten selv »ride for Gaarden«, altsaa gøre Tjeneste i Krig og Fred som Rytter; han kunde ogsaa lade sin Søn eller sin Tjenestekarl besøge denne Tjeneste for sig eller leje en Rytter, der saa som Regel boede paa Gaarden eller i

et Hus nær denne og fik sin Forplejning og Foder til sin Hest af Fæsteren. Disse lejede Ryttere var ofte saadanne, der før havde været hvervede. Men foruden disse »almindelige Ryttere« skulde hvert Sogn stille en saadan til Disposition: »Sogneryttere«.

Officererne fik som Regel til deres Underhold en større Gaard, der dannede det Centrum, i hvis Omkreds Ryttergaardene laa. Øvelsen foregik om Søndagen udenfor Guds-tjenestetiden, og i Kirken eller Kirkeladen blev Geværer og andre militære Redskaber opbevaret. Men om Hverdagen deltog Rytteren i alt Ryttergaardens forefaldende Arbejde. Tit var de af fremmed Herkomst, Frisere eller Holstenere, og ofte nogle urolige Hoveder oplagt til Kommers, og det kan ikke nægtes, at ogsaa Kirkebogen bærer Vidne om deres Tilstedeværelse i Sognet.

I Ugerløse Sogn blev 6 Gaarde udlagt til Ryttergods. Saaledes mageskiftedes 1671 3 af de Søren Jensen paa Hellestrupgaarden tilhørende Gaarde i Ugerløse (Matr. Nr. 3, 4 og 21 — nu Matr. Nr. 6, 7 og 8) med noget af Kronens Gods i Stenmagle. Endvidere var i 1669 mageskiftet 3 Generalprokurør Peder Scavenius, Aastrup, tilhørende Gaarde i Jonstrup (Matr. Nr. 1 og 7 — nu Matr. Nr. 2 a og 2 b), hvoraf sidste laa til Roskilde Domkirkeskole, med Kronens Gods bl. a. i Søndersted. Endelig blev den Ringsted Kloster tilhørende Gaard (nu Matr. Nr. 2) i Brendholt udlagt. Alt dette og meget andet Ryttergods i Eggen laa 1680 under »Oberst Trolles Regiment og Liv-Kompagni med Staben«, men 1696 under »Brigader Joh. Rantzaus Regiment«. Den kommanderende Officer i Ugerløse var imidlertid Ritmester senere Major Ido Stephan, der som ganske ung var Musketer i et gevorbent Infanteriregiment, havde været med i Krigen mod Sverige og 1677 blev Kaptainsløjtnant i det sjællandske Rytterregiment. Paa Grund af forskellige Basseraller fik han et Par Gange Krigsretsdom og blev udstødt af Hæren, men hurtigt kom han ind igen. I nogle Aar (1692—95) boede han i Ugerløse (Matr. Nr. 7), og 1710

var han med i Krigen mod Sverige, blev haardt saaret i Slaget ved Helsingborg og derefter afskediget som Major. Han var dog ikke den eneste Officer i Sognet. Paa en anden Ryttergaard i Ugerløse boede Kvartermester Peter Nielsen (vistnok en Søn fra Mølleborupgaard), i Jonstrup en Kaptain Schou og i Ubberup en Kaptain Braunschweig.

Det første sjællandske nationale Rytterregiment, hvis Uniform var lysegraa Kjole med karmosinrødt Underfor og Krave, var med i Slaget ved Lund 1676, Landskrona 1677, Kristiansstad 1678 og kæmpede fortrinligt i Slaget ved Helsingborg 1710. Regimentet blev opløst 1721.

Ugerløse Kirkebog indeholder mange Navne paa Ryttere. Allerede 1672 nævnes David Rytter, 1683 Claus Sognerytter, 1687 Johan Sognerytter, 1692 Wenzel Rytter, 1701 Bent Rytter, 1715 Wulf Kruse Rytter og Henrik Wilhelm Rytter o. s. v. Nogle Ryttere blev i Sognet og fæstede Gaard, det gælder Torsten Svendsen, Jørgen Sifvardsen, Jochum Saufmann, Mejnert Didrichsen o. fl. Fremmede Fugle i den hjemlige Andegaard.

I 1717 skete en Omlægning af Rytterdistrikterne fra Midt- og Nordvestsjælland til Nord- og Sydsjælland. Dette var Grunden til, at Ryttergodset i Ugerløse Sogn blev solgt. Gaardene i Ugerløse By købte Niels Pedersen Brinch paa Mølleborupgaard, og Skødet blev $\frac{27}{2}$ 1719 udstedt til hans Enke for 996 Rdl. 49 Skilling, altsaa ca. 53 Rdl. pr. Tønde Hartkorn. Over Ryttergaardene i Jonstrup og Brendholt blev der 9. og 10. Maj 1718 holdt Auktion, og her siges Kancelliraad Hiort, Bonderup, at have faaet Haandslag for sit Bud, men han fik dog ikke Gaardene, thi $\frac{6}{3}$ 1719 blev der udstedt Skøde til Prof. ved Københavns Universitet Johannes Birkerod paa Ryttergaardene i Jonstrup (à 34 Rdl. Td.), og samme Dag Skøde til Generalmajor Gregers Juul til Kongsdal paa Gaarden i Brendholt, men han maatte give 150 Rdl. pr. Td. Hartkorn, og hermed var i Sognets Historie sluttet en Epoke, der havde haft baade sine lyse og sine mørke Sider, sin muntre Leben, naar Rytterne sam-

ledes i Byen og holdt Øvelser; til andre Tider sin Tragedie, naar de forsvandt fra Egnen, forsvandt fra alle Forpligtelser.

SOGNETS JORD VURDERES

Det var ikke for Bøndernes mere eller mindre kønne Øjnes Skyld, maaske i nogen Grad for at yde Retfærdighed, men i Virkeligheden mest fordi »Riget fattedes Penge«, at man omkring 1660 begyndte Arbejdet med en bedre Jordvurdering end den, man hidtil havde betjent sig af. Udgangspunktet for denne Jordvurdering, der kom 1662, var de Jordebøger, som Godsejerne laa inde med, og som gennem Aarhundreder havde dannet Grundlaget for Forholdet mellem Jordbesidder og Fæster, og hvor hver enkelt Fæstegaards Landgilde var optegnet. En Kommission bestaaende af adelige, gejstlige og borgerlige Personer, men hvori ingen Bonde medvirkede, gennemgik dette Materiale og satte Gaardene i Hartkorn (haardt Korn = Rug og Byg). Denne saakaldte Kommissionsmatrikel viste sig at være ikke lidet vilkaarlig og uretfærdig, og det varede da heller ikke mere end 2 Aar, før man gik i Lag med en ny. Denne Gang var Amtmændene og forskellige fremragende Bønder som Herredsfogeder, Birkefogeder o.s.v. medvirkende. Man manglede dog stadig en nøjagtig Opmaaling og Bonitering af Jorden, og omkring 1680 søgte man at afhjælpe disse Fejl ved Landmaalingsmatriklen af 1688. Hver Ager blev opmaalt, og Jorden ansat efter sin Godhed. Engene blev takseret efter deres Høafgrøde eller efter hvor mange Høveder, der kunde græsses paa Stykket, medens Skovene blev ansat efter hvor mange Svin, deres Olden kunde føde. Her skal blot anføres nogle faa Prøver paa Matriklerne:

Domkirkensgaard i Ugerløse 1662 og 64: 8 Tdr. 2 Skp. 3 Fk. — 1688:

8 Tdr, 3 Skp. 3 Fk. 1 Alb., Skovskyld 2 Fk. 2 Alb.

Herredsfoged Hans Olufsen Dache (Matr. Nr. 9 og 10) 1662 og 64:

16 Tdr. 1 Skp. 2 Fk. 0 Alb. — 1688: 11 Tdr. 6 Skp. 3 Fk. 1 Alb.,
Skovskyld 2 Skp. 2 Fk. 2 Alb.

Jonstrup: Magistratsgaarden (Matr. Nr. 1) 1662 og 64: 12 Tdr. — 1688: 8 Tdr. 0 Skp. 2 Fk. 2 Alb.
 Brendholt (Matr. Nr. 3) 1662 og 64: 4 Tdr. 4 Skp. 3 Fk. — 1688: 7 Tdr. 3 Skp. 3 Fk. 2 Alb.
 Brendholt (Matr. Nr. 4) 1662: 4 Tdr. 4 Skp. 2½ Fk. 3 Alb. — 1664: 4 Tdr. 1 Skp. — 1688: 8 Tdr. 1 Skp. 2 Fk. 2 Alb.
 Nyrup (Matr. Nr. 3) 1662: 14½ Td. 1½ Skp. — 1664: 13 Tdr. 5 Skp, 2 Fk. — 1688: 10 Tdr. 6 Skp. 2 Fk. 2 Alb., Skovskyld 3 Skp. 1 Fk. 2 Alb.

Som man vil se, var Hartkornet i de to første Matrikler i en Del Tilfælde ansat for højt, til andre Tider meget for lavt, dette gælder f. Eks. for Annexgaardens Vedkommende (se Side 50, Fodnote 2) samt for de Brendholt Gaarde. Grunden kan dog ogsaa være, at der i den mellemliggende Tid kan være foretaget en usædvanlig stor Opdyrkning og Kultivering af disse Gaardes Jorder.

Paa Valdemartiden havde Ugerløse Sogn ca. 20 Gaarde, der hver havde saa megen Jord, som kunde dyrkes med een Plov¹⁾. 1688 havde det samme Sogn 44 Gaarde med 260 Tdr. Hartkorn og 4 Huse med Jord og 1,44 Tdr. Hartkorn samt 15 Huse uden Jord. Det dyrkede Areal var da 1269,6 Tdr. Land, og dog var der endnu i Sognet ca. 10 Tdr. Skovskyld. 1893 var der 44 Selvejergaarde, 28 Arvefæstegaarde, 1 Fæstegaard, 89 Huse med Jord og 56 jordløse Huse. 1895 var Hartkornet 293,7 Tdr. 1905 var der i Sognet 75 Gaarde, 118 Huse med Jord og 40 jordløse Huse. 1916 var der ialt 275 Gaarde og Huse.

HERREMÆND, FÆSTERE OG FOGEDER

Der er kun faa Emner, hvorom der er berettet saa mange Historier som om Forholdet mellem Herremand og Fæstebonde. Vore Tingbøger, Herreds- og Birketingenes, inde-

1) I Aaret 1650 anføres: »For heel Gaard udj Danmarck aetis gemeenlig den Gaard, til hvilcken er, oc tilligger saa megen Jord, som med een Ploug aarligen kand driffvis, hvilket ogsaa ellers kaldis et fuldt Mandsverck.«

holder i den Henseende næsten fra hvert eneste Sogn Stof nok til lange Epistler. Hertil kommer, at der i Folkeminderne findes bevaret et rigt Materiale om Herremændenes Overgreb paa Fæsterne. Vanskeligt er det imidlertid nu at skille Sol og Vind lige de to Parter imellem. Vi maa nøjes med at skildre de Beretninger, Tingbøgerne giver, og saa holde os in mente, at Bønderne som Regel ikke var skyldfri. Der var Herremænd imellem, der stedse havde sine Bønders Bedste for Øje og hjalp dem efter Evne. En Herremand af den Støbning var Christen Skeel (kaldet »den rige«). Foruden at eje 8–9 Herregaarde, deriblandt Tølløsegaard og Søgaard (med Bøndergods baade i Ugerløse og Nyrup), var han Alchymist (d.v.s. kunde lave Guld), og Rygtet gik, at det var herfra, han havde sine enorme Rigdomme, saa han kunde jo sagtens give sine Bønder en Ko eller to.

Christen Skeels Forgængere paa Tølløsegaard, Søstrene Else og Margrethe Friis, var ikke af den Kaliber, de havde 1664 solgt noget Bøndergods, deriblandt 1 Gaard i Ubberup, 2 i Nyrup med 2 Gadehuse samt en Gaard i Brendholt, til Anne Ramel til Kongsdal (gift med Malte Juul til Birkholm), men samtidigt havde de solgt Vornedsønnerne paa disse Ejendomme til en anden. Nu havde Christian II rigtignok forbudt Herremændene at handle med Bønderne, som de handlede med Kvæg, og kaldt det »en ukristelig Skik«, men det brød man sig Fejl om. Dog, Anne Ramel var en Dame, der ikke lod sig lure; ^{16/1} 1665 lod hun Sagen gaa til Merløse Herreds Ting, men her paaberaabte Søstrene Friis sig en Dom fra 1646, hvor Peder Grubbe var blevet tilkendt Vornedretten til nogle Bønder uafhængig af Godset. Paa Herredstinget faldt der imidlertid følgende salomoniske Dom: »Vornedretten skal gaa tilbage paa sit tilbørlige Sted, hvilken af Parterne dertil Ret har.« Saa var man saa klog.

En anden Ejer af Kongsdal, Kaptain, senere Oberst Joh. v. Schach († 1748) er blevet bekendt, fordi han i høj Grad udvidede sin Herregaards Jordtilliggende ved at inddrage Bøndergodset, men han og hans tyske Ridefoged blev be-

rygtet, fordi de handlede ilde med Godsets Bønder. Ved ugrundede Beskyldninger søgte de at berøve en Enke hendes Fæstegaard, og da Enken ikke godvillig vilde fraskrive sig Retten til denne, lod de hende kaste i det saakaldte »Hundehul« under Kongsdals Taarn. Denne Fremgangsmaade vakte dog stor Forbitrelse paa Egnen, ja, Ondløse Sogns Præst, Jens Torbernsen Lidøe, fremdrog dette Forhold i sin Prædiken en Søndag, da v. Schach var kommet i Kirke, og indføjede følgende Salut: »Du er forhadet af alle Mennesker, og alle taler ilde om dig, derfor, da Verden ikke mere kan lide dig, saa læg dig hen at dø.« v. Schach blev rasende, for i Blækhuset og klagede over sin Præst baade til Provst og Biskop, der begge søgte at mægle; saaledes skrev Provsten diplomatisk til v. Schach, at »hvis denne vidste sig fri i alle Maader, behøvede han jo ikke at tage sig af den faldne Udtalelse,« og at »en Præst ogsaa skulde lære de fornemme Kristenkærlighedens Barmhertighed« o.s.v. Resultatet blev, at Pastor Lidøe fik sig en Kapellan, saa v. Schach kunde gaa i Kirke uden at skulle høre sin Uven, men selv fik han en større Bøde for sin Adfærd mod Enken. Ogsaa Pastor Lidøe døde 1748; hans Søn blev Ugerløse Sogns anden Skoleholder.

En af de mest humane Herremænd, der har ejet Jordegods i Midtsjælland, er Landsdommeren Jens Bruun de Neergaard til Store Svenstrup. Han blev født 1742, var Jurist, Assessor i Hofretten, blev Landsdommer 1769 og adlet 1781, men døde 1788 kun 46 Aar gammel. Ofte talte han Bøndernes Sag, især ivrede han imod, at Bønderne med deres usle Heste og elendige Pindevogne skulde udføre de store Vejanlæg ved Roskilde Landevej, ja, 1784 fik han en Bøde paa 500 Rdl. for sin egen og sine Bønders Opsætsighed imod Generalvejkommisionen og Amtmændenes Foranstaltninger. Denne Dom gik ham nær til Hjertet, fordi han følte dens Uretfærdighed. Faa Gange har imidlertid en Gravskrift været mere sand og berettiget end den, der staar paa hans Grav, og hvori det hedder:

»En redelig Embedsmand — en sand Menneskeven — sine Bønders trofaste Tolk.«

Omkring 1770 havde Store Svenstrup overtaget de 8 Bøndergaardene i Ugerløse By, som Mølleborup hidtil havde ejet, og da Jens Bruun de Neergaard $1\frac{1}{2}$ 1782 solgte disse Gaarde til Propt. Brabrand, Sonnerupgaard, blev der i Skødet tilføjet den Bestemmelse, at disse Gaarde ingensinde maatte have højere Landgilde, end hvad de hidtil havde betalt, og at de for altid skulde være fri for Hoveri.

Denne Vedtegning fik overmaade stor Betydning for de 8 Gaarde, ikke mindst da de $1\frac{5}{6}$ 1890 kom i Baroniet Løvenborgs (M. H. Løvenskjold) Eje. Det synes nemlig, som om Løvenskjold ikke har skænket Bruun de Neergaards Vedtegning en Tanke, men paalignede Gaardene baade for øget Landgilde og Hoveri. Og Fæsterne's Ydelser steg yderligere ved hver Fæstledighed, især da Sønnen Carl Løvenskjold overtog Godset.

I Aaret 1814 ansøgte den gamle Ole Sørensen paa Gaarden Carlsdahl (nu Birkholm) i Ugerløse Baronien om, at hans Søn Søren Olsen, der i flere Aar havde været hjemme og bestyret Gaarden for ham, maatte faa Fæstebrev paa Carlsdahl, hvilket blev tilstaaet paa følgende Betingelser: Fæsteren skulde yde 300 Rdl. i Indfæstning og desuden et aarligt Landgilde paa 46 Rdl. Sølv, 3 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Københavnsrejse, 1 Firemilsrejse, 2 Tomilsrejser, alt med Læs frem og tilbage, og Rejsen skulde regnes fra Løvenborg. For hver Rejse skulde dog godtgøres 24 Skilling og 8 Skilling i Drikkepenge. Endvidere skulde Fæsteren hver Vinter transportere — naar han blev tilsagt — 25 Favne Brænde i Fledskov til en Udkant af Skoven mod en Godtgørelse af 24 Skilling pr. Favn. Alt dette var ca. 7 Gange saa meget, som Faderens Fæste lød paa, og det var da ikke saa mærkeligt, at Godsinspektøren paa en Forespørgsel fra Baronien svarede, at »da den nye Fæster tillige er paalignet Arbejde paa Minislyst 5 Dage i Høst med Hest og Vogn og 5

Dage med samme paa Møgageren, saa mener han ikke, det kan nytte at paaligne ham mere«.

Den ²⁶/₆ 1817 underskriver dog baade Ole Sørensen og Søren Olsen paa disse Betingelser, men den virkelige Kontrakt blev først underskrevet paa Løvenborg ⁸/₅ 1819. Men til Trods herfor fik Søren Olsen intet Fæstebrev, og i Frygt for, at Faderen skulde dø, og han skulde blive jaget fra Gaarden, henvendte han sig i et Bønskrift til Kongen (Frederik VI) om Hjælp. Han anfører heri:

»I 33 Aar har jeg været hjemme og bistaet mine gamle Forældre. Det var med Nød og næppe, at Fader kunde svare de Afgifter, der var ham paalagt, og nu vil Baron Løvenskjold paalægge mig 25 Rdl. i Hoveri og 10 Tdr. Sæd mere i Landgilde. Jeg maa allerunderdanigst henvende mig til Deres Majestæt, som Landets og alle nødlidende og betrængte Undersaatters ømme og milde Fader, om at faa udstedt Fæstebrev paa samme Vilkaar som min Fader,« o.s.v. — I dette Bønskrift anføres ogsaa Jens Bruun de Neergaards Antegning om det fastlagte Landgilde og Hove-
rifritagelsen for Gaarden m. v.

Dette Søren Olsens Bønskrift lod Kancelliet gaa videre til Amtmanden over Holbæk Amt (Grev Knuth, Bonderup), der refererer Sagen for Baron Løvenskjold, som i et Svar af ²⁴/₄ 1819 oprørt skriver: »Der ligger i Søren Olsens Ansøgning til Kongen upaatvivlelig en Klage eller Beskyldning mod mig for at have overtraadt min Pligt samt at sætte mig i et slet Lys hos Konge og Kollegium . . . Og har Søren Olsen været lumsk nok til at kuldkaste, hvad han har indgaaet paa, kan han ogsaa være i Stand til at benytte falske Dokumenter.« — Baronen er imidlertid klar over, at der er en eller anden, der hjælper Søren Olsen i denne Sag, og han tilføjer: »Jeg tillader mig at andrage om, at bemeldte Concipist maa tiltales som Vinkelskriver. Men kan jeg blive dette ildesindede Menneske, Søren Olsen, kvit, vil jeg slet ingen Straf forlange over ham.«

Dog, Kancelliet var ingenlunde tilfreds med denne For-

klaring og forlangte $\frac{8}{12}$ 1819 paany en Redegørelse over, hvorfor den nye Fæster skulde betale det stærkt forøgede Landgilde m. v., og Baronens svarer i et Brev dateret $\frac{28}{2}$ 1820, at naar han i det hele indlod sig i Forhandling med Søren Olsen, »der ej var mig fordelagtig bekendt,« var det for at føje Faderen, og at Afgiften for Gaarden ingenlunde var for høj, naar Hensyn toges til Gaardens Godhed, og naar der blev taget Hensyn til, at hans Fader havde haft store Bekostninger ved Udskiftningen, og han tilføjer: »Jeg kan langtfra anerkende Bondens Paastand (angaaende J. Bruun de Neergaards Antegning om Landgildets Fastlægelse og Hoverifritagelsen), som en Sælger ikke til evig Tid kan raade over.«

Kancelliet foreslog en Forligsforhandling, og Baronens tilbød, at Søren Olsen kunde faa et Hus, hvilket Forslag dog blev pure afvist, og da Søren Olsen af Kancelliet fik bevillet Beneficium paupertatis og fri Procurator, afviste hans Sagfører, Procurator Næsted i Holbæk, ogsaa et Forslag om noget Afslag i det Landgilde, som Baronens havde forlangt for Gaarden. Sagen laa stille til $\frac{18}{9}$ 1821, da der paa Løvenborg sattes et Birketing under Ledelse af Birkefoged Bierfreund og 4 Stokkemænd (1 Gmd. fra Søstrup og 3 fra Butterup). Her fritoges Baron Løvenskjold aldeles for at give Søren Olsen Fæstebrev paa Gaarden Carlsdahl i Ugerløse, men skulde dog give ham Indfæstningen, de 300 Rdl., tilbage.

Denne Dom blev imidlertid appelleret til Behandling ved Lands Over samt Hof og Stadsretten i København, og her gav selve Kammeradvokaten, Høgh-Guldberg, Møde for Søren Olsen. Hovedvægten blev ved Dommen, der faldt $\frac{23}{5}$ 1822, lagt paa J. Bruun de Neergaards Antegning. Baronens Paastand om, at Søren Olsen ikke var Gaarden værdig, blev modbevist af det Forhold, at han siden 1810 havde drevet Gaarden for sin Fader, uden at Baronens havde klaget over Driften. Baronens blev ved Dommen forpligtet til mod en aarlig Mulkt af 20 Rdl. pr. Tønde Hartkorn

Gaarden var tillagt, at give Søren Olsen Fæstebrev paa Carlsdahl og desuden betale Sagens Omkostninger, der var løbet formidabelt op.

Dog, Baron Løvenskjold udstedte intet Fæstebrev, og fra Rentekammeret (Baroniet var nu kommet under Ad-
ministration) blev han gentagne Gange forespurgt, om han ønskede at appellere til Højesteret, og, da han stadig ikke svarede, meddelt, at Rentekammeret vilde udstede Fæstebrevet samt tilstaa Fæsterne Søren Hansen (Matr. Nr. 7) og Peder Andersen (Matr. Nr. 13) i Ugerløse, der var i lignende Tilfælde som Søren Olsen, en Nedsættelse i deres Fæsteafgift.

Højesteretsdommen, der faldt ²⁰/₆ 1825, blev en Stad-
fæstelse af Overrettsdommen, dog tilpligtedes Søren Olsen at forrette en Københavnsrejse eller 2 Holbækrejser aarlig, og 11 Aar efter, at han først havde ansøgt herom, fik han sit Fæstebrev, men det skete ikke uden Vanskeligheder. ¹⁵/₁₂ 1825 skriver Kammeradvokaten (Høgh-Guldberg) til Søren Olsen: »Jeg begriber ikke, hvorledes Forvalteren (Torst, der fra 1820—1868 var Godsforvalter paa Løvensborg) tør fordriste sig til i Fæstebrevet at indføre 2 Tdr. Korn i Stedet for de 2 Skæpper, du efter Højesteretsdommen haver at svare. — Du maa paa ingen Maade modtage Fæstebrevet, før det i alle Maader er blevet forandret i Overensstemmelse hermed.« — Det blev det, og Søren Olsen fik Lov at dyrke sin Fædrenejord til 1848, da han døde 61 Aar gammel¹⁾.

Sjældent var det dog Herremændene, der var Bøndernes værste Plageaander. Ridefogeder, Ladefogeder og Forpagtere var ofte meget værre. Ridefogedens Løn bestod som oftest i 10 % af »Sagefald«, d.v.s. af de Bøder, Fæsteren blev idømt for sine Forsømmelser med Ejendommens Vedligeholdelse og Besætningens Forringelse samt Indfæstningen. Kom en Bonde paa en eller anden Maade i Unaade hos

1) Foranstaaende er et kort Uddrag af Pakken »Retssager og Domme 1758—1895« i Løvensborg Godsarkiv — nu i Landsarkivet.

Fogeden, var det som oftest let at faa ham fradømt Fæstet, og var der ingen anden Grund, saa var der jo Fæsterens Alderdom og Skrøbelighed.

¹⁹/₄ 1698 havde Gmd. Niels Ibsen i Ugerløse »ikke faaet pløjet til sin Gaardspart«, og Ridefogeden paa Tølløsegaard lod 3 Gaardmænd i Ugerløse, deriblandt Søren Madsen, registrere Gaardens og Besætningens Tilstand med det Resultat, at Niels Ibsen blev drevet fra sin Gaard, og 1699 siges han og Konen at være gamle og vanføre, og at de slet intet har at leve af. Men samme Aar var det, at Gmd. Søren Madsens Bedrift blev fundet for let; ogsaa han blev Indsidder, og, som det hedder: »Han og Hustruen blev for Alderdoms og Skrøbeligheds Skyld sat fra Gaarden, og de gaar nu og betler Brødet hos Godtfolk.«

Det var dog ikke altid, at Ridefogeden naaede sin Hensigt. ¹⁶/₇ 1706 var Gmd. Christen Gabrielsen i Nyrup af Ridefoged Chr. Mørch paa Tølløsegaard hidkaldt til Tølløse Birketing for ikke i rette Tid at have betalt sit Landgilde-smør og havde dermed forbrudt sit Fæste. Heldigvis for Christen Gabrielsen havde han sin »Afskrivningsbog« i Orden. Smørret var leveret inden Fardag. Ugen efter havde Ridefogeden ladet Skovfogeden og 4 Mænd registrere Christen Gabrielsens Skovpart i Nyrup Skoven og bad ham paa Tinge svare til de Egetræer, der var hugget i denne Skov; dog ogsaa her kunde han forklare, hvor hvert enkelt Træ efter Herskabets Ordre var leveret undtagen »et par, hand icke haffuer baaret Øxe paa och ei heller var vidende om, huem det haffuer giort.« Dog, Ridefogeden gav ikke op. ¹²/₁₁ 1706 blev Christen Gabrielsen endnu en Gang hidkaldt til Tølløse Birketing for at forklare, hvorledes det forholdt sig med et Læs Brænde, han havde kørt til Anders Væver i Kvandløse — »Solgte hand aff Skofven?« Men Christen Gabrielsen kunde bevise, at Brændet var af hans eget, og at det var en Gave, som Væveren aldeles intet havde givet for. — Saaledes bevarede Christen Gabrielsen sin Gaard for sig og sine Efterkommere gennem flere Led.

ONDE TIDER

Da Bonden mistede Ejendomsretten til sin Jord og blev Fæster, mistede han derved Grundlaget for sin Økonomi, med andre Ord han blev fattig. De faa Genstande, han nu kunde sætte de af ham og hans skabte Værdier i, blev begrænset til Husdyrene, Inventaret og Indboet. Skifterne fortæller os tydeligt nok, hvor ringe Værdi alt dette repræsenterede. 1731 var der saaledes paa Tølløsegaard Skifte efter salig Christen Gabrielsen i Nyrup (se foranstaende) og hans efterlevende Hustru Anna Madsdatter. Her var bl. a. 13 Heste, 10 Stk. Kvæg, 11 Faar og 14 Søer og Grise, alt vurderet til 166 Rdl. 4 Mk. 14 Skilling. Men herimod satte Godsforvalteren de Mangler, han fandt ved Gaard og Besætning (Besværing og Feld, som det er kaldet) til 153 Rdl. 12 Sk. Formue saaledes ialt 13 Rdl. 4 Mk. 2 Sk. 1720 var der paa Tølløsegaard Skifte efter Anna Nielsdatter, gift med Gmd. Hans Pedersen i Ugerløse. Her blev Boet vurderet til 105 Rdl., men »Besværing og Feld« til 189, altsaa et Underskud paa 84 Rdl. — Underskud var der næsten altid. Paa Løvenborg Gods blev der ved Skifterne i 18. Aarhundrede kun Arv til Efterkommerne i et eneste Tilfælde. Det var især Godsforvalterne, der plyndrede Boerne, idet de tog sig betalt for den Medvirken, de øvede ved Skiftet, paa den mest uanstændige Vis. En skrigende Forskel er der paa disse Godsskifter og de, der blev foretaget efter Rytterbønderne. 1700 blev der holdt Skifte ved Brigader Bantzaws Regiment over afdøde Rytterbonde Jørgen Sifvardtsen og Hustrus Bo i Ugerløse. Overskudet var her 73 Rdl. 3 Mark 14 Sk., og 1701 var der Skifte efter Væver Jens Søfrensen boende i et Rytterhus i Ugerløse. Vurderingssum af Ud- og Indbo 19 Rdl. og »Gæld og Feld« 10, saa der blev alligevel 9 Rdl. til Arv — noget ganske uhørt paa et Hus. Der kunde dog ogsaa hos Rytterbønderne være slemme Underskud.

Men var det saa smaat hos Sognets almindelige Gaard-

folk, hvorledes saa det saa ud hos dem, der var »forarmede«, f. Eks. hos dem, der lod tage Tingsvidne paa, at de ikke kan betale Skat, og det var mange. Vi kan tage et vilkaarligt Aar og vilkaarlig Dato f. Eks. 25. Maj 1626. Da vidnes paa Merløse Herreds Ting, at Jens Ibsens Gaard og Hans Jepsens Hus i Ugerløse er øde, og at Peter Skræder, Villads Væver, Rasmus Skomager, Jørgen Christensen, Jens Michelsen, Christen Jensen, Albert Andersen (Tingskriveren), Hans Skotte, Christen Pedersen og Peder Hugger alle af Ugerløse By er saa forarmede, at de ikke kan betale Skat. Endvidere er Peder Olsens Hus i Jonstrup og Peder Jensens Hus i Nyrup øde, medens Gmd. Laurits Jensen sidstnævnte Sted er forarmet. Alt dette vidner Laurits Horstaal i Ugerløse og Michel Jude i Nyrup. Nu var der vel nok til Tider nogen Underfundighed med i disse Tingsvidner; heller ikke dengang var Modvillighed mod at betale Skat et ukendt Fænomen.

At en Gaard blev »øde« kunde betyde, at den ikke var beboet, men at Jorden dog blev drevet, eller omvendt, at den var beboet, men Jorden ikke drevet, eller endelig, at den var ubeboet, Bygningerne nedfaldne, og at Jorden laa udyrket hen; i saa Tilfælde sagde man, at Gaarden var »øde og afbrudt«. Ved Matriklen af 1662 var i Ugerløse By 2 Gaarde »øde og afbrudt«, 10 Gaarde »forarmede«, 6 »nogenlunde ved Magt« og kun 4 »ved Magt«. I Jonstrup 1 Gaard »øde og afbrudt«, 3 »forarmede« og 2 »nogenlunde ved Magt«. I Brendholt var 2 Gaarde »forarmet« og 2 »nogenlunde ved Magt«. I Nyrup 4 »forarmet« og kun 1 »nogenlunde ved Magt«. I Sonnerup 1 »forarmet« og 1 »nogenlunde ved Magt« og i Ubberup 1 Gaard »øde og afbrudt«, 1 »øde«, medens Resten var »forarmet«. Som man ser, var der i hele Sognet kun 4 Familier, der i økonomisk Henseende havde det »paa det tørre«.

Dog, disse Mennesker havde da noget, hvorledes var det med de helt fattige? Ja, ved Kop- og Kvægskatten 1678 nævnes i Ugerløse By 17 Beboere, der er »husarme«, d.v.s.

boede paa Naade og Barmhjertighed hos de andre Beboere, men ellers gik de og tiggede Brødet. Det kunde være Stakler, der for Svaghed eller Alderdoms Skyld ikke kunde skaffe sig Føden, eller det kunde være Bønder, der paa Grund af Restancer til Herskabet var jaget fra Gaarden, men det kunde ogsaa være Soldaterenker eller Børn, Forældrene var døde fra. Ved Kopskatten 1699 skrives saaledes, fra Ugerløse, at »Gadehusmand Jens Søfrensen har Hustru og mange smaa Børn, og de boer sammen med 3 husarme Stakler, som for Alderdoms og Skrøbeligheds Skyld intet kan arbejde, men gaar og betler. Gadehusmand Michel Pedersen har Hustru og smaa Børn, lever i Armod og gaar og tigger« o.s.v. o.s.v. — Det skal nok passe, naar man har ment, at i 17. Aarhundrede gik 10% af Bondebefolkningen og tiggede Føden.

Dette Tiggeri var en uhyre Plage for den fastboende Befolkning, og vel var Velgørenheden meget stor, sikkert ud fra den Betragtning, at ingen vidste, naar man selv kom til at savne, men til Tider var Tiggeriets Byrde næsten ikke til at bære. Gennemgaar man Dødslisten i Ugerløse Sogns ældre Kirkebøger, faar man et rystende Billede af dette Tiggeri. 1675 begravedes paa Ugerløse Kirkegaard »et fattigt Pigebarn, som kom fra Tudse og var halvdød, da hun blev ført fra Brofelde til Nyrup, hvor hun døde.« Ja, saa var Kvandløse Sogn fri for at bekoste hendes Henfart. 1676 blev begravet »en fattig Vandringsmand — en fattig gammel Kvinde — en gammel udlevet Stakkel — en gammel fattig Mand.« 1677 »en fattig Vandringsmand.« 1680 »en fattig Vandringsmand — en fattig Mand, som kom mod Aften til Søfren Madsen i Ugerløse og døde der — en fattig norsk Karl.« 1682 »en fattig Kvinde ved Navn Lisbeth, blev ført omkring, døde hos Oluf Nielsens i Ugerløse.« 1684 »en fattig Pige, hvilken blev ombaaret paa en Bør.« 1690 »en Kvinde kom fra Ondløse gaaende til Ugerløse og intet videre kendes om hende. 1708 »en fattig gammel Mand kom fra Tudse og var dødsgen til Ugerløse,« d.v.s. døde

paa Vognen. — Ja, Listen kan fortsættes ogsaa i 18. Aars hundrede med en Række lignende Tilfælde. Det, det drejede sig om, var hurtigst muligt at faa dem ud over Sognegrænsen, at man ikke skulle have Ulejlighed og Udgift paa dem ved Begravelsen.

Jo, Fattigdommen var et Problem. Paa et Præstekonvent i Ugerløse 1752 klager nogle Præster over, at de 4 Skilling, de fattige faar, er for lidt, og anfører: »Men Præsterne har i dette Tilfælde ingen Myndighed til at foranstalte, at de skal have disbedre, thi saa snart man taler til Bønderne om de fattiges Kost, svarer de straks: »Vi har saa mange omløbende »Brødre« fra andre Sogne i Herredet, ja, Ambter at give Brød til, at vi ikke kan taale at udgive mere, om ellers Kongen og Herskabet skal have deres. Skaf os fri for de omløbende, saa skal Sognets fattige nok blive forsørget.

De fastboende Bønder havde det dog trods alt bedst. Blev de gamle, søgte de at faa en Søn eller Svigersøn til at fæste Gaarden, og selv sikrede de sig en Smule »Under-tægt« for de Aar, de havde tilbage. Saaledes fik Peder Nielsen paa Domkirkensgaard i Ugerløse 1733 i »Undertægt« af sin Søn Jens Pedersen en halv Tønde Sæd i hver Mark samt en Gang for alle 1 Ko og 5 Faar med fornøden Fodring og Græs. Dog var det kun faa, der fik saa meget; den nye Fæster var jo som oftest »haardt spændt for«.

Den første Udgift var »Indfæstningen«, den var i 17. Aarhundrede fra 0—5 Rdl. Paa Sorø Academis Gods i Ugerløse 1682—1702 var den fra 4 Rdl. til 5 Rdl. 2 Mk. Paa Tølløse Gods i Ugerløse var den 1720 12 Rdl., men 1770 25 Rdl. og 1790 55 Rdl. Løvenborg fik som forhen anført ca. 1820 300 Rdl., og omkring 1850 var Indfæstningen her steget til 2000 Rdl. (Stengaard).

Den næste Udgift var Landgildet. I ældre Tid var dette fastlagt til en bestemt Sum, men ved Udskiftningen blev der ved en Forordning af 1799 givet Tilladelse til forhøjet Landgildeafgift. Dette Landgilde blev jo som oftest svaret

i Naturalier, f. Eks. Rug, Byg, Havre samt Smaaredsel og Fogedpenge. Vurderingen af dette laa ved Aar 1800 paa en Gaard med 8 Tdr. Hartkorn paa ca. 40 Rdl., men i Pengekrisens Tid steg denne Vurdering kolossalt, ja, indtil 20 Gange dette Beløb. Dog, for Bønderne betød Vurderingen mindre, da de jo som anført svarede Udgiften i Sæd.

Den tredie og maaske vigtigste Afgift ved Fæsteholdet var Hoveriet. Der er faa Ting, der har sat sig varigere Spor i Bondens Erindring end Arbejdet paa Hovmarken. Gamle Folk vidste i de lange Vinteraftener at fortælle om den Gang, de eller deres Forældre gjorde Hovarbejde. Det er fra den Tid, Beretninger haves om Ridefogedens Pisk og om Straffen paa Træhest og i Hundehul; hele denne det 18. Aarhundredes Igenkomst af den mørkeste Middelalderes Tortur. Eller man fortalte smaa muntre Historier om, hvorledes man enedes om at snyde og drille Bondeplageren, eller hvorledes man skulkede fra det trælse Arbejde og slap godt fra det.

Der var i Ugerløse By stor Forskel paa Fæstebøndernes Hoveriforpligtelser; saaledes gjorde Annexgaarden vist intet Hoveri til Præsten i Tostrup, om da ikke denne er blevet luret for dette, thi ogsaa Sognepræsten led ofte under den almindelige Fattigdom og blev narret for sin rette Løn. $\frac{3}{4}$ 1653 krævede Præsten Herr Thue i Tostrup (se Side 57) paa Herredstinget ved sit vise Bud Rasmus Rasmussen s. St. »det for huis till Herr Thue skyldig ehr, nemlig i Wgerløse Jep Pedersen 2 Snees Eeg ehr 1 Mark. 1 skip boghued ehr 3 Mark. Christen Ibsen s. St. 3 gies ehr 3 Mark, Sex Snees Eeg ehr 3 Mark. I Joenstrup Laurits Pedersen (Magistratsgaarden) Een skip boghued ehr 3 Mark.« Men ingen af de indkaldte Bønder var mødt paa Tinge, saa Præsten fik ingenting. — Heller ikke Domkirkensgaard havde Hoveri, men betalte i Stedet en mindre Pengeydelse, og det samme gjaldt Ryttergodset og Sorø Academis Gaarde. Matr. Nr. 5, Krogaarden, var Selvejendom, men de 8 Gaarde (Matr. Nr. 6—13), der før 1773 tilhørte Mølleborrupgaard, svarede

til denne 2 ugentlige Køre- eller Spandage (Kørsel eller Pløjning), dog kun om Høsten, ellers kun det halve, ialt en Mand i 60 Dage med Heste og Vogn. Som foran anført fritog Landsdommer Jens Bruun de Neergaard disse Gaarde for alt Hoveri.

Af de Gaarde, Bonderup ejede i Ugerløse, Jonstrup og Nyrup, svarede 1½ Dag ugentligt med Heste og Vogn (Plov eller Harve) samt 2 Karle og 2 Piger 1 Dag ugentlig. Kongsdal fik af sine Gaarde i Brendholt 20 Spandage i Høst og 35 i Vaar og Efteraar + 148 Haanddage og 67 Gangdage. Løvenborg havde kombineret Hoveriet med en Pengeafgift og fik af Gaardene i Ugerløse Sogn fra 4—8 Køredage i Høsten + fra 5—12 Rdl. Endelig havde Tølløsegaard til sidst helt afløst Hoveriet paa Gaardene i Ugerløse og Nyrup mod en Pengeafgift (6—10 Rdl).

For Husmændenes Vedkommende var Hoveriet mere ubestemt, og Forholdet blev jo, at efterhaanden som Bønderne blev fritaget for Tvangsarbejdet, blev dette overført paa Husmændene. 21/1 1801 var Nyrup Bys Husmænd hidt kaldt til Minislyst for at modtage de paa Nyrup Bys Marker afsatte Huslodder, og de blev her, foruden Landgildet, paalagt at forrette Dagarbejde en Dag om Ugen uden Betaling og en Dag til ugentlig mod en Betaling af 22 Skilling fra Maj til Mikkelsdag, men i den øvrige Tid 16 Sk. Af Husene paa Minislyst Mark blev i Hoveri svaret en Dags Arbejde ugentlig uden Betaling og tillige 6 Dage i Høhøst og 6 Dage i Kornhøst uden Betaling. I den øvrige Tid var Betalingen 24 Sk. om Sommeren, 18 om Vinteren, men saa fik de pløjet deres Jordstykke og kørt Sæd, Hø og Tørv ind. Værst af alle havde Lejehusmændene og Indsidderne det; de kunde opsiges med ½ Aars Varsel, og Arbejdet var fra Solopgang til Solnedgang med 1 Times Middag. De kunde idømmes Mulkt for Sløseri (8—48 Skilling), Mulkt for Opsætsighed (4—10 Rdl.), ja, Tugt- og Forbedringshus, og ofte vankede der Prygl, især paa Hovmarken. 2/10 1692 var paa Tølløse Birketing agtede og velfornemme Mand,

Forpagter paa Tølløsegaard, Madtz Nielsen, anklaget for at have slaet paa Bønderne og deres Tjenestefolk, naar de forrettede Arbejdet paa Gaarden, samt afkrævet dem ubillige Pengeafgifter og Rejser. Her mødte Gmd. Laurits Jensen i Nyrup bl. a. op og vidnede »med Eed og oprakte Fingre efter Loven, at dette havde sin Rigtighed, de havde faaet læsterlige Klø.« Denne Hustugt var almindelig brugt paa Herregaardene ogsaa senere. $\frac{8}{4}$ 1843 blev en Tjenestekarl paa Bonderup (Forpagter Helmers) ved Merløse-Tudse Herreds Ret idømt en Mulkt paa 10 Rdl. og Omkostningerne, fordi han havde taget fat i den Stok, Forpagteren vilde prygle ham med, og dermed vist Opsætsighed. Til sin Undskyldning forklarede Karlen, at han ikke syntes, han havde fortjent Pryglene, som han fik, og som han nu ekstra maatte betale for. Dette var ikke noget isoleret Tilfælde hverken paa Bonderup eller Egnens andre Herregaarde.

En haardt tyngende Byrde var alle de Rejser, Gaardmændene (med Køretøj) og Husmændene (gaaende) blev paalagt. Det var især Københavnsrejserne, man frygtede, de kunde tage 4 Dage eller mere, naar man skulde drive Stude, Lam eller Svin ind til Hovedstaden. Især Løvenborg var slem til at paalægge slige Rejser, som kunde slide slemt paa Hestehold og Bentøj.

Til alle disse Udgifter og Byrder kom endvidere Tiender og Skatter, især de sidste kunde være slemt tyngende, fordi de skulde betales i rede Penge, hvilket var det, man havde mindst af. Navnene paa disse Skatter kan fortælle en hel Del om deres Væsen: Plovskat, Rumpeskat, d. v. s. Skat paa hvert Dyr, der havde Hale, selv Høns, Okse- og Flæskeskat, Hesteskate, Ildstedsskat, Skat paa Parykker, paa fine Vogne og paa Tjenestefolks Løn, Skat til Artillerihestes Anskaffelse, Prinsesseskat o.s.v. Selv om det i hvert enkelt Tilfælde kunde drejede sig om Skilling, Mark eller Rigsdaler, kunde Byrden føles tung nok, da Indtægten var saa uendelig ringe.

Tiderne var onde, det gjaldt ikke alene Bønderne, det gjaldt ogsaa for Godsejerne. Rømte en Bonde fra en Gaard,

saa den laa øde hen, var den usælgelig, selv besatte Gaarde kostede i de Tider kun 30 Rdl. pr. Tønde Hartkorn; øde Gaarde var fuldstændig usælgelige, og disse var der tilstrækkeligt af. Derfor skete det ikke sjældent, at en Mand rømte fra det hele for et helt andet Sted i Landet at fæste sig en Gaard paa favorable Vilkaar, men blev han opsporet, var Straffen haard. $\frac{2}{3}$ 1690 var Stokkemændene til Tølløse Birketing, bl. a. Jens Johansen i Nyrup, hidkaldt til Tinget for at oplyse, om nogen var rømt fra Godset, og Jens Johansen »vandt (d. e. vidnede) med Ed och oprakte Fingre efter Loven, at Peder Troid, som boede i det Hus i Nyrup paa Tølløsegaards Grund, havde haft 3 Sønner: Erich, Niels och Ole. Niels skulde nu boe i Merløse paa Bonderupgaards Gods, men de andre tvende vidste han ikke, om de var levvende eller døde.«

Saa blev det da kundgjort paa Tinget: »Alle de som ehre rømte fra gaard eller huuse, bør at paagribes, huor de bestræffes eller findes kand, och enhver for sig med middel och formue være plichtig till paa bemeldte Tølløsegaards godz att antage gaard eller huus, huad och huor dett denem forevises . . . men huer, der haver været undvegt eller tient uden godzet uden villie och minde, især fornemlig de, som ehre rømte fra gaard eller huuse, bør, huor de kand betræffes, att paagribes och straffes som Rønningsmænd och for slig sin mishandling til Bremerholmb henhøres, I Jern Att sættes och der att forbliffue, indtill saa længe hans gunstige Hosbond hannem der fra will forløse? och Entladige.«

BEFOLKNINGEN – LIVET I LANDSBYEN

Det er ikke let at sige, hvor mange Indbyggere der i Middelalderen fandtes i vort lille Sogn. Men var her ca. 20 Gaarde, kan Antallet sikkert ikke have været under 200. 1645 har man den første egentlige Folketælling i den Kop-

skat, der blev udskrevet nævnte Aar: I Ugerløse Sogn var der 179 Skatteydere, men da Børn under 16 Aar var fri for Skat, maa man lægge 25 % til, hvilket giver 225—250 Personer. Efter Kopskatten 1660 — hvor kun Fattige og Tiggere var fritaget for Skat — var Antallet af Skatteydere 244, men lægges hertil 10 % Tiggere, bliver Antallet ca. 270 Personer. Ved Kommunionen 1669, der angives at kunne benyttes som Mandtal, var Altergæsternes Antal 237, hvad ogsaa meget godt svarer til et Befolkningsantal af ca. 300. Hundrede Aar efter, nemlig 1769 var Folketallet kun steget til 399. Men det var især Husmændenes Antal, der steg. Ved Aar 1700 var der i Ugerløse Sogn 39 Ægtepar af Gaardmandsstand og 31 af Husmandsstand, men 1771 var der 36 Ægtepar af Gaardmandsstand og 43 af Husmandsstand. Dette Forhold forrykkedes endnu mere i den følgende Tid, især efter Udskiftningen.

Befolkningsantallenes Stagnation skyldes ogsaa for en stor Del det ulige Forhold mellem Ægtefællernes Alder. For at faa en Gaard eller for at blive gift ind i en saadan maatte en Ungkarl ofte tage en gammel Enke, eller en Pige en gammel Mand. Dette befordrede jo ikke Befolknings-tilvæksten. En stærkt medvirkende Faktor til det lave Befolkningsantal var ogsaa Tidens daarlige hygiejniske Forhold, især den forfærdende Børnedødelighed. Gennemgaar man Kirkebogen for Ugerløse Sogn hvert Tiaar 1658—1780, vil man finde følgende Tal for fødte og døde:

Aarene	1650—59	fødtes	133	og døde	206
"	1660—69	"	112	"	103
"	1670—79	"	133	"	118
"	1680—89	"	142	"	182
"	1690—99	"	146	"	120
"	1700—09	"	147	"	133
"	1710—19	"	134	"	135
"	1720—29	"	137	"	142
"	1730—39	"	154	"	154
"	1740—49	"	160	"	158
"	1750—59	"	171	"	159
"	1760—69	"	139	"	150
"	1770—79	"	149	"	143
		Ialt fødte		1857	
				døde	
				1903	

Som man ser, er der i disse 130 Aar flere døde end fødte; naar Befolkningstallet alligevel er steget i dette Tidsrum, skyldes det Tilflytning udefra. Enkelte Aar har Døden bortrevet mange — det er de store Pestaar, der her tegner sin Skrift — saaledes var her i Tiaaret 1650—59 næsten 3 Dødsfald for hver 2 Fødsler. Andre store Pestaar var 1680—89.

Husmændene havde gerne et Gadehus i Fæste, men de kunde ogsaa bo i en Gaards Udhus eller i Stuehusets ene Ende og gjorde Dagleje herfor paa vedkommende Gaard. En Del af dem kunde et eller andet Haandværk. Der var en gammel Forordning, at der paa Landet foruden Grovsmeden kun maatte være Skrædere (der kun maatte sy Bondeklæder), Skomagere (der kun maatte sy Bondefodtøj), Vævere og Huggere (d.v.s. Tømrer, Snedker og Drejer). Væveriet var tit kun en Bibeskæftigelse for en Gaardmands eller Husmandskone, men leve af dette Haandværk kunde man ikke. »Peder Hansen en fattig Mand i Vberup kand tillige med sin Hustru væfue lærit och vadmel for Folk, men kand neppe sig self och eet lidet Barn derved Brødet forhverve,« skriver Skattevæsenet 1704.

Ugerløse Kirkebog for 18. Aarh. opgiver dog Navne paa flere andre Haandværkere, saaledes Bødker, Savskærer, Rochedrejer, Pottemagere, Kobberførere og Cidsel Glasmesters. Ogsaa en Bartskeer (Barber=Læge) var der i Sognet, hvilket til Tider nok kunde være nødvendigt, thi ofte gik Trætter mellem Bønderne over til Haandgribeligheder. »En Vinterdag 1652 kom Hans Hendrichsen i Vgerløse ind i Peder Jensens Gaard och ind i Stuen med en dragen Kniff, och dermed ville slaa Peder Jensen I hiell, som laa i hans seng. Saa att Peder Jensen maatte op af hans seng. Saa vandt (vidnede) Jens Hendrichs dater i Vgerløse at være bevist, Att hun løb ind til Jens Jensen Och kendte hannem ind. Och han tog Kniffuen fra hannem. Och Hans tog strax en Anden Kniff och sagtes Att ville stuchet Peder Jensen dermed. Peder Jensen forment, att Hans Hendrichsen for saadan Trusel burde sættes i Fængsel och Jern.«

(Tingbog for Merløse Herred 1652—53). — Kræmmere var her, baade fastboende (se Ugerløse Kro) og Bissekræmmere; disse sidste handlede ikke alene paa Landet, men prangede ogsaa i Byerne, hvad disses Handlende tog meget unaadigt op. Byerne havde jo fra gammel Tid erhvervet sig Monopol paa forskelligt Haandværk og Handel, ja, fik oprettet Læbælter paa fra 1—4 Mil om Købstaden.

Dog, Ugerløse Sogn havde igennem 17. og 18. Aarh. et finere Lag af Befolkning. Her var Kapellaner, Substituter og fra Hæren Ritmestre, Kaptainer, Løjtnanter, Fændriker, Sergeanter og Corporaler. Her var Herredsfogeder, Skovfogeder, Ladefogeder og Kornskrivere, ja, endog en Baadsmand, hvad saa denne har sejlet paa.

Som anført (Side 50) har der i ældre Tid i Sognet været 2 Møller foruden Brænnemøllen; den ene maa have ligget i Jonstrup Syd for Matr. Nr. 2 A., den andens Beliggenhed kan ikke mere spores, men de er hurtigt forsvundne. Man hjalp sig med Haandkværne, og enkelte Steder havde man udnyttet Vandet i en Bæk ved Anlæggelsen af en Skvætmølle (Græsmølle), hvis Kværnstene endnu kan findes paa enkelte Steder i Sognet. Først ved Aar 1850 blev en virkelig ydedygtig Mølle flyttet fra Møllebakken ved Kalundborg til Ubberup og opstillet der.

Smeden var den vigtigste Haandværker i Sognet — »Uden en Smed kan intet Samfund bjerge sig,« siger et gammelt Ord. Smed nævnes i Ugerløse fra Aar 1503, hvor en Per Smed var Stokkemand ved Herredstinget, og siden har Sognet sikkert ikke savnet denne Haandværker. Mest berømt eller berygtet er vel den Bukkerup Smed, Peder Hansen, der i Begyndelsen af 17. Aarh. flygtede til Ugerløse og fredløs og frygtet tog Ophold paa Smedegaarden, der dengang ejedes af Christen Thott paa Boltinggaard (Fyn). Helt sagnagtige er hans Meriter overfor Herredstinget og hans Fjender og Drabet paa ham 1610, men iøvrigt saa kendt i Historie og Digt, at det her kan forbigaaes (se iøvrigt Danske Magasin, 4. Række, 4. Bind). Strid stod der længe

mellem hans gamle Husbonder, Universitetsprofessorerne, og Christen Thott om hans Gods, hans »Hovedlod«, der var vurderet til 12 Rdl. og 2 Skilling og var:

- »15 Lispund Biug oc Blandkorn
- 5 Sider mavert Flæsk, der vog 5 Lispd. 6 Skaalpd.
- 5 Stykker Faar a 3 Mark Stykket
- 1 Sou Svin
- 1 gl. Skifue (d. e. et Bord)
- 1 gl. Kobbergryde (vor Hull paa)
- 1 halvt sliden lerridt Dyne
- 1 gl. blaagarns Lagen
- 1 Vadmels Karle Kjortel
- 1 Messing Bord Krans«

Men som det gik i Eventyret, var det ingen af de stridende Parter, men »Katten«, d.v.s. i dette Tilfælde Kongen (Christian IV), der fik »Hovedloddene«. Han nøjedes dog ædelmodigt med de 10 Rdl., medens Lensmanden (Anders Drøsselbjerg til Vognserup) og Herredsfogeden (Peder Christensen i Trønninge) fik Lov at dele Resten af Byttet. — Smedekonen boede endnu 1611 paa Gaarden i Ugerløse, men s. A. fæstede Knud Kleinsmed den. Smedegaarden har siden næsten kun været beboet af 2 Slægter, den sidste i langt over 100 Aar.

Det var dog sjældent, det gik saa voldeligt til, skønt Trætterne mellem Bymændene var talrige nok. Man boede i Landsbyen saa tæt op ad hinanden, at man saa at sige daglig gnubbede hinandens Arm. Mange af disse Trætter, ofte om Ubetydeligheder, kom for Herredstinget. 1/7 1652 kom den forhen omtalte Tingmand Christen Nielsen paa Hans Møenboes Vegne og med Kaldsmændene (Stævningsmændene) Laurits Horstaal og Peder Lauritsen (den senere Tingmand) og vidnede efter Loven, at Hans Møller i Ugerløse havde udkørt noget Møg fra Hans Møenboens Grund og lagt det paa hans egen Gaards Grund, og Laurits Horstaal vandt ved Eed og oprakte Fingre efter Loven, at »det

Ugerløse gamle Smedie, efter Maleri af Simon Simonsen 1896. Personerne fra v. Sognefoged Søren Larsen, ubekendt Mand med Ryggen til, Smed Jens Christiansen og Vejmand Lars Sørensen.

er hannem i Guds Sandhed vitterligt, Att det ehr Laurits Møenboes Gaards Grund fra Hans Haffuegierde och till Steenbroen. Och der nest vandt hand, Att hand saae Att Hans møllers Vogen och folch kørde ned I denne och førte dett vd paa Hans egen Gaards Grund. Och Morten Nielsen, Peder Jensen och Christen Ibsen vandt alle lige-saa. Saa satte Christen Nielsen udj Retten och formente: »Att Hans Møller for sligt bør at finde saa nøiagtig Hiemmel eller derfor lide Straf.«

Man kunde ogsaa komme i Konflikt med andre Sognes Bymænd. »Hen paa Sommeren 1652, da Evret var opgivet, gik noget Kvæg fra Ugerløse, Nyrup og Sonnerup. skønt Byhyrden var med det, over Aaen ind i Stenmagle Mose og blev optaget af Stenmagle Bymænd, der forlangte 4 Skilling pr. Høvede. Der blev en lang Retssag herom. Samtlige Stenmagle Bymænd¹⁾ blev hidkaldt til Herredstinget

1) Stenmagle Sogn var endnu ikke udskilt fra Merløse Herred.

for at svare til »det Queg, som de haffde indtaget och foldet, stødt och slagen och siden udslagen paa deris Vanghe och Engpart och icke samme Queg eftersport, om det nogen Skade Enten paa Korn eller andit haffuer giort. Och nu tilspurde Christen Nielsen same bymænd, om de icke haffue hafft en deel Aff hans Queg indtagen, huortill de suaret, Att de icke kunde benegte, Att de jo haffde hafft en deel Aff hans Queg, de saa en deel rendendis paa Marchen . . . Men Niels Dinesen i Sonnerup og Rasmus Nielsen s. St. der havde været i Stenmagle for at udløse deres Queg, da saa de, Att Stenmagle Vangeled stod aabne, Och der laa mange gauff paa deris gierde, saa Queg kunde gaae der ofuer huor de ville.«

De Ugerløse Sogns Bymænd vandt deres Sag og fik Kvæget skadesløst hjem, thi »Driftfæ« (d. e. Kvæg, der er kommet bort og flakker vildt omkring) skal efterlyses paa Tinge med Alder, Lød, Mærke og Vurdering.« Det er Loven, og det havde de Stenmagle Bymænd ikke taget Hensyn til. ^{23/12} 1653 (Lillejuleaften) fremlyste saaledes Rasmus Eriksen i Nyrup paa Merløse Herreds Ting »en liden blaahielmet quie. Haffuer It lidet støche Aff venstre øre och en Undertagk paa samme øre Och en lyffue paa det højre Vurderet til 6 Mark,« og Rasmus Eriksen havde dermed ved sin Fremlysning paa Tinge lovlig Ret til 4 Skillingen.

MORALEN I SOGNET

Overtrædelsen af det sjette Bud har gennem Tiderne baade blandt høj og lav været en af Menneskenes almindeligste Skødesynder. Der er vist ingen Stand, der kan paaberaabe sig at være bedre end andre i denne Henseende, men medens de to øverste Stænders Forseelse i seksuel Retning sjældent kom til Offentlighedens Kundskab, var de nedre Stænders Medlemmer underkastet Kirkens Myndighed for sligt, det der i Kirkebogen betegnes som »Publice absol-

veret«. Foruden offentligt Skrifte for Menigheden i Kirken ved Søndagsgudstjenesten kunde den, der besvangrede en Pige eller Enke, idømmes Bøder ved Herredstinget, Bøder, som Lensmanden indkasserede, og som altsaa kom til at figurere paa Lensregnskabet. Fra Holbæk Len findes saaledes: »1632: Annamit Aff Jep Lauritsen i Ugerløse til leigermaal for Birgitte Jens Datter, hand haffuer besouffuit XiJ R. D.« »1633: Annamit af Jep Lauritsen i Ugerløse, for hand haffuer besouffuit Kirsten Jensdatter i Wndløse Xij Daller.«

Det synes saaledes, som om Herredstinget har haft en bestemt Takst af 12 Rigsdaler for den Historie. Aarsagen til den Slags Forseelser var ofte den store Aldersforskel mellem Mand og Hustru, som f. Eks. Ugerløse Tællingsliste af 1771 viser: 1) Manden 69, Konen 33 – 2) Manden 36, Konen 58 – 3) Manden 38, Konen 66 – 4) Manden 28, Konen 60. Det er tit og ofte fremhævet, at Moralen blandt Folk, især blandt de unge Piger, var bedre i ældre Tid end i Nutiden. Ugerløse Sogns Kirkebog viser i hvert Fald et andet Billede. Gennemgaar man Kirkebogen det halve Aarhundrede 1650–1700, fødtes der i dette Tidsrum i Sognet 729 med 83 uægte = 11,4 %, medens der 1840–1890 fødtes 1441 med 128 uægte = 8,9 %.

Flere Præster gør dog skarpt Forskel paa Børn født af en Pige, der hurtigt efter Fødselen bliver gift med Barnefaderen, og virkelige »Horeunger«, Børn fra de helt løse Forbindelser, saadanne hvor Barnefaderen f. Eks. i Ugerløse Kirkebog er betegnet som »en fremmed Karl, der kom til mig paa Marken« eller »en Slagter fra Køge, som jeg ikke kendte,« »en Student fra Vendsyssel« eller: »En Soldat fra det holstenske Regiment.« Andre nævner afdøde Personer som Barnefædre. Man kunde nu spørge, om Præsten har troet paa disse Kvinders Udsagn, naar han i Kirkebogen indførte Barnefaderen. Sandsynligvis ikke, ganske sikkert har han vidst, at Aarsagen til disse vidtsvævende Forklaringer var den langt mere nærliggende, at det var en gift Mand, vel oftest Manden i Gaarden, hvor Pigen tjente, der var Barne-

faderen. Han havde vel været nødt til at tage Enken for at faa Gaarden, ja, mange Gange indgaar dette jo som en Betingelse i Fæstebrevet; saaledes ses i Roskildegaaards Regu-
 lativ af 1583, at ca. $\frac{1}{3}$ af Fæstebrevene har den Tilføjelse: »Og skal han have Enken.« Fik en Pige imidlertid et Barn med Manden i Gaarden, blev Pigen mangan Gang gaende der og gjaldt for halv Husmoder i det Haab en Gang senere, »om det kunde kejsse sig saadan,« at kunne indtage en virke-
 lig Husmoders Plads. I ældre Tid blev der ofte gjort stor Forskel paa ægte og uægte Børn ogsaa fra Kirkens Side; saaledes blev de ægte Børn døbt før Prædikenen, men de uægte først bagefter.

Et efter moderne Opfattelse mærkeligt moralsk Begreb havde Bønderne overfor Skovtyveri og Vildttyveri. De lærte først sent at forstaa, at Skovens Træer og Markens Vildt ikke var Hvermands Eje, som de fra Arilds Tid havde været. Det kom derfor til at stride mod Bondens simple Retfærdighedssans og sunde Fornuft, at nogen skulde straffes for sligt; derfor gjorde ingen sig Samvittighedsnag af at tage sig et Dyr eller et Træ fra Skoven, naar Lejlighed gaves, og Lysten var til det, tværtimod blev slige Eventyr tit en yndet Underholdning ved Bøndernes Sammenkomster.

^{30/9} 1707 var de tre Ugerløse Gaardmænd (under Tølløse-
 Søgaard) Christen Nielsen, Niels Madsen og Anders Laur-
 sen hidkaldt til Tølløse Birketing for at svare til det, der var hugget i deres Skovparter især mod Østrup Skov. Christen Nielsen kunde svare, at de 10 Stykker Tømmer, der fandtes i hans Hølade, var købt. Niels Madsen svarede: »Att i Sommers før høst, da hans Søn var paa Engen, da hørte hand dett hug i Skofven, hand løb da strax derhen och befandt, at to Bøge var hugne, men Karlene, der hug, løb strax derfra, och hand kendte dem icke, gick saa strax hiem efter hans Faders Vogen och førte dem hiem efter hans Faders Niels Madsens Befaling, som hand har forbrugt till Eget brændsel.« Anders Laursen svarede: at »om de omhandlede Bøgetræer, som skal være hugne, saa berettede

hand dett saa snart som mueligt for Skouffogden, Att same Bøgetræer vare bortstollen, men huem gierningen haffuer giort, viste hand icke, och siden haffde hand icke været i Skouffven, hvor paa hand er byden att lægge sin Eed.«

De tre Mænd bad dog Birkefogeden (Niels Bech) om, at Sagen maatte blive udsat i 14 Dage, saa de kunde faa talt med Forpagteren paa Søgaard, at de kunde faa en mindelig Ordning med Herskabet, og heri blev samtykket. Denne Forpagter, tidligere Ridefoged paa Tølløsegaarden, Christian Hansen Palludan havde haft mange Kontroverser med Bønderne, medens han var paa Tølløsegaarden, og hans Rygte var ikke det bedste. Paa Birketinget oplystes, at Christian Christophersen i Brofelde havde sagt, at »Palludan var en Skielm och en Tiuf, och att hand haffde taget et Sølf Credence Kar saa stort, saa en Gaas med sine Unger kunde svømme derudj, paa Tølløse gods. Endvidere taget en Silkedyne och fire eller femb af de bedste Senge Dyner, som vare paa Tølløse gaard, och ført till Søgaard. Saa och nedbrudt en stor Jern Kachelofn och bortt førtt med flere och andre slemme Paastande.« Disse sidste gjaldt, at han i høj Grad havde taget mod Bestikkelse af Bønderne ved Fæsteledighed, uretfærdigt opkrævet Laanekorn og urette Skatter o.s.v. Hans Sag blev indanket for Sjællandsfar Lands- ting, hvor han reddede Skindet, men Christian Christophersen fik ved Tølløse Birketing Dommen, at »hand skulde paagribis og sættes, indtil hand sætter Borgen.«

De tre Ugerløse Gaardmænd vidste nok, hvad de gjorde, da de søgte Underhandling med Palludan, der nu var blevet noget saa fint som Kommerceraad. Da Tinget 14 Dage senere blev sat, glimrede de ved deres Fraværelse, og Birkefogeden noterer blot, at Sagen er i Orden og kan sluttes. Men fra den Tid optalte man Rødderne (Stubbene) i Skoven og stemplede dem.

Men var Skovs og Vildttyveri for Bønderne nærmest en Sport og god Spøg, var almindeligt Tyveri en i høj Grad foragtet Handling, og Tyven den mest nedværdigende Straf,

Hængning, undergivet samtidig med, at al hans Ejendom blev konfiskeret. Denne sidste Straf ramte ogsaa Hæleren. ^{22/12} 1615 viser Holbæk Lensregnskab: »Annamit af Michel Kield (maaske skal det læses Kuld) och hans hustru theris godtz och hoffuitlod for de haffde kjøbd och soldt nogle faar och lam som en thiuff for sine Misgierninger bleff henrettet wdj Thølløse Birck. — Bleff befunden paa Michel Kield, der hand bleff (fangen?) Rede penninge 4 Daller — Bleff befunden hos en quinde wdj Uggerløse ved Naffn Anna, som hun haffde ont foruaret for Michel Kields quinde, Rede penninge 26 Daler slette. — Annamit fra Mogens Lauritsen i Uggerløse, som han i ligemaade ont foruaret 6 Daler slette.«

HUSDYRHOLD OG PRISER

Det er ejendommeligt at se, at der i Jernalderhuse er fundet Baaseplads til 10, ja, endog til 12 Kreaturer, især naar man erindrer, hvor faatalligt Kvægholdet senere blev. Ogsaa Dyrenes (Kvægets og Svinets) Størrelse synes at være aftaget i Middelalderen, rimeligvis paa Grund af Misrøgt, og heller ikke den almindelige Bondehest naaede stort ud over 7–8 Kvarter før ind i det 19. Aarhundrede. Antallet af Husdyr har siden Oldtiden sikkert ikke været ret stort, naar undtages Hesteholdet, der var saa nødvendigt for Jordens Bearbejdelse og for Hoveriets Skyld. Som Regel var der paa en Bondegaard i 17. og 18. Aarh. flere, ja, ofte dobbelt saa mange Heste, som der var Køer. Ved Kreaturskatten 1677–78 var der paa en almindelig Bondegaard i Ugerløse Sogn 6–7 Heste, 2–4 Køer, 1–2 Svin, men i Reglen mange Faar. 1678 havde Herredsfoged Hans Olufsen Dache af 2 Gaarde (nuværende Matr. Nr. 9 og 10) i Ugerløse 9 Heste, 7 Køer, 22 Faar, 3 Svin og 3 Bistader, og paa Ryttergaarden i Brendholt (nu Matr. Nr. 2) var 6 Heste, 3 Køer, 1 Kalv, 14 Faar og Lam samt 1 Svin. Baade Faar og Svin gik for det meste ude og maatte selv skaffe sig

Føden, hvor de bedst kunde, men Svin var ikke velsete paa Markerne. ^{17/10} 1704 lader Søfren Ladefoged i Tølløse Godssets Bønder i Ugerløse og Nyrup hidkalde til Tølløse Birkeeting »och paa sit højædle Herskabs Vegne lader tilliuse en Gang for alle, Att En Hver skal holde deres Suin fra Tølløsegaards Marcher, och saafremt der nogen Suin indkommer, naar gierdene ere lagde, och iche efter forordningen findis Ringede da for huer Stk att gifue første gang 4 sk., anden Gang begge ører att afskiere och hoesbonden att were tilhørende.« Endnu langt hen i 18. Aarh. var Antallet af Husdyr ikke øget væsentligt. 1734 havde Jens Jyde i Ugerløse (Hartkorn 5 Tdr. 6 Skp. 1 Fk. 1 Alb.) 6 Bæster, 1 Ko, 2 Kvier, 5 Faar, 5 Svin og 2 Søer, og da der 1773 holdtes Skifte efter Gmd. Niels Jensen i Ugerløse, var der 6 Heste, 3 Stk. Kvæg, 8 Faar, 4 Svin, 4 Gæs og 6 Høns. Hestenes Størrelse holdt sig i 7–8 Kvarter, og Kvæget kom sjældent op paa mere end 300 Punds Vægt. Smørudbyttet af Køerne, der ikke sjældent blev anvendt til Trækkraft, laa paa omkring 40–50 Pund, der i 18. Aarh. blev betalt med 14–15 Skilling Pundet, medens Mælk kostede 2 Sk. pr. Pot. Hestepriisen laa paa omkring 6 Rdl. Stykket, og Priisen paa en Ko 3–4 Rdl., Fedesvin og Søer 1½–2 Rdl. Høns kostede kun 4 Skilling, medens en Gaas kunde give 2 Mark. Dog, alt ialt gav dette ikke megen Indtægt paa en Bondegaard, og satte tilmed Sygdom og Uheld med Bedriften ind, blev Tilværelsen næsten uudholdelig; intet Under, at Fæsteren til Tider løb fra det hele.

I Aaret 1745 kom Danmark ud for en Katastrofe, da »den store pestilenzialske Kvægssyge«, der i nogle Aar havde raset blandt Europas Kvægbestand, nu ogsaa naaede vort Land og nær havde tilintetgjort alt Danmarks Kvæg. Næsten ingen Egn her i Landet gik fri, og lidet hjalp alle Forordninger og Paabud, fordi disse af Bønderne blev negligeret som værdiløse eller skadelige. Langt hellere troede man paa overtroiske Trolddomsraad som »Læsning«, »Nødild« og Nedgravning af levende Dyr »(Offer).«

Midt paa Sommeren 1743 viste Sygdommen sig pludselig paa Mølleborup Gods (Mølleborup, Ubberup og nogle Gaarde i Ugerløse), her døde i Løbet af nogle Dage 26 Stykker Kvæg, men dette Antal steg i Løbet af 14 Dage til 76, og nu viste Sygdommen sig ogsaa paa Bonderup Gods og spredt rundt i Tostrup Sogn. Hen paa Sommeren, da man opgav Evret, bredte Sygdommen sig med rasende Fart. 5. November var der paa Mølleborup Gods død 108, paa Bonderup 89 og i Tostrup iøvrigt 119, men i Skovvallingerød kun 18 og i NørreVallingerød kun 8. Som man ser, bredte Sygdommen sig sydfra mod Nord og Vest. 23. November var der i Ugerløse By 21 Stykker døde af Kvægpest, men 18. December indberettes, at der i hele Ugerløse Sogn er døde 301 (samtidig havde Tostrup Sogn 763, K. Eskildstrup 376, Soderup 519, Tølløse 644, men Ondløse kun 60 og Søndersted kun 17 døde, dog, disse sidste Sogne fik tilvisse Sygdommen at føle siden hen). Ialt døde paa Mølleborup Gods 281 Stykker, og det indberettes, at det var alt, hvad der var. Paa Domkirkensgaard i Ugerløse døde 17 Stk., ogsaa alt hvad der var, og der kan ikke være Tvivl om, at næsten hele vort Sogns Kvægbestand ved den Lejlighed er gaaet tabt. — Ialt regner man med, at der i hele Landet i denne første Omgang døde 450.000 Stykker Kvæg.

Sygdommen rasede i en 3–4 Aar, men ebbede efterhaanden ud, vel væsentligt paa Grund af, at der ikke var mere levende Materiale, men efter at man i en Aarrække havde oparbejdet en ny Kvægbestand, begyndte Kvægpesten igen, dog knapt saa voldsomt som sidste Gang. ^{20/1} 1763 indberetter Degn Danholm i Tostrup, at der hos ham er døde 7 Stykker af Kvægpest og hos Skoleholderen Peder Staahl i Ugerløse 4. Det er antagelig alt, hvad der har været hos disse to, og man kan da slutte, at heller ikke denne Gang er Kvægbesætningerne i Ugerløse Sogn gaaet Ram forbi. Længe varede det, inden man kom saa vidt, at der paa Gaardene igen stod en Kvægbesætning. Ved Skiftet efter

Gmd. Niels Jensen i Ugerløse (6—7 Tdr. Hartkorn) 1773 var der kun 1 Ko, 1 Kvie og 1 Kalv, men Koen var vurderet til 16 Rdl., lige saa meget som 3 af Hestene tilsammen.

I sidste Halvdel af 18. Aarh. begyndte der igen at blive ordentlige Priser paa Landbrugsprodukter. Det foraarsagede, at Godsejerne fik Interesse ikke alene for Herregaardenes Drift, men ogsaa for Bøndergodsets; ja, det medførte, at man fik Øjet op for Bondens hele Virke og den Indsats, hans Arbejde mulig kunde gøre i Statens Økonomi. Overvejelserne indenfor de styrendes Kreds førte i sidste Instans til Stavnsbaandets Ophævelse og Fællesskabets Ophør. Dog, det var først i det 19. Aarh., at man saa Frugterne af disse i Bondens Liv saa indgribende Foranstaltninger, og som gav sig Udslag i bedre Boliger, bedre Levemaade, bedre Redskaber, større og mere ydedygtige Dyr og en Mangedobling af de stakkels 3 Fold, Bonden gennem Aarhundreder havde faaet af sin Jord.

Samtidig med at Hestene i 19. Aarh. blev større og kraftigere, kunde man indskrænke Antallet. Herved blev der mere Foder til Køer og Svin. 1845 havde Gmd. Peder Nielsen i Brendholt (Matr. Nr. 4) 7 Heste, 8 Køer, 1 Fedekalv, 19 Svin, 23 Faar samt Fjerkræ, men Faarenes Antal var ellers paa dette Tidspunkt stærkt i Tilbagegang. Om nogen egentlig Race kunde man dog ikke tale. Hestene var ved Midten af 19. Aarh. af et tæt tørbenet Slag af ca. 10 Kvarter uden nogen bestemt udtalt Lød. Da Niels Jørgensen saaledes i 1858 fæstede Domkirkensgaard i Ugerløse, var der 1 sort, 1 rød, 1 brun, 1 hvid, 1 graaskimlet og 1 rødskimlet Hest, altsaa en ren Farvesymfoni, men Vurderingssummen var fra 30—100 Rdl. Blandt Kvæget kunde man endnu helt ved 19. Aarh. Slutning træffe paa enkelte Eksemplarer af det gamle blakkede eller blakbrogede Slag med store krumme Horn — vistnok en oprindelig sjællandsk Kotype, men efterhaanden indførtes de fynske Racer (rød dansk), der nu er aldeles eneraadende i Sognets Kvægbestand. Ogsaa Svinet blev i 19. Aarh. et andet efter Kryds-

ningen mellem den langsnudede, krumryggede, højbenede, langsomt voksende Landrace med engelske Svineracer, hvorved der i Aarhundredets Løb fremkom det Baconsvin, der kom til at levere det Standardbacon, der er vore Slagteriens Speciale.

VEJ OG STI – KROEN

Veje i Nutids Forstand har der ikke været i Ugerløse Sogn før langt oppe i Tiden. Vejene her var gennem Middelalderen, ja, langt senere blot Jordspor, paa hvis Udbedring ingen tænkte; blev de for elendige, kørte man blot ud til Siden, saa »Vejene« paa den Maade kunde blive baade 20 og 30 Alen i Bredde. Hvorledes Hovedvejen var ind over vor Hjemegn omkring disse Tider, ses bedst af en Beretning i den »Vestsjællandske Avis« for 1826, hvor en Rejsende skriver, at han takker sin Skaber, at han var kommet igennem Bakkedraget (ved Nyrup og Brofelde), saa han igen kunde sætte sig op at age. Først omkring 1820 begyndte man at indgrøfte og forbedre disse Hovedveje, ligesom der i Stedet for det Vadested, der fandtes i Aaen ved Ugerløse-Stenmagle Vejen, blev slaet en Træbro, der 1848–49 blev erstattet med en Bro af Sten. Denne Bro blev paany ombygget 1889.

I Slutningen af 18. Aarh. førte man en Vej fra Bonderup til den nuværende Brænnemølle Bro, der ogsaa først var af Træ, men som 1825 blev erstattet med en Bro af Sten, hvilket Arbejde da kostede 214 Rdl. Endelig blev Broen ved »Vaadet«, Ondløse-Assentorp, slaet 1838.

At man i ældre Tid trods Vejenes Slethed dog kom frem, viser de mange Kroer langs Hovedvejene. Christiern II forordnede, at der skulde være en Kro for hver 2 Mil, men i Fortegnelsen 1521 over Kroer er Ugerløse ikke nævnt, derimod var der da Kroer baade i Stenmagle og Tostrup (nu Stenlille og Merløse). Men ved de første Ekstraskattemandtal 1610 over Skatteydere i Ugerløse nævnes her Niels

Kromand og siden Hans Kromand. 1649 fæstede Peder Knudsen »Itt Krou med Øllfall i Wggerløse for 2 Rdl.« 1676 nævnes i Skattelisterne Morten Nielsen Kromand, der fæstede en af Maleren v. Hauens Gaarde, men 1680 havde Ringstederen Claus Carstensen Kroholdet i Ugerløse. Han var dog vistnok kun en kort Tid her, thi 1698 søger en Jens Pedersen Kongen om at faa en Gaard i Ugerløse fri for Landgilde og med Ret til Krohold paa Grund af de store Tab, han har lidt i den skaanske Krig. Men Claus Carstensen har dog stadig Privilegiet, og 1699 »boer hand i et Gadehuus och holder Krug,« han har dog baade Køer og Heste, holder 2 Piger og har en Søn hjemme. Denne Søn, Johan Clausen, fik Kroen efter Faderen, giftede sig med Helle Kropige og købte ca. 1700 en Gaard (den nu værende Krogaard, Matr. Nr. 5), og blev saaledes Selvejer, den eneste Selvejergaard i Sognet i mere end Hundrede Aar. Johan Kromand var en højt estimeret Mand, betalte stor Skat og holdt Skoleholder til sine egne og andre fornemme Folks (Officerers?) Børn. Han var tillige Bestyrer af store Legatkapitaler o.s.v., men døde temmelig ung 1735. Hans Enke ansøgte da Kongen om Tilladelse til at drive Kroen videre, hvilket blev hende tilstaaet. Rimeligvis var hun Indehaver af Bevillingen til 1748, da en Henrik Rolsted faar Kroholdet i Ugerløse verificeret paa Sjællandsfar Landsting.

1756 blev Ugerløse Kro solgt til Niels Christophersen (Søn af Gmd. Christopher Nielsen, Merløse). Han var 1736 blevet gift med »Enke Kirsten Olsdatter udj Diurlund,« K. Hvalsø Sogn, og efter hendes Død 1749 giftede han sig med Maren Christensdatter (død i Ugerløse 1817) og købte Ugerløse Kro, hvorefter han kaldte sig Dyrhund. Niels Christophersen Dyrhund gjorde Ugerløse Kro til et Centrum i Sognet. Den fik en Søgning som ingensinde før, der blev startet en Købmandshandel og et Brændevinsbrænderi, hvilket sidste var en stadig Torn i Øjnene paa Brændevinsbrænderne i Holbæk, der idelig klagede over,

at han ikke, som Forordningen lød, købte sit Brændevin hos dem. 1764 indgav Forpagter Olivarius, Bonderup, Klage til Herredstinget over, at Niels Dyrhund havde solgt Øl og Brændevin paa Sabbaten, brændt Brændevin i en ustempet Jerntønde og holdt Julestue (Legestue, d.v.s. Dans) paa en Søndag. En stor Del af Ugerløse Bys Beboere blev gentagne Gange kaldt til Tinget, men alle vidnede i Kromandens Favør, og Sagen blev afvist.

Det var i de Tider trods strenge Forbud næsten umuligt at komme Bøndernes private Brændevinsbrænderi til Livs. Man valgte da at bortforpagte Tilladelsen til at sælge Brændevin paa Egnen, 2 Mil fra nogen Købstad, til Niels Dyrhund, og derved blev han en rig Mand; hans Børn blev ogsaa rigt gift, flere af Sønnerne fik Krohold og Brændevinsbrænderi rundt paa Sjælland. Selv døde han 1776, et Tab for Sognet, men hans Enke Maren Dyrhund førte Kroen videre i 20 Aar. Det er dette Ægtepar, der skænkede det Sølv Daabsfad, der dækker Fonten i Kirken, og deres Ligsten ligger foran den nye Kirkes Indgangsportal.

1796 blev Dyrhunds yngste Datter Inger Kirstine gift med Prokurator i Sorø, Søren Jensen Smith, der med Hustruen fik Ugerløse Kro. Under ham gik Brændevinsbrænderiet tilbage, men Handelen med Tobak, Krydderier og andre Specierier tiltog i tilsvarende Grad. 1824 brændte Krogaarden sammen med Domkirkensgaard, Smediegaarden og Skolen, men Smith byggede stort op igen. En rejsende skriver 1826: »Efter at have beskuet de kiedelige Landskaber over Stenlille og Stenmagle, gjør Ugerløse pyntelige, nye og rødmalede Kro endelig en Ende paa denne Ensformighed. Bygningen er smuk og tager sig godt ud.« Ogsaa Provst J. H. Larsen roser 1842 Ugerløse Kro. Søren Smith døde 1829, men Hustruen først 1856. Det var deres Søn Jens Smith, gift med Ane Marie Barnucha, der nu fik Ledelsen, men han døde allerede 1850, og Hustruen solgte Kroen til en Broder, Frants Anton Barnucha, der var gift med en Søster til Jens Smith, Maren Smith, der bedst er kendt un-

Deligencen ankommer til Ugerløse Kro. — Personerne fra v. Kommis Peter Christiansen (senere Købmand i Tostrup), Deligencekører Jens Peter Larsen, Staldforpagter Hans Thomsen (senere Gmd. Matr. Nr. 4 i Ugerløse), i Vognen en rejsende, Købmand Ludvig Aagesen, Madam Aagesen, en Husassistent, Fru Thomsen, Gæstgiver Johan Thomsen (senere Tersløse Kro), Deligencekører Peter Jensen, Maler Hans Andersen »Maler Hans«.

der Navnet »Madam Benøk«. Hun var den sidste Krokone af Slægten paa Ugerløse Kro og gjorde den bekendt langt uden for Sognets Grænser for god Mad og fortræffelig Betjening. 1870, syv Aar efter Mandens Død, solgte hun Kroen til Michael Hansen fra Gislinge, som 1880 solgte den til Søren Larsen, der byggede Gæstgiveri og Købmandshandel paa Landevejens vestre Side. Senere Værter i Kroen er Niels Pedersen, Johan Thomsen (senere Tersløse Kro), Hans Jensen (fra Ondløse); dennes Søn Christian Jensen (senere Mellerupgaard), hvorefter Kroen i vore Dage er blevet Afholdsgæstgiveri.

Købmandshandelen blev efterhaanden udskilt som en særlig Forretning. Indehaveren var 1868 Julius William Jørgensen. 1870 havde Julius Bendtsen (fra Nykøbing) baade Købmandshandel og Gæstgiveri, hvorefter i 70ernes Slutning Ludvig Aagesen (fra Roskilde) overtog Købmandshandelen.

handelen, som han imidlertid 1894 maatte afstaa, da Ejendommen blev solgt til Brugsforening (se senere).

Postforbindelsen mellem Ugerløse Sogn og Omverdenen var omkring Midten af 19. Aarh. indskrænket til, at en Mand en Gang om Ugen gik til Holbæk, hentede Posten der og fordelte den til de faa Sognebeboere, der fik Brev eller Aviser. Rimeligvis var det første Postbud i Sognet Christen Andersen, der døde her 1859. Han afløstes af en Kone, Ane Marie Christensen, »Postmarie«, fra Ubberup. Hun gik 3 Gange om Ugen til Holbæk bærende paa 2 Vidiekurve i et Aag. Dog, foruden Post hentede hun ogsaa Apotekersager og handlede med Hvedebrød, saa det var en blandet Forretning. Men ca. 1880 begyndte Deligencekørselen fra Holbæk til Ringsted med Hovedkvarter i Ugerløse Kro, hvor der som Regel stod 4—6 Heste, og hvor Deligencekørerne havde Hjemsted. Et Brevsamlingssted blev oprettet hos Købmand Aagesen, der bestyrede det, til han rejste fra Ugerløse; siden overtog Lærer P. C. Møller dette Hverv og forvaltede det i mange Aar, men da Deligencekørselen i 1890erne ophørte, blev Brevsamlingsstedet i Ugerløse lagt ind under Tølløse Postkontor med kørende Post en Gang daglig Ugerløse—Tølløse og Retur.

Den 11. November 1880 blev der for første Gang holdt Marked ved Ugerløse Kro. Fra alle Kanter kom Handelsfolk til, bl.a. Chr. Ravn fra Vallingerød, Hans Hansen, Nideløse, tykke Hansen fra Ondløse, den gamle Ugerløsebo Chr. Hansen fra Holbæk, Broderen Peter Hansen fra Jonstrup og mange andre. Kroen havde da en af sine store Dage, og Markedets Betydning var saa omfattende, at man ^{28/4} 1891 ogsaa fik et Foraarsmarked i Byen.

Store Dage for Kroen var det ogsaa, naar der i Rejse-laden ved Kroen blev afholdt Dilettantforestillinger. Disse er i Ugerløse kendt helt fra 1850erne, og Sjælen i dette Foretagende igennem mange Aar var Læge Sønderup. Laden var da baade Scene og Tilskuerplads, men da Forsamlingshuset blev bygget, blev Forestillingerne henlagt hertil.

SKOLEN

Det er en Misforstaaelse, naar man har identificeret den gamle Betegnelse »Degn« med en Lærer. Det var oprindeligt slet ikke Degnen Bestilling at være Lærer. Han var Kirkesanger, sørgede for al Tillysning i Kirken, tegnede Altergæster, førte Tilsyn med Kirkegaarden, løb med Breve for Præsten, ja, tit var han baade Klokker og Graver til lige, og naar han saa tilmed skulde være Bedemand og Skaffer ved Bøndernes Gilder, kunde han jo have nok at gøre. Det er derfor intet Under, at han ikke var begejstret, da det 1537 blev paabudt, at han skulde give Børnene i Sognet Kristendomskundskab, noget han ofte slet ikke var i Stand til.

Men ligesom Præsten i Annexsognet holdt sig en Kapellan, holdt Degnen ofte i dette en Substitut, en eller anden der kunne synge en Smule; det var tit en afdanket Soldat, en forhenværende Rytter, ja, Skomagere eller Skrædere, men i saa Tilfælde fik Degnen jo næsten ingen Betydning for Annexsognet. Her skal lige anføres Degnene i Tostrup-Ugerløse:

Rasmus Degn er nævnt 1640, gift med Anna . . . †^{24/1} 1647.

Peder Knudsen, f. 1614 i København, Student, kaldet 1645, † 1658, gift med Kirstine Larsdatter † 1661.

Christen Jensen Aarhus, † 1711, gift med 1) Birgitte, † 1672, 2) Mette Jørgensdatter Winther, † 1709.

Mogens Nielsen Lemvig, Student 1690, kaldet 1709, † 1719.

Holger Christensen Danholm, f. 1686, Student 1703, kaldet 1719, † 1765, gift med Anna Kirstine Christophersdatter.

Johan Peder Fisher, f. 1734, Student, kaldet 1765, † 1814, gift med Anna Kirstine Jensdatter.

Hvor længe, der har været Substitut i Ugerløse, kan ikke siges. Der synes dog at have været en saadan her, da Rytterdistriktet blev oprettet. 1692 døde i Ugerløse Jacob Mortensen Substituts Kone 84 Aar gl. Fra 1706—1712 nævnes Substitut Hans Groot og 1716 Substitut Niels Caspersen Brochmann (død 33 Aar gl.). De har sikkert været afdankede Ryttere, og ingen af dem ses at have faaet Degne-

kald. Det er muligt, at der efter Brochmanns Død ikke mere var Substitut i Sognet, men en Skolemester, som Kromanden Johan Clausen holdt. 1728 døde i Ugerløse Kro Johan Clausens Skolemester Jens Mathiesen 63 Aar gl., og han er sikkert blevet afløst af en anden.

Da Ryttergodset i Ugerløse Sogn var bortsolgt allerede 1718, fik Sognet ingen Andel i de af Frederik IV oprettede »Rytterskoler«, men 1739 lod den saakaldte »lille Skolekommission« udarbejde et Forslag om, at der samtidig med Oprettelsen af Skoler flere Steder paa Sjælland ogsaa skulde oprettes en saadan i Ugerløse. Kirkepatron var den Gang Greve Danneskjold-Laurvigen til Skjoldnæsholm, og det blev besluttet, at han tillige skulde være Skolepatron og som saadan forestaa Opførelsen af den nye Skolebygning i Ugerløse. Den reelle Udgift blev lignet paa Sognets samlede Hartkorn, og Bønderne blev sat til at køre Ler til Vægklining, skaffe Tækkehalm, grave Brønd o.s.v. Alt ialt kom Skolen, der var beliggende lidt Nordvest for den nuværende Smediegaard, til at koste 100—150 Rdl., og Bønderne klagede ynkeligt over at skulle skaffe disse Penge samt Udgifterne til Skoleholderen, der blev tillagt 24 Rdl. i Penge, 5 Tdr. Rug og 7 Tdr. Byg + en Skolelod, der da var beliggende i Vesterskovvang (en Del af Matr. Nr. 51). Hertil kom dog endvidere Brændsel og ved Højtider, Bryllup, Barnedaab o.s.v. noget Offer, som Regel dog kun faa Skilling. Vigtigere var en Del uvisse Indtægter, som Beboerne gav i Naturalier, f. Eks. Slagtemad, vel ikke altid givet af Kærlighed til Læreren eller af Medlidenhed med hans ringe Indtægt, men for at bøde paa Børnenes ringe Forberedelser og for at disse kunde undgaa Prygl i Skolen.

Hvorledes det forholdt sig med Beboernes Kundskaber i vort Fødesogn, inden Skoleundervisningen tog sin Begyndelse, faar man et Begreb om ved at læse den Visitatsberetning fra 1741, som Biskop Herslev har efterladt sig. Han skriver her: »Der var mangfoldige af Ungdommen, som ikke kunde læse i Bog, og de øvrige var kun maade-

ligt undervist i Saligheds Forstand . . . men med Skolen ventes Forbedring, thi Præsten (Johannes Nielsen Schiwe) er duelig nok, og jeg vil haabe, at han gør mere Flid, naar Skolen kommer til Hjælp.« — Men der skulde dog gaa mange Aar, før der i den Ugerløse Ungdom sporedes nogen Virkning af Skolens Virksomhed.

Skolen blev færdig ved Slutningen af Aaret 1741, og 2. Januar 1742 tog Undervisningen sin Begyndelse. Den antagne Skoleholder hed Poul Ørsløf, men hvorfra han kom, har man ingen Oplysninger om. Han fungerede her kun i nogle faa Maaneder. Hans Hustru, Johanne Nielsdatter, blev i Begyndelsen af 1743 begravet paa Ugerløse Kirkegaard 46 Aar gl.

I Slutningen af 1741 blev som Skoleholder i Ugerløse antaget Peder Reenberg, der, efter at han var flyttet fra Ugerløse, kaldte sig Lidøe. Han var Præstesøn fra Ondløse, Student fra Roskilde 1739 og gift med Birthe Dorthea Klein, der døde i Ugerløse 1757, 30 Aar gl. (2 Børn). Det er muligt, at Reenberg samme Aar er flyttet fra Ugerløse. 1753 er han Medhjælper hos Degnen i Egebjerg Sogn, blev selv kaldet til Degn her 1756 og gift med Formandens Datter, Inger Kaaberøe. Lidøe døde 1798.

1747 viedes i Ugerløse Kirke Pigen Birthe Cathrine Svane til Skoleholder i Ugerløse Lars Smith, hvis Hjemsted ikke kendes. 5 Børn af dette Ægteskab er døbt i Ugerløse Kirke, det sidste 1754, men Ægteparret er sandsynligvis samme Aar fraflyttet Sognet, hvorhen har man ikke Kendskab til. Muligvis har der i Ugerløse været en Skoleholder, inden den næste blev kaldet, men heller ikke dette kan fastslaaes.

Peder Staahl, der var født 1733, var ligeledes Student fra Roskilde (1754), blev derefter Skoleholder i Ugerløse til han 1773 af Baron Løvenskjold til Løvenborg blev kaldet til Degn i N. Jernløse-Kvandløse, hvor han fungerede til sin Død 1796. Var gift med Gundela Baden, Datter af Købmand Jacob Baden i Holbæk. Hun flyttede efter Mandens Død til Ringsted, hvor hun blev myrdet 1797 (2 Børn).

I 1770erne blev Johan Nicolaj Bierring kaldet til Skoleholder i Ugerløse. Han var født 1751 som Søn af Degn i Snoldelev-Tune Johan Nielsen Bierring og Hustru Franciska (Frøichen) Dessau (begravet i Ugerløse 1795). Bierring var ustuderet, men var dog Skoleholder her i mange Aar. Første Gang gift med Alhede Margrethe Lerche, vistnok en Halvkusine, hun døde i Barselseng 1782 22 Aar gl., og Bierring giftede sig samme Aar med Christiane Marie Wedel, en Slægtning af den Pastor Wedel i Gyrstinge, der mest er bekendt, fordi han under en Visitats af Biskop Balle nærmest døde af Skræk. Skoleholder Bierring fæstede sig et Jordstykke, »Bierrings Lod« (Matr. Nr. 37), allerede medens han fungerede, og fik samtidig Skoleloden ombyttet med den nuværende Matr. Nr. 1. Han blev til sidst meget tunghør, og efter en Visitats skriver Balle: »Bierring er muligen ikke ilde, men han er tunghør og ikke ret flittig.« Han døde 1831 (4 Børn).

Først Aar 1789 har vi en Beretning om, hvilke Fremskridt Ungdommen havde gjort i boglig Lærdom siden Oprettelsen af Skole i Sognet. Det er Biskop Balle, der efter en Visitats skriver, at Børnene har vist megen Forsømmelighed, men de flittigste kunde dog læse i Bog og havde nogenlunde lært deres Kristendom, d. v. s. Budene, Trosartiklerne og Fadervor. Han mener dog, at nogen bedre Vejledning til Eftertanke kunde behøves. Men ingen havde lært hverken at skrive eller regne. Balle havde for Skik at uddele Bøger til de flittigste, det vil sige til dem, der kunde læse, og i Ugerløse Skole uddeler han 8 Bøger. Der var da i Skolen 73 Skolebørn. Igen i 1802 visiterede Balle, og atter er det Børnenes Forsømmelighed, det er galt med. Boglæsningen var lidet nøjagtig, men Balle uddeler denne Gang 17 Bøger, »og nogle Børn havde begyndt at skrive.« Der var dog ikke mange, der opnaede nogen synderlig Færdighed heri. Af de ca. 100 Fæstebreve, der fra 1800—1850 er udstedt fra Bonderup, er det kun faa Fæstere, der kan under skrive med deres Navn. Mange Børn mødte ved Konfirma-

tionen uden at kunne stave, ja, uden at kende et Bogstav. Det hele gik ud paa at faa lært dem Katekismus udenad, saa de kunde svare rigtigt paa Kirkegulvet, at de kunde blive konfirmeret. Disse første Skoleholdere var Mestre i Remseriet. At Børnene skulde have nogen Forstaaelse af det, de læste, saa man nærmest bort fra.

1789 nedsattes den saakaldte »store Skolekommission«, der sad helt til 1814. Den bestemte, at der i hvert Sogn skulde nedsættes en Kommission med Sognepræsten som Formand, og hvori samtlige Lodsejere ogsaa Selvejerbønder havde Sæde. Skolepatron var i mange Aar Baron Løvenskjolds Forvalter paa Minislyst, Torst. Senere fik Gæstgiver Jens Smith dette Hverv. Skoleforstander var først Gmd. Christen Olsen, senere Sognefoged Hans Petersen, Gmd. Hans Christophersen, Jonstrup, og Gmd. Christen Pedersen, Ugerløse, men det ser ret ejendommeligt ud, at nogle af dem ikke kan skrive deres eget Navn, men maa under- skrive »med ført Pen«. Skolehuset i Ugerløse forfaldt i Tidens Løb mere og mere, gentagne Gange blev der klaget over dets elendige Tilstand, og 1807 indberettes til Biskop Balle, »at der til Trods for, at der 5 Aar i Træk er klaget over Skolens slette Tilstand, er der ikke gjort det mindste for at afbøde Manglerne.«

Fra Begyndelsen af 1800-Tallet blev der oprettet en Skole i Østrup, hvortil blev henlagt Børnene fra en Gaard og nogle Huse i Ugerløse Sogns vestlige Del. Derimod var Børnene fra Ubberup (Tostrup Sogn) henlagt til Ugerløse Skole og Børnene fra Fledskov til Vallingerød Skole. 1824 ophævedes Skolen i Østrup, og de Børn, som fra Ugerløse havde søgt dertil, blev atter tillagt Ugerløse Skole.

I Aaret 1814 blev Lærerlønnen i Ugerløse fastsat til: 1) fri Bolig, 2) en Skolelod paa 3 Tdr. Land, 3) 35 Læs Tørv, 4) Fourage: 172½ Pund Hø og lige saa meget Halm, 5) 20 Rdl. Sølv, 6) Degnetraven, der var en Trediedel af Præstetraven. Men fra 1814 blev Læreren ikke mere kaldet Skoleholder, men Skolelærer.

Til Bierrings Efterfølger blev valgt en Student, Søren Møller, født ca. 1772. Han blev omkring 1815 Skolelærer i Ugerløse, men var en svagelig Mand, der havde daarlige Øjne, og inden sin Afgang blev han næsten blind. En af hans Elever, den bekendte Bonde Peter Jensen, Estrup (født i Brendholt), fortæller, at da han gik ud af Skolen, kunde han knapt skrive sit eget Navn, og »da havde der i Ugerløse været 7 Lærere efter hinanden.« Biskop Balle giver da ogsaa Børnene tg i Skrivning, medens Regning bedømmes til g og Læsning til mg. Der var da 89 Børn i Skolen.

Som tidligere omtalt brændte Skolebygningen sammen med Krogaarden 1824, og Skolekommissionen besluttede da at sælge Grunden til Kroejer Smith og købte en ny Byggeplads af Matr. Nr. 38. Det blev overdraget Tømrermester Peder Pedersen i Ugerløse at opføre den nye Skole, der kostede 740 Rdl. Den stod færdig 1825, men brændte vistnok igen 1826. Peder Jensen, Estrup, der fortæller dette, siger, at nu fik Børnene fri til hen i 1827, og dette svarer godt nok til, at Skoleprotokollen for Ugerløse Sogn er blank for dette Aar.

Da Møller blev mere og mere svagsynet, anmodede Skoledirektionen 1830 den siddende Skolekommission om at foranledige, at Møller fik en Medhjælper. Her var først en Seminarist, Peter Esbach Palmer, en kort Tid, men da han fik Kald i Høsten i Dalby Sogn, mente Møller, det var bedst, han tog sin Afsked 1832, men han døde allerede 3 Aar efter. Han var gift med Maren Bertelsdatter, født 1775, † 1831. De er begge begravet i Ugerløse. Vistnok ingen Børn.

1831 skete der paany Omforandring i Skolelærerlønnen. Den blev nu: 1) reglementeret Bolig, Have, Gaardsplads og Brønd, 2) reglementeret Brændsel, 3) reglementeret Foudrage, 4) reglementeret Skolelod, 5) i Stedet for Degnetraven en Trediedel af Præstens Korntiende, ca. 54 Tdr. Byg, 6) Julerente: 1 Brød, $\frac{1}{2}$ Snes Æg, $\frac{1}{2}$ Gaas af hver Gaard, hvilket giver 27 Brød, 27 halve Gæs og 27 halve Snes Æg, 7) Offer, der kan anslaaes til 46 Rdl.

Baron Løvenskjold til Løvenborg, der var kaldsberettiget til Ugerløse Skole, fik 1832 kaldet daværende Lærer i Hane-
rup, Niels Petersen, til Skolelærer i Ugerløse. Han var født 1794 og Seminarist fra Brahetrolleborg. Han var en streng, men dygtig Lærer. Biskop Mynster skriver om ham efter en Visitats 1833, at Petersen er en duelig Kateket, og han er veltilfreds med Børnenes Lærdom, han greb ogsaa ind paa et saarbart Punkt, nemlig de talrige Forsømmelser. Mulkter regnede ned over dem, der holdt deres Børn hjemme

Ugerløse gamle Skole (efter Maleri af Aage Frederiksen).

fra Skolen, men der havde ogsaa været Børn, der ikke havde været i Skole fra April til November, og Ferier var der nok af: »Saaferie«, »Høstferie«, »Vogterferie«, »Pløjeferie« o.s.v. Men Beboerne var jo rasende over Mulkterne, ja, selv Pastor Teilmann maatte til Tider gribe ind, naar han fandt Petersens Mulktsystem alt for urimeligt. Petersens Behandling af Børnene var ogsaa meget haardhændet selv for den Tid. $\frac{8}{2}$ 1840 mødte Smed Christian Jensen og Hmd. Jens Andersen i Ugerløse for Skolekommissionen med en Klage over Petersens haarde og anordningsstridige Behandling af deres Børn, og da Kommissionen før havde modtaget lignende Klager, blev Læreren advaret og idømt en Mulkt. Petersen havde en legemlig Skavank, nemlig Lamshed i den ene Side; værre var den moralske, der førte til,

at han blev suspenderet fra Embedet og som Kirkesanger, og der blev antaget en Hjælpelærer. Først var her en Seminarist Peter Kjeldahl fra Ribe, senere en Seminarist Hans Hansen fra Varpelev. Skønt Petersen ved Ed friede sig fra den Paternitetssag, han var indblandet i, lader Skolekommissionen ham dog vide, at de er overbevist om hans Skyld, og Biskop Mynster skriver efter en Visitats, at »Petersen er ham bekendt som meensvoren.« Han var gift med Kirstine Wissing, født 1778, altsaa var hun 16 Aar ældre end sin Mand. Hun døde 1843, og han Aaret efter; begge begravet i Ugerløse – Ingen Børn i Ægteskabet.

I Ugerløse Skole blev den af Frederik VI saa varmt anbefalede »indbyrdes Undervisning« aldrig indført, da Pastor Teilmann var en absolut Modstander deraf. Dette faldt maaske ikke i god Jord hos hans Foresatte Bisper og Provster, men Teilmann vidste, hvad han talte om, naar han sagde: »at Børnene gjør bedre Fremgang, hvor Metoden ikke er indført, thi den bevirker, at Læreren taber Lysten til at bibringe Børnene den første Undervisning, og at disse falder i en aandelig Slummer.«

Da Jens Peter Jensen blev Lærer i Ugerløse Skole, kom Undervisningen i denne ind i en sikker og god Gænge. Han var født 1820 i Thorslundemagle som Søn af derværende Lærer Peter Jensen og var Seminarist fra Jonstrup. Han var en god Mand, myndig men forstaaende, dog kunde han særlig i sine yngre Aar godt prygle Drengene, naar de ikke var efter hans Hovede. Biskop Mynster skriver kort og godt efter en Visitats om Jensen: »Han er duelig og katekiserer godt.« Ogsaa Pastor Engberg roser ham og siger, at Børnene i Ugerløse Skole er langt skrappe end dem i Tostrup. I sine senere Aar var Jensen svagelig og maatte holde Hjælpelærer (1877: W. T. N. Fraas senere Lærer i Voldby og 1878 J. P. V. Møller senere Lærer i Tolstrup). Jensen var gift med Kirstine Sophie Friis f. 1824 i Holsted, død 1883, medens Jensen døde 1878; begge begravet i Ugerløse – ingen Børn.

Da Børneantallet i Ugerløse Sogn stadig var stigende (1831 var her 105 Børn, 1848 138), blev det nødvendigt at antage en Andenlærer. 1850 kom Peter Nielsen Gundersen hertil, f. 1822 i Seem (Ribe Amt), Seminarist fra Snedsted. Biskop Mynster karakteriserer hans Undervisning til tg. 1852 var her en Lærer Worm i 11 Maaneder. 1853 Lærer J. P. Westergaard (født i Næsby, Præstø Amt). 1858 var Lorents Andreas Wello Andenlærer. Han blev 1860 Lærer i Valby. Men samme Aar antoges som Lærer i Ugerløse Skole Seminarist fra Jonstrup Peter Caj Møller, født 1839 i Rødby. Som 10-aarig havde han mistet sin højre Arm, men havde lært at bruge den venstre til Fuldkommenhed. I 46 Aar var Møller Andenlærer i Ugerløse Skole og forstod trods sin Legemsdefekt at haandhæve Respekt i Skolen. Men Lærerlønnen var elendig, kun fri Bolig og Brændsel samt 200 Rdl. aarlig, det maatte blive trange Kaar for ham og hans Familie — gift 1875 med Maren Hansen, Datter af Skræder Hans Nielsen i Ugerløse — og først efter at Møller i 1894 havde overtaget Bestyrerpladsen af Brevsamlingsstedet i Ugerløse bedredes de økonomiske Forhold. Møller tog sin Afsked som Lærer med Pension 1906, men vedblev at beholde Brevsamlingsstedet — død $\frac{8}{6}$ 1910. Hustru død $\frac{3}{3}$ 1924; begge begravet paa Ugerløse Kirkegaard — 7 Børn.

1878 blev Otto Frederik Paludan kaldet til Førstelærer i Ugerløse Skole. Han var Lægesøn, født $\frac{2}{11}$ 1839 i Tranebjerg paa Samsø og Seminarist fra Skaarup. Før han kom til Ugerløse havde Paludan været Lærer forskellige Steder bl. a. i Malt Sogn i Jylland. Paludan var en udpræget Lærertype fra Halvfjerserne, en fin og nobel Personlighed og en vellidt Mand, uhyre belæst, ja, selv paa sine Spadsereture altid med en opslaaet Bog i Haanden. Børneven var han som faa, og økonomisk som han var, tog han Initiativet til Oprettelsen af en Sparekasse for Børnene i Skolen. Denne »Øresparekasse« blev stiftet 1882, og Børnenes Indskud var blot en 10 eller 25 Øre om Maaneden, men til Trods for

dette ringe Indskud var det opsparede Beløb dog vokset til 9718 Kr. 31 Øre med Renter d. $\frac{1}{1}$ 1903.

Paludan var ogsaa den første, der holdt Juletræsfest for Eleverne, og førte dem hvert Aar paa en Tur til København, en storslaet Oplevelse for de fleste. Paludan var gift med Johanne Kirstine Gottschau (i mange Aar Organist ved Ugerløse Kirke), født i Rudkøbing 1848, og dette Paludanske Hjem var præget af en fin gammel Kultur, hvor Mildhed og Fordragelighed raadede. Da Ægteparret i 1912 forlod Ugerløse for at tage Ophold i Gentofte, havde de kun Venner. Paludan døde $\frac{14}{4}$ 1920, Hustruen $\frac{27}{5}$ 1925. Børn: 2 Sønner og 1 Datter.

I Paludans første Aar som Lærer i Ugerløse blev der opført en ny Skolebygning til de to Klasser, medens den gamle Skolebygning helt blev indrettet til Beboelse for Lærerne. Indvielsen af denne nye Skolebygning skete 11. Juni 1882 under stor Festlighed med Fællesspisning for Sognets Beboere. Her talte Lærer Paludan i valgte Ord om Bygningens Bestemmelse og nedbad Fred og Velsignelse over den Gerning, der her skulde udrettes.

UDSKIFTNING OG UDFLYTNING

Der er vel aldrig udstedt nogen Forordning, der i den Grad har revolutioneret vort Landbrug, ja, som endog mange Steder gav det danske Landskab en helt ny Karakter, som de, Regeringen i Aarene 1769—81 udstedte. Ved den første blev det tilladt enhver Lodsejer, der laa i Fællesskab med andre, paa egen Bekostning at lade sin Andel i Byjorden udfinde og indhegne. Vilde de fleste Lodsejere i en By have Bymarken udskiftet, skulde alle deltage, og i en senere Forordning blev det resolveret, at var der i en By blot en, der vilde have udskiftet, skulde de andre være med. Ved Udskiftningen sprængtes Jordfællesskabet, og mange Steder blev Landsbyen helt eller delvis opløst.

Den ²⁴/₁₀ 1785 var Holbæk Landvæsenskommission med Amtmand Baron Løvenskjold (Løvenborg) i Spidsen samt Kommerceraad Lund (Holbæk) og i Stedet for Over-Auditeur Wimb, Bonderup, Birkedommer Wohnsen samlet i Ugerløse By for at lægge Planer for Udskiftningen af denne. Endvidere var mødt Kancelliraad Neergaard (Tølløse), Forvalter Mellerup (for Matr. Nr. 1 i Jonstrup), Raadmand Müller (for Roskilde Domkirke) og Forvalter Friis (Vognserup) for Madam Dyrhund. Med dem var Kaptain, Landinspektør Juul. Kun en af Lodsejerne var ikke mødt, nemlig Proprietær, Landsdommer Brabrand (Sonnerupgaard), der havde købt de 8 Gaarde i Ugerløse By af Jens Bruun de Neergaard, Store Svenstrup. Men Brabrand havde sendt et Brev til Kommissionen, og det lød: »Jeg vil ikke være med til nogen Omtusking, og paastaar mine Ejendomme i Ugerløse uforkrænket i alle Maader.«

Til Trods for dette Brev forhandlede de øvrige videre om Sagen. Et af de vanskeligste Spørgsmaal at faa afgjort var at fastlægge Grænsen mellem Ugerløse og Jonstrup Marker. Vesterskovvang maatte siges næsten at være drevet i Fællesskab af alle Sognets Byer, og Magistratsbonden i Jonstrup havde her et større Jordstykke. Paa den anden Side havde baade Annexgaarden og Kirken hver et Jordstykke i Jonstrup (Sydøst for Byen). Jonstrup Bønder forlangte, at Skellet mellem de to Bymarker skulde gaa langs Ugerløse—Sorø Landevej, men dette nægtede Ugerløse By-mænd bestemt. Ogsaa Skoleloden var et Problem, men her enedes man om, at Jonstrup og Nyrup afgav lidt Jord til Kompensation, medens Brendholt og Sonnerup ydede Penge. En tredie Opgave var at afsætte Kirkens Jordtilliggende, hvortil man tog et Jordstykke, »Skovmosen«, beliggende Syd for Domkirkensgaard (nu en Del af Matr. Nr. 38 a). Dette Jordstykke blev senere ombyttet med det nuværende Matr. Nr. 2 ved Lilleskov.

Udskiftningen kunde dog stadig ikke fremmes, fordi Brabrand ikke vilde være med, og ved Kommissionens Møde

i Maj 1786 udtalte Over-Auditeur Wimb, Bonderup, der var Sjælen i Foretagendet, sig meget indigneret over, at Brabrand ved sin Vægning forøgede Udgifterne ved Udskiftningen og trak Tiden ud, saa Bønderne ikke kunde faa deres Lodder og komme i Arbejde. Men heller ikke de direkte interesserede var enige. Baade Madam Dyrlund og Niels Olsen, Domkirksenggaard, var utilfredse med Skelsætningen, men begge blev dog stillet tilfreds. For en Skovpart, som Magistratsbonden Christopher Pedersen havde i Vesterskovvang, fik han Kompensation, og det Areal paa $48\frac{1}{2}$ Td. Land, som Jonstrup havde ved Østrup Skov, »Jonstrup Enge«, fik Lov til at tilhøre Jonstrup og regnedes dertil til ca. 1850.

Endelig den $27/5$ 1787 sendte Proprietær Brabrand Formanden for Landvæsenskommissionen, Baron Løvenskjold, følgende mærkelige Brev, der karakteriserer Forholdet mellem Godsejerne: »Da jeg ikke til den af Deres Højvelbaarenhed bestemte Tid kan indfinde mig paa Aastedet, Uggerløse Byes Mark, ved de forehavende udskiftnings eller Magelægs Forretninger, har jeg talt med mit Godsets Bønder der i Byen om Beskaffenheden, hvorom de har berettet mig at være brøstholdne i mange Maader, i særdeleshed at de langtfra ej skal være tillagt saa megen eller saa god Engbund, som de skulle miste, og ej nær saa megen eller saa god, som den andeel, der skal være agtet og tildeelt Bonderup Godsets Bønder, omendskiønt deres Gaarders Hartkorn er endeel mere end Bonderup Gods, men jeg tiltroer mig Deres Højvelbaarenhed hos saavel som De Herrer Landvæsens Commissionens Retfærdige og Kristelige Behandling frem for deres, der ringeagter eller maaske have rent forglemt det som i det 9de Guds Bud forbydes, har jeg befaleet mine Bønder at være fornøjet med hvis dennem i saa Maade Retfærdelig tildeeles og samme modtage, det bekom Manden, der tragtede efter Nabots Ejendom efter Guds Retfærdighed, som ej vilde fælde den uskyldige, der overtræder hans Lov. Maaske Ophavsmanden kan faa Jord nok,

førend han det venter.« Og saa fik man da endelig en Ordning paa Sagen. Annexgaarden, Krogaarden og Domkirkensgaard fik deres Jord i Gallevangen, Bymarkens østlige Del, der ved Hegn var sikkert skilt fra Ubberup. Sophielyst, Hermandshaab (nu Rørholm), Carlsdahl (nu Birkholm), Aggasdahl (nu Sandholm) samt Henriksminde (nu Stensgaard) blev udflyttet fra Byen og fik Jord om de nyopførte Gaarde, medens Matr. Nr. 7, 9 og 10 blev liggende i Byen og fik deres Jord stjerneformet ud i Qværndyssevang. Her oprettedes ogsaa enkelte mindre Brug med Jordtilliggende. Alle Matr. Nr. fra 3—13 fik Engpart i Vester-skovvang, der ellers for Størstedelen kom til at tilhøre Bonderup, som gik til en generel Udstykning af dette Jordareal med ikke mindre end 40 Brug med fra 4 Skp.—2½ Td. Hartkorn. De gamle Længer fra de udflyttede Gaarde blev nedrevne, men enkelte Stuehuse stod dog endnu i en Aarrække og afgav Bolig for Husfolk.

Da Administrationen af Løvenborg Gods i Slutningen af 19. Aarh. forment, at Godset ved Udskiftningen havde faaet for lidt Hartkorn i Ugerløse Bymark, lagde den ca. 1880 Beslag paa den nordlige Del af »Jonstrup Lyng«, der 1682 betegnes som »en Almindig ald Byen tilhører«, og solgte dette Areal til Annexgaarden, Krogaarden, Domkirkensgaard og Matr. Nr. 38 b.

Udstykningen af Torpbyerne gik betydelig lettere. Baade Jonstrup og Ubberup ejedes i 18. Aarh.s Slutning af Bonderup. I Jonstrup (udskiftet 1796) fik 4 Gaarde Lov at bestaa, medens den 5., der var paa 84 Tdr. Land, blev udstykket i 6 Brug med fra 4 Skp.—2 Tdr. 6 Skp. Hartkorn. Ubberup By (udskiftet 1784) udslettedes fuldstændig, kun 1 Gaard (Matr. Nr. 3) blev tilbage. En anden Gaard blev udflyttet og Resten udstykket i Brug med fra ½—2½ Td. Hartkorn.

Nyrup, der helt ejedes af Løvenborg, blev udskiftet Aar 1800. Gaardene laa her ret spredt i Byen og bekvemt for de tildelte Jordlodder. En Gaard (Matr. Nr. 5) blev ud-

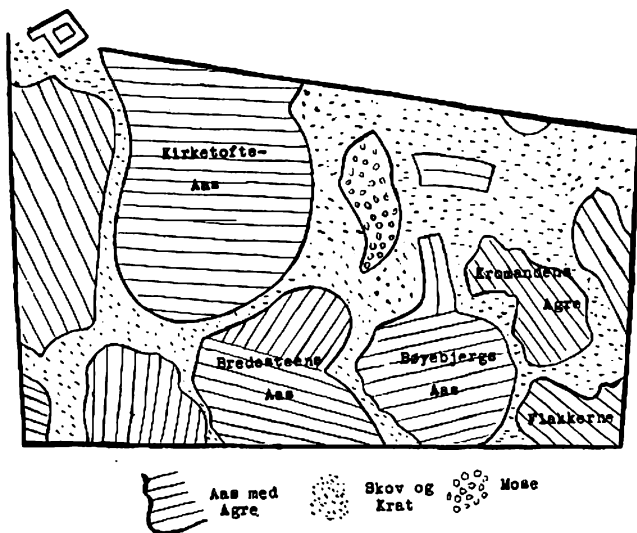
stykket til mindre Brug, og en Del Jord (fra Matr. Nr. 3) blev lagt ind under Avlsgaarden Minislyst, der som omtalt er opstaaet af Byen Sonnerup, der paa den Maade helt forsvandt.

Udskiftningen af Brendholt, der ejedes dels af Kongsdal (3 Gaarde) dels af Løvenborg (1 Gaard), skete 1789. 2 af Gaardene (Matr. Nr. 1 og 2) fik Jordtilliggende i Byens vestlige Del (»Skovvangen«) og blev udflyttet, medens de to andre (Matr. Nr. 3 og 4) blev i Byen og fik deres Jord i den østlige Del (»Hummelhauevangen«). Ogsaa enkelte mindre Brug blev efter Lovens Forskrifter for Udskiftning oprettet af Byens Jorder.

DE FØRSTE AARTIER EFTER UDSKIFTNINGEN

Udskiftningen var tilendebragt, Bonden havde faaet sin Jord samlet paa et Sted; samtidig var han ved Stavnsbaandets Ophør blevet en fri Mand — store skelsættende Begivenheder i hans Forhold og i hans Liv. Men hvad forstod han af de Muligheder, disse hans nye Omstændigheder indebar? Sandsynligvis overmaade lidt. Der var ikke faa Bønder, der var Modstandere af Udskiftningen, og som med store Bekymringer saa paa Fællesskabets Ophør, ja, frygtede det Dødsstød, som Byens gamle Oldermændslav ved denne Lejlighed fik, det Lav, der gennem Tiderne havde styret Byens Liv, men som nu lidt efter lidt forsvandt. Værst var det for Udflytteren, der nu paa saa mange Omraader blev henvist til sin egen Formaaen, sjældent kunde faa en Haandsrækning i en Nødssituation, ja, mistede den Tryghedsforømmelse at bo nær andre. Langt var der for ham til Smeden og til Købmanden, langt for Børnene at naa Skolen. Det er da intet Under, at en Mand, der var dømt til Udflytning, kunde udbryde: »Skal jeg derud at bo, sætter jeg aldrig Plov i Jorden.«

En af de Ting, der forsvandt med Udskiftningen, var Aasenavnene, mange af disse stammede fra en saa fjern

Didrich Hansens Lod i Nyrup (Matr. Nr. 4) som den saa ud ved Udskiftningen Aar 1800.

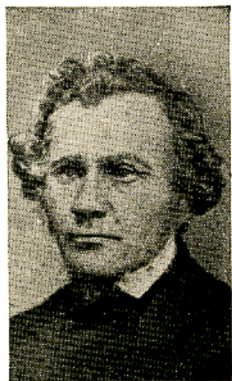
Fortid, at Navnets Betydning længst var glemt. De havde under Fællesskabet en Værdi som Stedbetegnelse, nu blev de unødvendige og gik af Minde. Størst Forandring skete der i selve Landskabet. Man bortryddede alt Krat og de mange Sten, der flere Steder helt siden Oldtiden havde ligget mellem Aasene. Nu, da Lodden skulde inddeles i Skifter, maatte alt dette væk. Stenene kom godt tilpas ved Gærdesætning mod Naboens Lod, og Gravningen af Skelgrøfter virkede ofte som en fortræffelig Dræning af de side Kærstrækninger, Sognet var saa rigt paa.

Stor Forandring ved Udflytningen skete der ogsaa i selve Ugerløse By, da alle Gaarde lige fra det søndre Gadekær til Annexgaarden forsvandt. Nu blev der store aabne Partier mellem Gaardene. Men ude paa Vangene begyndte i disse første Aartier i det 19. Aarhundrede et Nybyggeri, som man ikke siden har oplevet Mage til. Alene i Vesterskovvang rejstes henved 40 større eller mindre Hjem, og dette hidtil noget forsømte og upaaagtede Areal blev efter intensiv Op-

dyrkning for Sognet en Værdi, som ingen tidligere havde drømt om. Længerne i disse nye Hjem var oftest grundmurede, her blev rejst Skorsten, og her blev gravet Brønd, noget tidligere Aarhundreder ikke havde kendt til; og med Skorstenen kom Kakkelovnen, den store Bilæggerovn, en god Varmegiver og en Pynt for Stuen.

Disse første Aartier i det nye Aarhundrede gik saaledes med at vænne sig til de nye og uvante Forhold, til at gøre sig bekendt med de tildelte Lodders Jordbundsforhold og Ydeevne. Mange og ofte smertelige Erfaringer maatte gøres, før man blev fortrolig med Forholdene. Dog, efterhaanden sivede ogsaa i det nye Bondesamfund nye Tanker og Ideer ind, et Stadium paa Vejen mod mere oplyste Tider, thi det maa man forstaa, at om nogen Ligeberettigelse med de andre Stænder var der ikke Tale paa dette Tidspunkt. Som forhen omtalt fik Sognet en Skolekommission i 19. Aarh.s Begyndelse med Præsten som Formand, det fik ogsaa en Fattigkommission, ligeledes med Præsten som Formand, og det fik 1791 sin første Sognefoged. Meningen med denne af Amtmanden foretagne Udnævnelse var at skaffe Politiet lidt Hjælp til at opretholde Ordenen i Sognet, især med at holde Opsyn med Omstrejfer og Skarnsfolk og at faa disse transporteret til Politiet. Sognefogeden fik ogsaa den Bestilling at medvirke ved Stævning og Udpantning, og tillige blev han Lægdsmand, idet han afløste de gamle Lægdsforstandere, en Institution, hvis Oprindelse laa helt tilbage til 1724. Sognefogeden blev taget i Ed, og efter Forordningen af ^{11/11} 1791 »skal han udtages blandt Sognets Almues skikkeligste og mest kyndige Mænd, og skulde af Almuen anses som den fornemste og mest agtede Mand, saa at han ved Gæstebud og Samkvemme skulde indtage Hæderspladsen ved den øverste Bordende.« — Sognefogeden blev fritaget for en hel Del Byrder saasom Pligtrejser, Skole-, Vejs- og Kirkearbejde m. m., men disse Rettigheder blev dog ophævet 1857.

Sognefogeder i Ugerløse Sogn.

Peter Jensen, Rørholm

Søren Larsen

Henrik Frederiksen

Niels Peter Nielsen

Jens Alfred Larsen

Sognefogeder fra Bestillingens Oprettelse til Nutiden har i Ugerløse været:

- 1) Gmd. Niels Olsen, f. ca. 1735 i Soderup (Matr. Nr. 4, Domkirkensgd.) (1791–92).
- 2) Gmd. Lars Gabrielsen, Nyrup (Matr. Nr. 3), f. 1745 i Nyrup (1792–1820).
- 3) Gmd. Anders Larsen, Nyrup (Matr. Nr. 3), f. 1785 i Nyrup (1820–1823).
- 4) Gmd., Dbm. Hans Pedersen, Sophielyst, Ugerløse (Matr. Nr. 6), f. i Søster Svenstrup 1772 (1823–1841).
- 5) Gmd. Peter Olsen, Brendholt (Matr. Nr. 3), f. i Brendholt 1789 (1841–1854).
- 6) Gmd., Dbm. Peter Jensen, Rørholm, Ugerløse (Matr. Nr. 8), f. 1818 i Baarup (1854–1882).
- 7) Gmd., Dbm. Søren Larsen, Ugerløse (Matr. Nr. 5), f. i Skellebjerg 1850 (1882–1908).
- 8) Gmd. Henrik Frederiksen, Ugerløse (Matr. Nr. 35), f. i Kongsted 1867 (1908–1918).
- 9) Gmd. Niels Peter Nielsen, Ubberup (Matr. Nr. 5), f. i Ugerløse 1869 (1918–1928).
- 10) Gmd. Jens Alfred Larsen, Ugerløse (Matr. Nr. 5), f. i Ugerløse 1887 (1928–1949).
- 11) Gmd. Jens Jensen, Ugerløse, fra $\frac{1}{9}$ 1949–

DET FØRSTE KOMMUNALPOLITISKE LIV

Frihedstrangen og Kravet om fra den brede Befolknings Side at blive delagtig i det politiske Liv bredte sig i første Halvdel af 19. Aarh. som en Brand til alle europæiske Lande. I Danmark gjorde Frederik VI (1831 og 1834) en Indrømmelse til dette Krav ved Oprettelsen af Stænderforsamlingen («de raadgivende Provinsialstænder»), hvori mange fremtrædende Personligheder med frisindede Ideer deltog. Her modnedes ogsaa Tanken om at oprette kommunale Raad til Varetagelse af Landbefolkningens Tarv paa forskellige

Omraader, og i Aaret 1841 kom Loven om Sogneforstanderskab. I disse Raad var Præsten og Ejere af mere end 32 Tønder Hartkorn selvskrevne Medlemmer, men desuden sad der en af Bønderne valgt Del. Det var dog kun Gaardmændene og Boelsmændene med mere end 1 Tønde Hartkorn, der havde Valgret.

Af det samlede kommunale Raad skulde der i Tostrup Sogn vælges 5 Medlemmer og i Ugerløse Sogn 4. I sidstnævnte Sogn var der 46 Vælgere, der opfyldte Kravet om 1 Tønde Hartkorn, men ved det første Valg, der blev afholdt paa Ugerløse Kro ^{6/11} 1841, stemte kun 26 (56,5%), saa det kan ikke siges, at det var nogen særlig stor Interesse, Befolkningen her lagde for Dagen. I Tostrup Sogn fandt Valget Sted den ^{26/11} 1841, og da Stemmerne for begge Sogne blev optalt, viste det sig, at

Gæstgiver Jens Smith, Ugerløse, havde faaet 74 Stemmer,
Gmd. Christen Pedersen, Ugerløse, 69,
Propt. Schnack, Mallingsminde, 68,
Arvefæster Mortensen, Hammershusgaarden, 63,
Gmd. Søren Pedersen, Merløse, 61,
Selvejer Christopher Christophersen, Jonstrup, 57,
Gmd. Poul Nielsen, Søtofte, 44,
Gmd. Jørgen Hermansen, Merløse, 31,
Selvejer Christen Christensen, Ubberup, 31.

Til Trods for, at Boelsmændene udgjorde $\frac{2}{3}$ af Vælgermassen, var det, som man vil se, udelukkende det store Hartkorn, der var blevet repræsenteret i Sogneforstanderskabet, men ved Valget 1847 indvalgtes dog en Boelsmand (Lars Rasmussen), og 1857 den første Husmand (Jeppe Nielsen). Dertil er dog at sige, at begge sidstnævnte var Selvejere. Ved Valget til Formand Aar 1841 faldt 7 Stemmer paa Pastor Teilmann, 1 paa Grev Knuth, Bonderup, og 1 paa Gæstgiver Smith, Ugerløse. Pastor Teilmann var Formand i mange Aar, dog fungerede hans Kapellan som oftest i hans Sted. Denne Kapellan var Svigersønnen J. C. L. Winther, der 1858 blev kaldet til Kateket og Førstelærer

i Holbæk. Efter 1855 var Præsterne ikke mere fødte Medlemmer af Raadet, og som valgte Formænd maa da nævnes Gmd. Peder Pedersen, Nyrup, og 1860 Gmd. Niels Jensen, Brendholt.

Det var især de tre Væsener: Skolevæsen, Fattigvæsen og Vejevæsen, som Sogneforstanderskabet kom til at beskæftige sig med, og skønt de Midler, der stod til Raadighed, var yderst smaa, blev der dog taget fat paa at løse disse Spørgsmaal. Et Par Regnskaber vil vise, hvor beskeden Begyndelsen var:

Udgift til Ugerløse Skole var 1857:

Vedligeholdelse.....	15 Rdl.		
Kalk.....	2 s	4	Mark
Istandsættelse af et Gærde	2 s	1 s	4 Skilling
Skorstensfejer.....	2 s		
	<hr/>		
Ialt...	21 Rdl.	5	Mark 4 Skilling

Regnskab for Tostrup-Ugerløse Sogneforstanderskab 1858:

Indtægt.....	397 Rdl.	1	Mark 4 Skilling
Udgift.....	302 s	4 s	3 s
	<hr/>		
Overskud	94 Rdl.	3	Mark 1 Skilling

Regnskab for Tostrup-Ugerløse Sogneforstanderskab 1859:

Indtægt.....	510 Rdl.	2	Mark 10 Skilling
Udgift.....	160 s	4 s	7 s
	<hr/>		
Overskud	349 Rdl.	4	Mark 3 Skilling

1867 kom Loven om Sogneraadene, der i alt væsentligt var en Fortsættelse af Sogneforstanderskabet, men hvor Valgretten ogsaa udstraktes til de mindre bemidlede. Den ledende Kraft gennem mange Aar indenfor Tostrup-Ugerløse Sogneraad, ja, lige til Adskillelsen, var Gmd. Christian Schnack, Merløse. Han var en i kommunale Anliggender overordentlig indsigtfuld Mand, der paa ypperlig Vis forstod at dele Sol og Vind lige de to Sogne imellem. Der kunde selvfølgelig være forskellige Meninger om en Sag, men nogen egentlig Strid mellem de to Sognes Medlemmer eksisterede ikke i hans lange Formandstid.

»OPRØRERNE«

At Bondestanden ved Stavnsbaandets Ophævelse i 1788 skulde have erhvervet Ligeberettigelse med de andre Stænder, var en Utopi. Ikke mindst fra Bybefolkningens Side blev der set ned paa den grove, uvidende Bonde som et lavere Væsen, hvem det selvfølgelig ikke kunde være Tale om at give Medbestemmelsesret i Statens Anliggender, og i Datidens højere Kredse havde man kort efter de store Landboreformers Tid tabt Interessen for at skaffe Bonden bedre Kaar. Men Bonden havde alligevel ved Frigørelsen faaet et Skub, og en Del af Standens bedste Mænd indsaa, at skulle de naa at forme deres egen Skæbne, maatte de selv tage Haand i Hanke dermed. Først og fremmest gjaldt det om at komme i Uafhængighedsforhold af dem, der ejede den Jord, de dyrkede: Godsejerne.

Endnu ved Aar 1840 var 80 % af Holbæk Amts Gaardmænd Fæstere, men alle Gaardmænd i Ugerløse Sogn var dog paa dette Tidspunkt blevet fritaget for Hoveriet; det var saaledes alene Boelsmændene og Husmændene i Sognet, der bar Byrden af dette forhadte Ugedagsarbejde, der stadig avlede Splid og var med til at skabe en Oprørsaad mod Godsejerne, en Stemning der ellers var disse jævne, fornuftige Mennesker aldeles fremmed. Men Forpagterne paa Herregaardene mente ikke at kunne undvære denne gratis Arbejdsydelse, som Hoveriet var. ^{18/7} 1846 havde Forpagter Helters, Bonderup, indklaget 7 Boelsmænd fra Ubberup og 13 fra Ugerløse for Merløse-Tudse Herreds Ret, fordi disse Mænd uden Tilladelse var gaaet for tidligt hjem fra Hoveriet, der oprindeligt blev ydet fra Solopgang til Solnedgang, men som dog i Tidens Løb var blevet noget afkortet. De 20 Mand fik ved Dommen hver en Mulkt paa et Par Rigsdaler + Sagens Omkostninger. Ofte drejede Anklagen sig om latterlige Smaatterier. ^{8/8} 1846 indklagede Forpagter Helters saaledes Lars Christophersen i Ugerløse for Opsætsighed, fordi han uden Tilladelse var gaaet hen

for at drikke i en Mergelgrav, da Helmers ikke, som den forrige Forpagter, gav Hoveriarbejderne Øl. For »Opsætsigsheden« maatte Lars Christophersen et Par Gange til Holbæk, hvor der vankede en Bøde. ⁶/₅ 1848 havde Forvalter Torst, Løvenborg, indklaget 4 Husmænd i Ugerløse og 3 andre i Nyrup for Herredstinget for Udeblivelse fra Hoveriarbejdet, thi for mangan Fæster var Slaveriet paa Hovmarken nu blevet en uudholdelig Tanke. For at give Demonstrationen større Vægt, optraadte man i Fællesskab, og det var rigtigt, som en Bonde fremhævede, efter at et Cirkulære havde forbudt Bøndernes Sammenkomster uden Politiets Tilladelse, at de for Herremændene fordærveligste Sammenkomster skete paa Hovmarken, for der blev Bønderne hurtigt enige, og det kunde man undgaa ved at ophæve Hoveriet.

Oprørsaanden blandt de hoveripligtige bredte sig fra Herregaard til Herregaard, særligt stormende var Forholdene paa Aggersvold, Bjergbygaard og Frydendal, og Rygterne gik om Revolter baade her og der. Ilden næredes stadig af rejsende Agitatorer, af hvilke Hmd. Peter Hansen, Lundby, og Skolelærer Rasmus Sørensen, Venslev, optraadte som Talere næsten i hver eneste Landsby. Man forlangte Bondens Ligeberrettigelse med de andre Stænder og opstillede følgende Krav, der nu ser saa selvfølgelige ud: 1) Hoveriets Afskaffelse, 2) lige Skat paa Godsejernes og Bøndernes Jord, 3) Afløsning af Tiendet, 4) Indførelse af den almindelige Værnepligt. Det var disse Krav, der blev fremført paa det berømmelige Møde hos Caspar Jørgensen, Kildegaarden, paa Ulkestrup Mark ³⁰/₆ 1845, hvor der fra Egnen var hidstævnet henved 8000 Mennesker, og hvor der blev holdt Taler af fremtrædende Mænd indenfor Bevægelsen som J. C. Drewsen, Balthasar Christensen, Asmund Gleerup og som en Selvfølge Peter Hansen, Lundby, og Rasmus Sørensen, Venslev.

Fæstebønderne paabegyndte paa dette Tidspunkt et Arbejde for at faa deres Gaarde enten til Arvefæste eller til

Selveje. men der var ikke mange Godsejere, der vilde indgaa herpaa. ^{20/11} 1845 havde Herredsfoged Lynge, Merløse-Tudse H., for Retten indkaldt nævnte Caspar Jørgensen, Ulkestrup, Andreas Johansen og Ole Larsen, Ondløse, Henrik Pedersen, Søndersted, og Sognefoged Peter Olsen, Brendholt, i Anledning af, at de som en Deputation havde været hos Etatsraad Estrup, Kongsdal, for at føre Forhandling om deres Gaardes Overgang til Selveje, hvad Estrup ikke havde ment at kunne gaa ind paa. Den ^{1/5} 1837 havde han afskaffet Gaardmandshoveriet for de tre Gaarde, han ejede i Brendholt, og nu havde han gjort Udkast til en Slags Arvefæste, hvad han straks gav dem Tilbud om. Det oplystes i Forhøret, at »Deputationen havde opført sig meget pænt hos Etatsraaden, og at deres Henvendelse ikke havde faaet skadelig Indflydelse paa det gode Forhold mellem Godsejer og Fæster, ligesom Husmændene udførte deres Ugedagsarbejde som forhen.« Der skulde saaledes ikke have været nogen Anledning til, at den gode Herredsfoged skulde ulejlige Deputationen til Møde for Retten, om det da ikke var for at faa Ram paa Peter Hansen, Lundby, der havde holdt Møder i Ondløse. Peter Olsen kunde dog til Beroligelse oplyse, at i Brendholt havde den fæle Mand ikke været — endnu.

I Hovedstaden svirrede Rygter om Vold og Trusler mod Herremændene og deres Befuldmægtigede fra Bondebefolkningens Side, og Regeringen, d.v.s. Kancelliet, blev betænkelig over, hvad dette kunde føre til og udstedte ^{8/11} 1845 det berygtede Bondecirkulære, hvori det blev Bønderne forbudt at holde Møder uden Politiets Tilladelse, at ingen udensofns fra maatte tilstedes Adgang til Møderne, og at disse absolut ikke maatte afholdes i Købstæderne. Herredsfoged Lynge i Merløse-Tudse H. havde før Cirkulærets Udstedelse ikke ænset Bondebevægelsen, men efter dets Offentliggørelse haandhævede han med største Nidkærlighed dets Bestemmelser, ja, sendte personlig en streng Skrivelse til alle Sognefogeder i Herredet om nøje at paase, at det

blev overholdt. Gang paa Gang indkaldte han Bønderne til Afhøring og Aflæggelse af Vidnesbyrd angaaende afholdte Forsamlinger. Som vi senere skal se, lod Lyng det ogsaa gaa ud over den kristelige Lægmandsbevægelse, især over Baptisterne, ja, haandhævede Lovens Bestemmelser endog over for private Sammenkomster. 13/12 1845 var Gmd. Morten Møller, Sophielyst, i Ugerløse saaledes indstævnet for Merløse-Tudse Herreders Ret for at have holdt Dans hos sig for Ungdommen. Det kunde dog let oplyses, at det blot havde været nogle Familier fra Ugerløse, nemlig Gmd. Christen Pedersen og hans Familie samt Gmd. Anders Jensens Kone, der havde været i Besøg, og nu havde Morten Møllers Søn spillet nogle Stykker for dem, og et Par havde grebet fat i hinanden og danset rundt. Der havde ingen Opvartning været ud over en Drik Øl, som der ikke var betalt noget for, og der var heller ikke givet noget for »Musikken«. Men endnu 2 Gange med 8 Dages Mellemlum maatte »Forbryderne« møde for Forhørsdommeren angaaende denne Sag.

Selv om Kancelliet havde en yderst ringe Forstaaelse af Bondebefolkningens Mentalitet, kunde det dog godt se, at Bondecirkulæret var en Fejl og vilde ændre dets Bestemmelser, men Kongen greb ind, og ved Forordningen af 11/5 1846 ophævedes det med den Begrundelse, »at Bønderne nu var kommet til en bedre Erkendelse.«

DEN KRISTELIGE LÆGMANDSBEVÆGELSE I SOGNET

Foruden den politiske Vækkelse, der i saa høj Grad kom til at præge Egnens Liv i 1840'erne, forekom der ogsaa en aandelig. Der var paa vor Hjemegn en Del Mennesker, der ikke kunde nøjes med Rationalismens upersonlige noget tørre Kristendom, men stillede Krav om en Forkyndelse af en mere individuel Karakter. Den største og mest

levedygtige af disse Bevægelser var Baptismen. Allerede i 1840ernes første Aar blev der afholdt Baptistmøder paa Æggen, og selv om det de enkelte Steder kun var faa Familier, der sluttede sig til denne Forkyndelse, kom man sammen fra en vid Omkreds for at mødes med Trosfæller, bl. a. fra Søndersted, Borup, Ugerløse, Brofelde, Tølløse, Tjørnede, N. Eskildstrup, Merløse, Skee Tostrup, Vandløse o.s.v. De første Møder blev holdt hos Gmd. Marius Pedersen, Sipperup, men med Hmd. Niels Nielsen, Lille Egede, som Leder og Forstander. Selv om Bevægelsen virkede i det stille, vakte den dog Opsigt og Modvillighed ikke alene hos Folkekirkens Præster, men ogsaa hos Øvrigheden, der ved at benytte Bondecirkulæret af 8/11 1845 søgte at skabe Baptismen Vanskeligheder. De skulde saaledes anmelde hvert Møde for Sognepræst og Øvrighed, og gennem nogle Aar blev Deltagerne i Baptistmøder af Myndighederne udsat for et Krydsforhør indtil de mindste Enkeltheder. Nogle af de Spørgsmaal, der ved Forhørene blev stillet Medlemmerne, viser til fulde, hvorledes man saa paa denne Trosretning: »Hvad man bestilte ved disse Møder?« — »Om baade Mænd og Kvinder deltog?« — »Om Møderne blev afholdt om Dagen eller om Natten?« — »Om man brugte Bibel og Salmebog?« Herredsfoged Lyngø i Holbæk var meget nidkær i denne Sag, og da han ved et Forhør kommer til at skrive gudelig Forsamling, overstreger han Ordet »gudelig«, og skriver i Stedet »baptistisk«. En enkelt Arrestation af Baptister ses at være foretaget i Merløse Herred, og nogle Mulkter, 5 Rdl. til Mænd og 2 Rdl. til Kvinder, blev idømt, men Rejserne til de idelige Forhør var næsten det værste. Disse blev fortsat endnu ind i 1848, men ved Grundloven af 5/6 1849 fik ogsaa Baptisterne Religionsfrihed og fik Lov til at have deres Forkyndelse i Fred. I Aaret 1853 blev der bygget et Baptistkapel i Vandløse, 1857 stiftedes »Midtsjællands Baptistforening«, og flere Familier i Ugerløse Sogn sluttede sig nu hertil. Af disse Familier maa især nævnes Efterkommerne af Gmd. Christopher Chris-

stopnisen (senior) i Jonsrup. Indtægternes Bapustimeinghed fik efterhaanden bygget en større Kirke i Stenmagle Nyrup, hvis Præster i en Aarrække holdt Møder i Ugerløse Forsamlingshus, men i Aaret 1925 opførtes her en egen Forsamlingsbygning »Bethel«.

Omtrent samtidigt med Baptismens Optræden paa vor Hjemegn var Gmd. Peder Pedersen, »Petersminde«, i Nyrup blevet aandeligt vakt og begyndte at holde kristelige Møder paa sin Gaard for en snæver Kreds. Men længe varede det ikke, før enkelte udensogns fra blev grebet af hans Forkyndelse og fik ham til at holde Møder paa andre Egne. Paa Langfredag 1849 talte han saaledes hos Fæstebonden Peter Clausen i Ordrup for en ivrigt lyttende Skare, og mange fik her en personlig Oplevelse af stor Betydning for deres Gudsforhold. Hos Peter Clausen stiftedes da ogsaa »Foreningen til indre Mission«, hvis første Formand Peder Pedersen blev. Hos den kendte Frihedsmand Jens Gregersen, Kundby, holdt Peder Pedersen ogsaa Møder, og ved et saadant var Pastor Formann til Stede, antagelig for at høre om Peder Pedersen forkyndte noget, Folkekirken ikke kunde tolerere; dog, efter Mødet takkede Formann Peder Pedersen for, hvad denne havde sagt. Paa Husmand i Marbjerg ved Roskilde Ludvig Mortensen, der 1855 var opstillet som Folketingskandidat i Ruds Vedby Kredsen, havde Peder Pedersens Forkyndelse ogsaa haft stor Indflydelse. Men med den Tankegang, Peder Pedersen havde, var det vanskeligt for ham at blive i Folkekirken, han traadte da ogsaa ud og dannede en luthersk Frimenighed, styret af en Forstander og 3 eller 4 af Menighedens ældste. For denne Menighed udgav han 1861 en Salmebog, hvis Slutningssangs første Vers lyder:

Nu vil jeg Eder overgive, de Sange jeg har samlet her.
Mit Ønske er, at de maa blive til Trøst og Lærdom for Enhver.
At I derved maa Veien finde, som fører til Guds Naade hen,
og over Synden Sejer vinde til Troen paa Forløseren.

Men da Peder Pedersen døde 1878, var der ingen, der kunde overtage Forstanderhvervet, og Menigheden, »Peder Pedersens Menighed« som den kaldtes, deltes. Nogle gik til Baptistmenigheden i Vandløse, andre til »Grunnets Menighed« (St. Stephanskirken) i Igelse.

En religiøs Bevægelse af nogen anden Karakter naaede Ugerløse Sogn i Vinteren 1884—85 og vakte stort Røre. Det var en svenskfødt Missionær Fr. Franson, der i Amerika havde modtaget stærk kristelig Paavirkning af den i U.S.A. meget kendte Vækkelsesprædikant Dwigth Moody og hans utrættelige Medkæmper Komponisten J. D. Sankey. Som 30-aarig vendte Franson tilbage til sit Fædreland og prædikede, kom derfra til Danmark, hvor mange Mennesker strømmede til hans Møder. Rygtet fortalte, at han kunde gøre Mirakler, ja, at han ved en Salvingsakt, Bøn og Haandspaalæggelse kunde helbrede syge Mennesker. Saa mange lidende kom til hans Møder, at Øvrigheden begyndte at blive betænkelig ved denne Folkerørelse. I Brendholt havde han i en Gaard samlet en saa stor Tilhørerskare, at en Del maatte tage Ophold paa Taget for at komme til at se og høre ham. Efter et stort Møde i Østrup, hvor han havde bedt for en tilstedeværende gigtsvag Kvinde, greb Politiet ind og arresterede ham. Han sad i 5 Uger i Arresten i Roskilde, hvorefter han blev udvist af Landet. Men længe efter at Franson var borte og glemt, sang man i Hjemmene »Franson Salmer« til Sankeys skønne Melodier.

Gmd. Peder Pedersen i Nyrup (Petersminde).

BONDE OG HÆR

Under Vornedskabet (Fra Midten af 15. Aarh.—1702) og Stavnsbaandet (1733—88) havde Bondestanden alene baaret Værnepligtens ofte tunge Byrde, ja, faa af de andre Stænder følte Trang til at være med at værne Landet. Den nationale Soldat var Bondesønnen, som Herremanden eller hans Ridefoged havde udpeget til Militærtjeneste mod til Gengæld at kunne skalte med de øvrige efter Forgodtbe- findende, ja, med dem faa Fæstegaardene besat og Hoveris arbejdet udført. De hjemmeblevne Sønner fik ofte trælse Kaar, men Soldatens Liv var i hine Tider heller ikke mis- undelsesværdigt. Den Behandling, der fra Officerers og Underofficerers (begge oftest Tyskere) Side blev de værne- pligtige til Del, var ikke sjældent horribel. Tjenestetiden var 12 Aar med en Uddannelsestid paa $1\frac{1}{3}$ Aar og der- efter Indkaldelse i 21 Dage hvert Aar, den nationale Rytter dog i 28 Dage. Kommandosproget var tysk og Strafferegula- tivet udarbejdet efter tysk Mønster, et Forhold, der holdt sig næsten til vor egen Tid, og som maa tilskrives megen af den Modvillighed, Bonden har følt for Militærvæsenet. Et nationalt Fremskridt var det dog, da Ove Høgh Guld- berg 1772 fik gennemført, at der i Hæren skulde komman- deres paa vort Lands eget Sprog.

Ofte blandede man hvervede og nationale Soldater mellem hverandre, men 1774 fik 2. sjællandske Bataillon $\frac{3}{4}$ nation- alt Mandskab med 21 Dages Øvelser, og i den Anledning blev en Del af Befalingsmændene indkvarteret i Distrikterne for at oplære Mandskabet. Derfor ser vi, at selv efter at Ryttergodset var solgt, laa der stadigt Militær i Ugerløse, baade nationale og »gevorbnæ«. Her laa Korporaler, Serge- anter (1738: Johan Creutzberg), Fændrikker (1744: Wernics), Løjtnanter (1732: Fischer, 1770: de Titgen, 1775: v. Machens) og Kaptainer (1804: Kragh). 1787 havde Ugerløse Sogn 10 nationale Soldater (Husmænd og Tjenestekarle) i Alde- ren 25—35 Aar. 1801 16 nationale Soldater (flest Husmænd) i Alderen 23—34 Aar.

Samtidig med Stavnsbaandets Ophævelse kom der en ny Værnepligtslov, der indskrænkede Tjenestetiden til 8 Aar. Fritagne for Værnepligt var paa Landet alene Adelens, Præsternes og Skoleholderes Børn samt Børn fra Gaarde paa 200 Tdr. Land og derover. Senere blev ogsaa Enkers og gamle Gaardmænds ældste Sønner fritagne, og saa, som en Selvfølge, Købstædernes Befolkning. Da det i sidste Halvdel af 1840erne begyndte at trække op til Uroligheder i Hertugdømmerne, var det altsaa paa denne Bondehær, man skulde stole, og mange frygtede, at denne Armé af sindige Bønderkarle ikke skulde strække til at bære Landet frelst gennem en eventuel Kamp. Derfor kom det som en Overraskelse for mange, at den danske Bondesoldat viste sig at have Egenskaber som Mod, Udholdenhed og Humør, Karaktertræk, der i væsentlig Grad bidrog til Sejren.

Det kan ikke nægtes, at det for største Delen var Bondestandens bredeste Lag, det mindre Hartkorn, der var Grundstammen i Hæren og hovedsagelig leverede det levende Materiale til denne. Det var ikke faa af Sognets Bønder sønner, der »lod stille for sig,« hvilket kostede fra 50—100 Rdl., men som viser, at Bønderne i nogen Maade var kommet til Penge, men det viser tillige, hvorfor man i Stamlisterne fra Trearskrigen næsten udelukkende træffer paa Tjenestekarle og Husmænd.

Det er en vanskelig Opgave at fastslaa Identiteten paa dem, der fra vort Sogn deltog i Krigene. Ved Udarbejdelsen af nedenstaaende Liste er benyttet Lægdsrullerne¹⁾, Stamboøgerne (St.), Folketællingslisten 1850 (Fkt.), de indsendte Ansøgningsskema ang. Tildeling af Krigserindringsmedaillen (K. M.) og endelig de Lister, Krigsministeriet udsendte efter

1) Angaaende Lægderne maa bemærkes, at ved disses Oprettelse 1724 (»Godslægderne«) var Sognets Gaarde fordelt til 5, 13, 15, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 54, 55, 67, 71, 74, og 93 Lægd i Nørre Merløse Herreds Compagni. Ved Hærordningen af 1788 (»Amtslægderne«) fik Ugerløse Sogn tildelt 10 Lægd i Holbæk Amt. Og ved Indførelsen af den almindelige Værnepligt tildelt Lægd 22 i II. Udskrivningskreds.

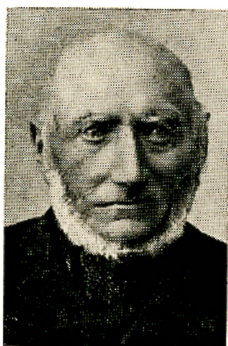
Slagene ved Fredericia og Isted (L.). I disse Lister vil man finde Sognets Bynavne: Ugerløse, Jonstrup, Brendholt, Nyrup og Ubberup nævnt flere Gange. Min Opgave har været at udrede, hvilke af disse nævnte Bynavne der tilhører vort Sogn.

Veteraner fra Treaarskrigen fra Ugerløse Sogn:

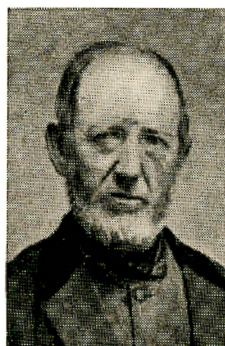
- Anders Andersen* (Husfæster og Væver i Ugerløse) f. 16/3 1824 i Skamstrup, i Militærtjeneste 30/5 1846—Febr. 50 v. 2. Bataillon 1. Comp. No. 168 K.M.
- Hans Andersen* (23 Aar) i Tjeneste hos Gmd. A. F. Thorsøe, Jonstrup. (Fkt.).
- Peter Andersen* (23 Aar) f. i Munke-Bjergby. Smedesvend hos Smed Peter Hansen, Nyrup. (Fkt.).
- Christen Christensen* (26 Aar), Søn af Bmd. Christen Christensen & Ane Margrethe Christensen, Ugerl. I Tj. 5/6 1848—8/6 56 v. 2. lette Bataillon 1. Comp. No. 242. Saaret 6/7 1849 v. Fredericia (St.L.).
- Christen Christensen* (Gmd. i Ugerl) f. 13/12 1822 i N. Jernløse Sogn. I Tj. 30/5 1845—Krigens Slut v. 2. Jægerkorps 4. Comp. No. 113 K.M.
- Johan Christensen* (Bmd. i Ugerløse Skovhuse) f. 23/2 1823 i K. Hvalso. I Tj. 16/12 1844—5/2 1851 v. Gardehusarerne 2. Eskadron 4. Deling No. 135 K.M.
- Hans Christiansen* (Hmd. i Brendholt) f. 2/1 1820 i København. I Tj. 30/5 1843—Maj 1851 v. 2. Bataillon 3. Comp. No. 183 K.M.
- Hans Christensen* (Bmd. Jonstrup Enge) f. 15/11 1823, Søn af Hmd. Christen Larsen & Maren Jensd. Jonstrup Enge. I Tj. 1848—50 v. 1. Forstærknings Bataillon 1. Comp. No. 100 Frilodsmd. K.M.
- Lars Christensen* f. 1825, Søn af Bmd. Christen Larsen & Ane Marie Christensd., Jonstrup. Jæger ved 2. Jægerkorps 2. Comp. No. 144. Frilodsmd. (St.).
- Anders Christophersen* f. 1819, Søn af Hmd. Christopher Pedersen & Maren Nielsd. Ugerl. Mødt 29/7 1849 v. Gardehusar. No. 44. Overført t. Krigsreserven 2/12 49. No. 83. (St.).
- Jens Henrik Frederiksen* (Bmd. i Ubberup) f. 1/9 1825, Søn af Bmd. Frederik Christensen & Johanne Henriksd. i Ubberup. I Tj. 1/1 1849—11/2 51 v. 4. Dragonreg. 4. Eskadron No. 104, Ordonants K.M.

- Christopher Hansen* (Bmd. i Jonstrup) f. 21/9 1827, Søn af Gmd. Hans Christophersen & Karen Christensd. Jonstrup. I Tj. 1/4 1850—14/2 51 v. 1. Forstærknings Jægerkorps (No. glemt) K.M.
- Hans Hansen* (Bmd. i Ugerl.) f. 9/4 1826 i N. Jernløse Sogn. I Tj. 16/4 1848—1/8 50 v. 2. lette Bataillon 1. Comp. No. 238. *Saaret d. 24/7 1850 v. Isted. Krigspension* K.M.
- Jacob Hansen* (Hmd. og Klokker i Ugerl.) f. 22/4 i Terslev Sogn. I Tj. 6/12 1849—27/3 51 v. Artilleriet 11. Batteri No. 207. K.M.

To Veteraner fra Treaarskrigen.

Nr. 104, Ubberup.
Bmd. Jens Henrik Frederiksen.

Nr. 204, Ugerløse.
Skomagere Christen Nielsen.

- Mogens Hansen* (Drejersvend hos Drejer Niels Johansen, Ugerl.) f. i Grøfte 1823, Underjæger v. 1. Forstærknings Jægerkorps 1. Comp. No. 172 Frilodsmd. *Saaret 6. Juli 1849 v. Fredericia* (St. L.).
- Niels Hansen* (Hmd. i Ugerl. By) f. 8/8 1823 i Tostrup Sogn I Tj. 30/5 1848—Fbr. 1851 v. 1. Forstærkningsbataillon 2. Comp. No. 109. K.M.
- Niels Hansen* f. 1822. Søn af Hmd. Hans Nielsen & Mette Pedersd. i Jonstrup. Underjæger 1845, avanceret til Jæger 3/10 45 v. 2. Jægerkorps 1. Comp. No. 24. *Krigsfange 25/4 48 i Stade. Tilbagekomst 8/9 48.* (St. & L.)
- Didrich Jensen* f. 29/8 1827. Søn af Inds. Jens Andersen & Karen Kirstine Dam i Ugerl I Tj. 1/4 1850—6/10 51 v. 3. Forstærkningsbat. 3. Comp. No. 297. K.M.
- Hans Jensen* (Hmd. & Arbejdsmd. i Brendholt) f. 21/12 1824 Søn af Inds. Jens Frederiksen & Kirsten Pedersd. i Brendholt. I Tj. 30/5 1847—Fbr. 51 v. 2. Bataillon 2. Comp. No. 140. *Saaret 6 Juli 1849 og 25. Juli 1850.* K.M.

- Hans Jensen* f. 1817. Søn af Hmd Jens Hansen & Marie Christensd. i Ugerl. Nyrup. I Tj. v. 1. Lette Bataillon 2. Comp. No. 106, men derfra afgaaet t. 2. Bataillon (St.)
- Hans Jensen* f. 1820 i Ugerl. Søn af Hmd. Jens Pedersen & Maren Jørgensd. i Ugerl. Kom16/2 1834 fra Tølløse. I Tj. v. 2. Bataillon 1. Comp. No. 181. *Saaret 24/7 1850 v. Isted. † 25/7 1851* (St. & L.)
- Anders Kjøbenhavn* (Hmd. Anders Nielsen i Ugerl.) f. 31/12 1823. Søn af Ane Jensd. Jonstrup. Underjæger v. 1. Forstærknings Jægerkorps No. 168 I Tj. 1/8 1848—Krigens Slut. *Saaret 6/7 1849 v. Fredericia. Permitteret 1851. K.M. (St.)*
- Christen Larsen* (Arbejdsmd. Ugerl. Mark) f. 20/3 1826 Søn af Inds. Lars Nielsen & Kirsten Pedersd. Nyrup. I Tj. 1/10 1848—Febr. 50 v. 1. Jægerkorps Krigsreserve 3. Comp. No. 257. K.M.
- Jens Peter Larsen* (i Tjeneste paa Bonderup) f. 23/10 1819 Søn af Hmd. Lars Jensen og Karen Jørgensd. Ugerl. I Tj. v. 1. Reservebataillon 3. Comp. No. 196. *Saaret 25/7 1850 v. Isted* og blev 23/9 1850 af en Commission v. Bataillon f. T. kasseret K.M. (St.)
- Niels Larsen* (Bmd i Ugerl.) f. 24/3 1822 Søn af Husmand Lars Jensen & Karen Jørgensd. Ugerl. I Tj. 1844—Febr. 50 v. 2. lette Bataillon 4. Comp. No. 86. K.M.
- Peder Larsen* (29 Aar) f. i Kundby Sogn (i Tjeneste hos Gmd. Jens Jensen Ugerl. (Fkt))
- Hans Mikkelsen* f. 1824 i Ugerl. Søn af Bmd. Mikkel Hansen & Dorthe Marcusd. Ugerl. (Fkt)
- Christen Nielsen* (Skomager i Ugerl.) f. 24/7 1825. Søn af Skomager Niels Christensen & Margrethe Pedersd. Ugerl. I Tj. 5/1 1850—12/9 51 v. 1. Reserve Jægerkorps 4. Comp. No. 204 K.M.
- Hans Nielsen* (Hmd i Jonstrup) f. 19/8 1819. Søn af Hmd. Niels Hansen & Marie Hansd. Ugerl. I Tj. 2/3 1848—Krigens Slut. Trainkonstabel 3. Batteri No. 212. K.M.
- Jens Nielsen* (Inds. i Nyrup) f. 26/6 1825 i Ubberup. I Tj. 16/4 1848—Febr. 51 v. 2. lette Bataillon 3. Comp. No. 212. K.M.
- Lars Nielsen* f. 1827. Søn af Bmd. Niels Pedersen & Karen Jensd. Ugerl. I Tj. v. 3. Linie Inf. Bataillon 3. Comp. No. 31. Afgaaet til Als 7/10 1849 (Fkt. & St)
- Ole Nielsen* (23 Aar) f. i Tostrup Sogn (i Tjeneste hos Gmd. Maren Christensen i Ugerl. (Fkt))
- Rasmus Nielsen* f. 1828. Søn af Hmd. Niels Rasmussen & Maren Pedersd. Ugerl. (Fkt)
- Anders Olsen* f. 1817 Søn af Inds. Ole Nielsen & Karen Pedersd. Ugerl. I Tj. v. 1. Reservebataillon No. 69. Permitteret 7/9 49 (St.)

- Christen Olsen* (Tømrer i Jonstrup) f. 7/10 1824 i Stenmagle Sogn. I Tj. 17/12 1848—11/2 51 v. 4. Dragonreg. 4. Eskadron No. 119. K.M.
- Hans Olsen* f. 1817. Søn af Smed Ole Larsen & Karen Rasmusd. Jonstrup. I Tj. v. 1. Reservebataillon. Permitteret 14/2 51.
- Ole Olsen* (Hmd. & Murer i Ugerl.) f. 28/2 1824 i Tudse. I Tj. 10/5 1846—Krigens Slut. v. 10. Bataillon? No. 124. K.M.
- Frederik Pedersen* (Hmd. i Brendholt) f. 10/4 1823 i Skamstrup Sogn. I Tj. 30/5 1848—Febr. 51 v. 2. lette Inf. Bataillon 1. Comp. No. 72. K.M.
- Jens Pedersen* (26 Aar) I Tjeneste hos Gmd. Rasmus Rolsted, Nyrup. (Fkt.).
- Morten Pedersen* (23 Aar) I Tjeneste hos Gmd. Peder Jensen, Rørholm. (Fkt.).
- Niels Pedersen* (Inds. i Ugerl.) f. 10/10 1816 i Ødemark. I Tj. 1/5 1848—3/2 51 v. 2. Infanteri Bataillon 3. Comp. No. 129. K.M.
- Niels Pedersen* (Inds. i Ugerl. Mark) f. 18/9 1825. I Tj. hele Krigen 1848—50 v. 4. Dragonregm. 3 Eskadron No. 107. K.M.
- Peder Pedersen* (Smed i Ugerl.) f. 3/3 1824 (Fødested ikke opgivet). I Tj. 22/5 1848—3/3 51 v. 1. Artilleriregm. som Beslagsmed No. 44. K.M.
- Hans Rasmussen* (Hmd. i Jonstrup) f. 15/4 1820. Søn af Hmd. Rasmus Nielsen & Kirsten Hansd. Ugerl. I Tj. 1/2 1848—15/2 51 v. 4. Forstærkningsbataillon 3. Comp. No. 119.K.M.
- Peder Rasmussen* (23 Aar) Søn af Rasmus Corneliusen & Nille Pedersd. i Ugerl. (Fkt.).
- Søren Rasmussen* f. 1816. Søn af Rasmus Olsen & Maren Sørensd. Ugerl. Mark. I Tj. v. 1. Reservebataillon No. 118 afgaaet 1/6 1850.
- Vilhelm Sønderup* (Læge i Ugerl.), se senere.
- Hans Sørensen* (Bmd. i Nyrup) f. 1/2 1827. Søn af Gmd. Søren Hansen & Ane Sørensd. Ugerl. I Tj. 29/6 1849—Juli 52 v. 4. Dragonregm. 3. Eskadron No. 83 K.M.
- Jens Sørensen* f. 1825 Søn af Hmd. Søren Pedersen & Ane Jensd. Fledskov. I Tj. v. 1. Forstærkningsbataillon 1. Comp. No. 13. (St.).

Treaarskrigen var til Ende, Sejren var vundet og Freden sluttet. Efterhaanden vendte Sognets Sønner hjem, de fleste i god Behold, enkelte dog med et Minde om Krigens Kaar, men alle rige paa Oplevelser. Tiden var blevet en anden, end da de drog ud. Folket havde faaet den Grundlov, det

begærede, den Grundlov, der sikrede Bondens Ligeberettigelse med de andre Stænder, men som ogsaa sikrede Folkets almindelige Værnepligt.

Dog, ved Landets Sydgrænse ulmede Oprørsaad og Utilfredshed, stadig næret af et overærgerrigt Prøjsen, for hvilket Land en Krig med Danmark skulde blive den første Prøvesten paa dets Magt og dets for sin Tid fænomenale Udrustning, paa hvilket Omraade Danmarks var blevet lagt langt agter ud. I 14 Aar fik Danmark dog Lov at leve i Fred, saa lød Kampraabet paany, og atter maatte et Kuld af Danmarks Ungdom og dermed ogsaa af vort Sogns Sønner af Sted.

Er det for Trearskrigen vanskeligt at give en fuldstændig Fortegnelse over Veteranerne fra Ugerløse Sogn, er det for Krigen i 1864 langt brydsommere, fordi der kun er Adgang til saa faa Kilder. Nedenstaaende Liste er alene bygget paa de indsendte Skemaer over Tildeling af Krigserindringsmedaillerne.

De Veteraner fra Ugerløse Sogn, der for Deltagelse i Krigen 1864 erholdt Krigsmedaille:

- Jens Andersen* (Bmd i Ugerl.) f. 4/4 1839. Søn af Gmd. Anders Jensen & Ane Marie Andersen. I Tj. 7/12 1863—7/8 64 v. 3. Inf. Reg.. No. 387.
- Jørgen Andersen* (Bmd. i Ugerl.) f. 20/2 i Lyndby. I Tj. 30/5 1863—5/3 64 v. 15. Regm. 2. Bataillon 4. Comp. No. 211.
- Niels Andersen* (Gæstgiver i Ugerl.) f. 12/11 1835. I Tj. 1/1—August 1864 v. 4. Dragonregm. 4. Eskadron. No. 97. Oversat til 6 Eskadron. No. 75.
- Peder Andersen* (Hmd. i Jonstrup) f. 13/6 1841. Søn af Hmd. Anders Petersen & Ane Kirstine Hansen. I Tj. 10/5 1864—Sept. 65 v. 9. Bat. 2. Fæstnings Comp. No. 906. — R. No. 25.
- Peter Christopher Brangstrup* (Hjul- & Karetmager i Jonstrup) f. 25/5 1839. Præstesøn fra Snodstrup. I Tj. Dec. 1863—Aug. 64 v. 2. Infanteriregm. 3. Comp. No. 34. *Saaet 18. April 1864 Dybbøl.*
- Peter Christensen* (Hmd. i Jonstrup) f. 2/6 1840. Søn af Hmd. Christen Petersen & Maren Sørensd., Jonstrup Lyng. I Tj. v. 2. Infanteriregm. 1. Comp. No. 415. *Krigsfange 18. April Dybbøl Skanse.*

- Jens Christiansen* (Smed i Ugerl.) f. 11/11 1840. Søn af Smed Christian Jensen & Kirsten Jensen, Ugerl. I Tj. 11/5—28/8 1864 v. Trainet 2. Armé Divisions Stab.
- Morten Hansen* (Arbejdsmand paa Minislyst) f. 11/1 1839. I Tj. 10/12 1863—10/11 64 v. 3. Infanteriregm. 4. Comp. No. 476, senere 6. Comp. No. 513.
- Niels Hansen* (Stenhugger i Ubberup) f. 8/4 1841 i Snoldelev. I Tj. November 1863—17/3 64 v. 3. Regiment. No 490. *Saaret 18. April 1864.*
- Niels Hansen* (Hmd. i Jonstrup) f. 24/5 1840. I Tj. Aug. 1863—Aug. 64 v. 3. Bataillon 1. Comp. No. 419. *Krigsfange Als i Juni 1864.*
- Ole Henriksen* (Tjenestekarl i Ugerl.) f. 13/11 1840. I Tj. 15/5 1863—14/8 64 v. 1. Regiment 5. Comp. No. 375.
- Christen Jensen* (Hmd. Jonstrup Lyng) f. 25/1 1831. Søn af Jens Sørensen & Maren Nielsen, Ugerl. I Tj. 14/1—14/5 1864 v. 15. Regim. 3. Comp. No. 232.
- Jens Jensen* (Bmd. i Ugerl) f. 2/3 1839. Søn af Gmd. Jens Jensen & Johanne Jensen i Ugerl. I Tj. 15/12 1863—11/8 64 v. 4. Infanteriregm. 8. Comp. No. 71.
- Peter Jensen* (Hmd. i Nyrup) f. 19/10 1840. I Tj. 29/6 1862—1/2 65 v. 6. Dragonregm. 3. Eskadron. No. 111.
- Søren Jensen* (Bmd. i Ugerl.) f. 22/6 1836 I Tj. 10/12 1863—21/12 64 v. 3. Dragonregm. 3. Eskadron No. 46.
- Lars Johansen* (Arbejdskarl i Jonstrup) f. 27/6 1839. I Tj. 7/9 1863—4/8 64 v. 3. Infanteriregm. 1. Comp. No. 317.
- Rasmus Nielsen* (Bmd. i Ugerl.) f. 1/10 1832. Søn af Bmd. Niels Christiansen & Kirsten Hansen, Jonstrup Enge. I Tj. 14/1—16/5 64 v. 15. Regim. 2. Bataillon 8. Comp. No. 223.
- Henrik Olsen* (Haandværksmand—Drejer i Ugerl.) f. 4/8 1836. Søn af Inds. Ole Jeppesen & Ane Nielsen i Ugerl. I Tj. 1864—Krigens Slut. v. 18. Regm. 3. Comp. No. 543.
- Anders Petersen* (Hmd. i Ugerl) f. 25/2 1836. Søn af Hmd. Peder Hansen Holsten & Marie Rasmussen, Ugerl. I Tj. 1/5—Oktober 1864 v 15. Regim. 5. Comp. No. 114.
- Carl Christian Petersen* (Hjul- & Karetmager, Fledskov) f. 23/5 1834 i Butterup Sogn. I Tj. 5/1—18/8 1864 v. 4. Fæstnings Comp. 5. Batteri. No 127.
- Hans Petersen* (Hmd. i Brendholt) f. 29/1 1837. Søn af Gmd. Peter Larsen & Inger Christensen i Brendholt. I Tj. 10/2 1863—11/8 64 v. 3. Infanteriregm. 4. Comp. No. 64.
- Lars Petersen* (Hmd. & Tømrer Ugerl. Bro) f. 11/6 1840. Søn af Hugger Peter Petersen & Sidse Larsen Ugerl. Bro. I Tj. 30/5 1863—28/10 64 v. Ingeniørkorpset 3. Comp. No. 300.

- Hans Peter Rolsted* (Gdjr. i Nyrup) f. 28/6 1837. Søn af Gmd. Rasmus Rolsted & Edle Birgitte Fischer i Nyrup. I Tj. 28/1—29/6 1864 v. 18. Infanteriregm. 3. Comp. No. 540. *Krigsfange Als 29/6 1864.*
- Johannes Batista Smith* (Mølleer i Uubberup) f. 30/6 1835. Søn af Kroejer Jens Smith & og Ane Maria Barnucha, Ugerl. Kro. I Tj. 18/5—August 1864 v. 13. Infanteriregm. 2. Bataillon 5. Comp. No. 668.
- Anders Sørensen* (Hmd. & Væver i Ugerl.) f. 17/11 1833 i Marup. I Tj. 5/1—Sept. 1864 v. 9. Infanteriregm. 6. Bataillon No. 9.?
- Christian Rasmus Sørensen* (Smedesvend i Ugerl.) f. 8/12 1835. I Tj. 15/8 1864—Juni 65 v. 15. Regim. 8. Comp. No. 264.
- Lars Sørensen* (Hmd. & Vejmd. i Ugerl.) f. 11/6 1833 i K. Sonnerup Sogn. I Tj. 14/1—15/5 1864 v. 15. Regim. 3. Comp. No. 219.
- Niels Jensen Sørensen* (Husbestyrer Ugerl. Mark) f. 24/12 1835 Ladegaardshusene. I Tj. 18/5—11/11 1864 v. 14. Infanteriregm. 8. Comp. No. 364.

Saa talrige, ja, maaske har der været endnu flere af Sognets Sønner og af dem, der siden øvede Dagens Gerning i vort Sogn, der har været med til at værne vor Sydgrænse og dermed vort Hjem og vor Kultur, og for denne deres Daad skal deres Navne her være antegnet, at Mindet om dem kan leve i Velsignelse.

KØBET TIL ARVEFÆSTE OG SELVEJE

Selvejrbønder (jordejende Bønder) har i ældre Tid været højst ulige fordelt i de forskellige Landsdele. Saaledes havde Holbæk Len paa Frederik III Tid ved Siden af 707 Fæstebønder kun 4 Selvejrbønder, medens Vordingborg Len havde 62, Nyborg Len 227 og Skanderborg Len 1201 Selvejrbønder.

Hvornaar den sidste Selvejrbønde i Ugerløse maatte give op og blive Fæster er ikke mere til at spore. Det kan være sket allerede i Middelalderen, thi i de første Skattekister fra Sognet (1610) findes ingen Selvejer, og først med Herredsfogeden Hans Olufsen Daches Køb af Matr. Nr.

9 og 10 i Ugerløse By fik Sognet en saadan; dog disse Gaarde blev siden Fæstegaarde under Mølleborup Gods. Den næste Selvejer var, som foran nævnt, Kroejer Johan Clausen.

Som tidligere omtalt ejede Fæsterne næsten ingen Ting, og det er rene Undtagelser, naar der f. Eks. fra Skiftet efter Christopher Pedersen i Jonstrup (Matr. Nr. 1) 1809 kunde udbetales Arvingerne flere Hundrede Rigsdaler. Det vakte derfor Forbavselse, da to Fæstere efter Udskiftningen af Ubberup By havde nogle Hundrede Rigsdaler og dermed var i Stand til at købe deres Gaarde (Matr. Nr. 2 og 3). Der gik nogle Aartier, før Brødrene Hans og Christopher Christophersen, Jonstrup (Matr. Nr. 2 a og 4) blev Selvejere, men nu gled det hurtigere, og ogsaa Boelsmænd og Husmænd kom med.

Omkring Midten af 19. Aarh. var der en Del af Sognets Fæstere, der købte deres Gaarde til »Arvfæste«, d.v.s., at Brugsretten til disse ikke alene gjaldt Mand og Hustru, men at tillige Arvingerne havde Retten til Bruget. Der kom da til at paahvile Ejendommen en Arvfæsteafgift, hvilken først i dette Aarhundrede iflg. Lov er blevet afløst med en Pengesum en Gang for alle.

Det var især Bonderup, der solgte ud af Fæstegodset, men omkring Midten af 19. Aarh. fulgte Løvenborg med, og inden dets Slutning var alm. Fæste et i Sognet ukendt Begreb.

Som Eksempel paa de Priser, Køberen maatte betale, skal nævnes Salgene fra Løvenborg:

Nyrup:

Peder Jensen (Matr. No. 4)	Skøde 22/1 1870	Købsum 13000 Kr.
Peder Pedersen (Matr. No. 2)	1/10 1870	-- 32000 -
H. P. Rolsted (Matr. No. 2)	10/2 1875	-- 15000 -

Ugerløse:

Hans Hansen (Matr. No. 6)	— 8/6 1873	— 18000 -
Hans Jac. Hansen (Matr. No. 7)	— 18/6 1872	— 17000 -

Peder Jensen (Matr. No. 8)	Skøde 15/6 1872	Købesum 18000 Kr.
Maren Christensen (Matr. No. 10)	— 15/6 1872	— 17400 -
Niels Christensen (Matr. No. 9)	— 2/8 1873	— 17000 -
Jens Jensen (Matr. No. 11)	— 15/6 1872	— 17600 -
Lars Nielsen (Matr. No. 13)	— 15/6 1872	— 18000 -
Chr. Christensen (Matr. No. 12)	— 18/6 1872	— 15400 -

Brendholt:

Niels Jensen (Matr. No. 1)	1881	— 16833
----------------------------	------	---------

HVAD MAN SAADAN FORTALTE

I de lange Vinteraftener, naar Praasene var blevet tændt, naar Rokken og Karterne et Øjeblik fik sig en Hvilestund, og Mandfolkene i Gaarden havde faaet tændt Snadden, da var der rigelig Tid til at diskutere Bynyt, der dog sjældent var af sindsoprivende Art, men der var ogsaa Tid nok til at berette om gamle Dages Sogneliv, om Sognets Sagn og muntre Fortællinger og om de »Originaler«, der havde levet i Sognet, eller som ved deres Virksomhed havde haft nære Berøringspunkter dermed.

Hvad blev der f. Eks. ikke fortalt om »Dyrlægesmeden« fra Stenmagle Huse, Egnens vidtberømte Dyrekvaksalver. Hans Praksis strakte sig over mange Sogne og langt ind i flere, han var derfor vanskelig at faa fat paa, naar Hjælp gjordes behov, men var han kommet til Stede, var han endnu vanskeligere at blive af med igen. I dagevis kunde han sidde hos Kunden og snakke vidt og bredt og mest om sine Vidunderkure. En Morgenstund kom han kørende til Boelsmand Ole Larsen i Ugerløse for at se til en syg Ko. Den fik et Pulver, og saa spiste Ole Larsen og Smeden Frokost, snakkede saa til Middag, hvorefter Koen fik et nyt Pulver, og saadan gik Dagen, og da det lakkede ud paa Natten, og Smeden stadig ikke gjorde Mine til at bryde op, foreslog Ole Larsen, at de skulde tage sig en Hvil. Det fandt »Dyrlægesmeden« var god Fornuft og gik i Seng, og først næste Formiddag kørte han videre. Hans

Vogn var et stort, antikt Skrummel, og her tronedes Smeden med sin Pibe, medens en stor, sort Puddelhund stod bagi og gav Hals af de passerende. Forøvrigt havde han erhvervet sig en ikke ringe Erfaring. Hos Skomager Anders Pedersen i Ugerløse saa han straks, at en syg Ko, som Dyr læge Furuholmen havde »kureret paa«, havde »et Søm i Hjertet«, og hos Kammerraaden i Vandløse kurerede han en Hest, som Dyr læge Hansen havde »opgivet«. Hemmelig

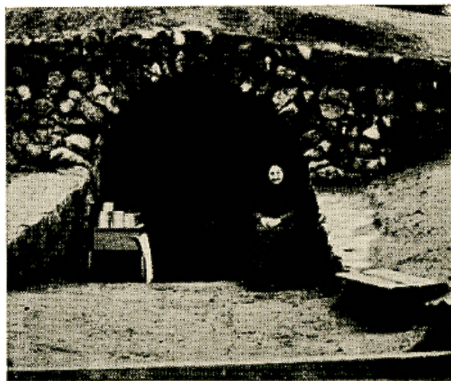

»Dyr lægesmeden« Christen Christensen (1819 † 1898) og hans Kone Kirsten Larsdatter (f. 1806, † 1888), Stenmagle Huse,

heden var nok den, som Smeden hemmelighedsfuld fortalte, at »han fik sine Mediciner nede fra det tyske i Paris.«

En af Sognets Originaler var ogsaa Marie Villads. Hun var født i Eskebjerghuset i Nyrup; en mærkelig Tøs, der helt siden Barndommen sad og lavede Vers og derfor, som hun selv fortæller, blev anset som halvt forrykt. Blev tidlig gift med en fattig Skræder ude paa Søndersted Mark, men kom ofte til Ugerløse hos sine mange gode Venner og Slægtninge, digtede en Vise eller fortalte Historier fra gamle Dage; hendes Hukommelse heri var fænomenal; eller hun fortalte om den Gang, hun gik ind til Kongen og gav ham et af sine Digte og fik »Digtergage« af ham. I Begyndelsen af 1890erne hjalp gode Venner i København hende derind og skaffede hende Plads som Kildekone i

Søndermarken. Det var ogsaa disse Venner, der fik udgivet den lille Digtsamling »Kildekonens Sange«, der vil bevare hendes Navn. Det var vel ikke den store Poesi, men kunde være ægte nok, Naturelsker som hun var.

Marie Villads ved Kilden i Søndermarken.

Vemodig er hendes Sang til Fuglene:

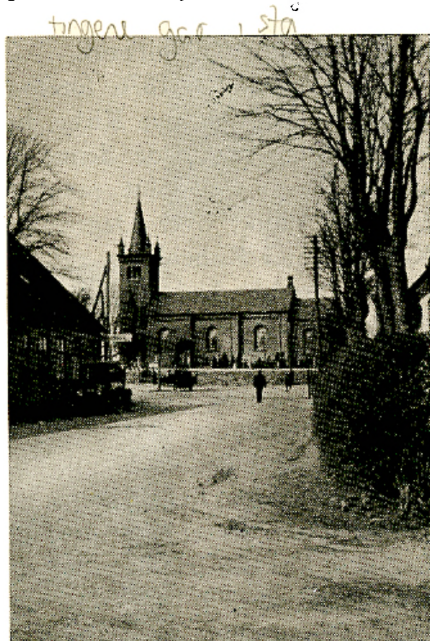
I Vintren streng
hvor er din Seng?
og hvor har du tilhuse?
Da Bonden vandred bag sin Plov,
du sang for ham i nære Skov,
men gav han dig til Livsbehov,
nu Vinterstorme bruse?

Marie Villads var selv saadan en fattig Fugl, men en poetisk Naturbegavelse, der, om den havde faaet lidt mildere Kaar, vilde have udfoldet sig langt rigere, end Tilfældet blev. Ved Aarhundredskiftet rejste hun over til sine Børn i Amerika, og her langt ude paa North Dacotas Prærie, langt borte fra den danske Bøgeskov, som hun elskede, døde Marie Villads ca. 1910.

NYE TIDER

Indflydelsesrige Personers Modstand mod alt Nyt, Skik og Brug og gammel Tradition kan til Tider i en Landsby eller i et Sogn være saa dominerende, at Livet paa en hel Række Omraader viser Stagnation. Men paa en Gang kan Effekten fra en eller anden Begivenhed eller endog Virkningen af et enkelt Menneskes Aktivitet ligesom sætte Skred i Byens og Sognets Udvikling. Skal man for Ugerløse Sogns Vedkommende nævne en saadan Begivenhed, kan man ikke komme uden om, at Opførelsen af den ny Ugerløse Kirke blev denne skelsættende Begivenhed. Ugerløse ny Kirke blev et Vartegn for det nye Ugerløse, det, vi kender i Dag.

Kirken: Det var en storladet Offervillighed den Suhrske Stiftelse udviste, da den i 1875 bevilligede Midler til og overdrog Arkitekt N. P. C. Holsøe at udarbejde Tegning til og føre Tilsyn med Opførelsen af en ny Kirke i Ugerløse By. Den 13. April 1876 var man naaet saa vidt med Arbejdet, at man kunde holde Rejsegilde. Ved dette udtalte Tømrermester Clausen, Holbæk, der havde Tømrerarbejdet, det Haab, at denne Kirkebygning maatte vorde til Guds Ære. Hen paa Sommeren stod den færdigbygget, 122 Fod lang og 100 Fod høj, opført i italiensk-romansk Stil. Mange

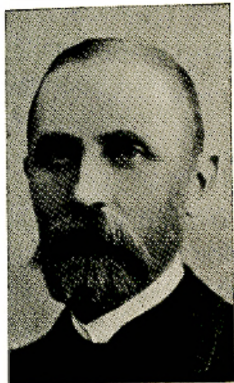
Ugerløse Kirke (set fra Syd).

finder den smuk med dens høje Rejsning og det store Taarn med Søjlegalleriet, andre finder den udansk. Om dens Indre er Meningerne mindre delt. De høje Hvælvinger i Skib og i Kor og den enkelt fornemme Udsmykning giver den et Højtidskær, som man ikke finder i ret mange Landsbykirker. Dette Indtryk forøges i ikke ringe Grad af den af Carl Bloch i 1881 malet Altertavle, der i Kirken er fornemt indrammet i Snitværk.

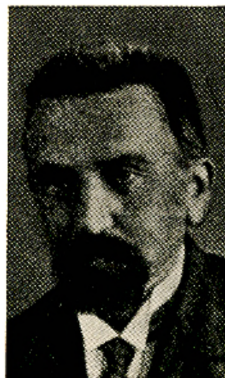
Søndagen d. ²⁷/₈ 1876 foretog Provst Ravn, Hjembæk, Indvielsen af den nye Kirke, hvorefter en Del af Egnens Præster, der bivaanede denne Indvielse, oplæste Stykker af Bibelen, og til Slut prædikede Sognepræsten, Pastor Engberg, smukt over Dagens Tekst. Medlemmer af Frue Kirkes Kor i København var kommet til Stede, og under Kantor Sonnes Ledelse sang Koret Salmerne firstemmigt. Da Højtideligheden var til Ende, nedlagde Direktøren for den Suhrske Stiftelse under Alteret et Skrin med et Dokument vedrørende Kirkens Opførelse, der ialt skal have kostet Stiftelsen ca. 300.000 Kr.

Endnu var Ugerløse Sogn dog et Anneks, som det havde været siden før Reformationen, men efter nogle faa Aars Forløb kom der et Arbejde i Gang for at faa skilt de to Sogne i kirkelig Henseende. Det lykkedes, og ved kgl. Resolution af ¹⁸/₅ 1883 blev Ugerløse Præstekald oprettet som selvstændigt Embede. Snart herefter paabegyndtes Opførelsen af en Præstegaard, der fik tillagt et passende Jordstykke, og den først kaldede Præst kunde begynde sin Gerning i det nye selvstændige Sogne kald. Den nye Sognepræst, Lars Christian Smith-Petersen, f. ¹⁶/₁₂ 1852, Søn af Pastor Joh. Petersen, Ourø, var gift med Anna Sophie Frederikke Thomsen, Datter af Prof. v. Københavns Universitet Julius Thomsen. Ugerløse Sogn fik i denne sin første Præst og dennes Hustru et i overordentlig høj Grad afholdt Ægtepar. Overfor Beboerne optraadte de med en Hjertelighed og Noblesse, der hurtigt vandt alle Hjerter i Sognet, ja, som aldrig blev glemt af det Slægtled, der lærte

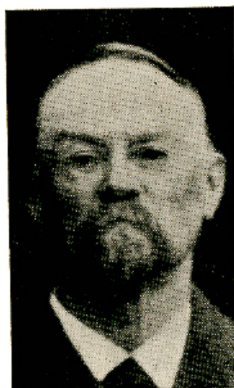
Præster ved Ugerløse Kirke.

L. C. Smith-Petersen

H. I. F. C. Matthiesen

L. C. Münster

H. P. K. Hertz

A. A. Helt

dem at kende. Efter at være kaldet til Sognepræst for Esbønderup Menighed flyttede Smith-Petersen fra Ugerløse 1/6 1900. † 6/2 1922 i Holte — 8 Børn.

Hans Ivar Frederik Carl Matthiesen, f. 23/8 1861 paa Rerup i Hammer. Var først Sognepræst i Dronninglund-Asaa, senere i Husby-Sdr. Nissum før han 28/7 1900 kom til Ugerløse. Har foretaget talrige Udlandsrejser, bl. a. til Palæstina, Rusland og England, og udgivet Rejsebeskrivelser herfra. Var i flere Aar Redaktør af »Julestjernen« og blev 1904 Redaktør af »Kristeligt Dagblad«. Efter Genforeningen blev Matthiesen Præst ved Haderslev Domkirke i Sønderjylland, hvilken Landsdel han altid havde omfattet med varm Kærlighed. † 8/4 1932. Matthiesen var af udpræget Indre Missions Retning og fik som saadan stor Betydning for Ugerløse Sogn. Gift med Karen Kirstine Løwe. 1 Barn.

Laurits Christian Münster, f. 3/9 1860 paa Peterslund i Baarse. Præst i Flade-Gjærum 1891. Kaldet til Ugerløse 1/6 1904. Tog sin Afsked her 1926. Münster var af Indre Missions Retning, men frisindet og med et varmt Hjerte for de smaa i Samfundet. Var sine Meningers Mand, men deltog ikke meget i Sognets Anliggender udover Kirke og Missionshus. Var gift med Olavia Dorthea Zeuthen. Ingen Børn. Efter at have taget Afsked flyttede Ægteparret til Holte, hvor de begge døde 1941.

Hans Peder Karl Hertz, f. 26/10 1874 i Kappel. Missionær i Kina 1905—21, derefter Sognepræst i Rold-Vebbestrup fra 1922. Kaldet til Ugerløse 1927, † 22/1 1938. Gift med Dagmar Leonora Warncke, † 23/10 1936. Begravet paa Ugerløse Kirkegaard. 2 Børn (Døtre). Hertz var Kredsformand for Dansk Missions Selskab.

Aage Axel Helt, f. 26/8 1899 i København. Medhjælper i Maribo-Hellested 1923. Sognepræst i Veterslev-Hømb 1927. Kaldet til Sognepræst i Ugerløse 1938. Gift med Poula Rysgaard.

En fremmed kommer til Sognet.

Blandt alle Tilflyttere til Ugerløse Sogn er Jens Jensen Brændholdt utvivlsomt den, der har faaet størst Indflydelse paa den Udvikling og det Fremskridt, der i Firserne og Halvfemserne blev Sognet til Del. Ikke alene havde han et aabent Øje for hvor gammeldags og initiativløst Livet levedes i det Sogn, hvori han blev Indvaaner, men han saa ogsaa, hvilke Fremtidsmuligheder der her forelaa, og med sit rige, foretagsomme Sind gik han i Spidsen for Løsningen af forskellige Opgaver, der i høj Grad skulde faa Betydning for Sognet og dets Beboere. Det var paa Jens Jensens Initiativ, at der i Ugerløse blev oprettet Andelsmejeri, Brugsforening, Forsamlingshus, Friskole o.s.v. Han var Aanden i alle disse Foretagender, men var de kommet godt i Gang, overlod han gerne til andre at føre dem videre, thi efterhaanden blev der lagt stærkt Beslag paa hans Arbejdsevne ogsaa uden for selve Ugerløse Sogn.

Jens Jensen Brændholdt var født $\frac{3}{10}$ 1852 i Kvandløse Sogn, kom som ung paa Højskole (Hindholm) og Landbrugsskole (Tune). 1880 blev han Forpagter af en Gaard i N. Jernløse, men overtog 5 Aar efter sin Svigerfaders Gaard (Birkholm) i Ugerløse, og snart efter blev han Formand for Holbæk Amts Landboforening. Længe varede det ikke, før man fik Øje for hans Brugbarhed i kommunal Henseende. 1889 blev han saaledes Medlem af Tostrup Ugerløse Sogneraad og 1895 af Aamtsraadet. Aaret efter blev han valgt til Revisor i de danske Landmænds Smørekportsforening. 1892 var Jens Jensen blevet opstillet som moderat Venstremand mod Folketingsmand Fogtmand, men trak sin Kandidatur tilbage til Fordel for denne. 1901 opstillet som Venstrereformpartiets Kandidat paa Møn og valgt og endnu en Gang valgt $\frac{16}{6}$ 1903 s. St., men døde $\frac{29}{4}$ 1905 og blev begravet paa Ugerløse Kirkegaard, hvor Sognets Befolkning Aaret efter rejste ham en Mindesten, der blev afsløret $\frac{23}{6}$ 1906. Ved denne Lejlighed udtalte Redaktør H. J. Hansen,

Holbæk, disse Mindeord: »Han havde en saa varm og vaagen deltagende Sans for de Medmennesker, som han levede iblandt, mest for dem, der trængte til hans Hjælp og Vejledning. Der gik saa mange Veje til Jens Jensens Gaard, mange, mange søgte til ham for Raad og for Daad.«

Andelsmejeriet »Birkholm«.

Fremstillingen af Smør har alle Dage været noget af et Problem, ja, en af de sværeste Opgaver, der paahvilede Husmoderen. Det var langt fra enhver Kvinde givet at kunne fremstille en nogenlunde præsentabel Salgsvarer. Kvaliteten varierede stærkt i Overensstemmelse med de forhaanden^s værende Mejeriredskaber og de paa Stedet herskende Ren^s lighedsforhold. »Bondesmørret« var derfor i en langt billigere Klasse end »Herregaardsmørret«, hvor man havde bedre Redskaber og en uddannet Mejerske til at forestaa Flødens og Smørrets Behandling.

I Ugerløse By paa den gamle Gaardsplads, hvor i for^s dums Tid Gaarden Birkholm havde ligget, byggede man i Aaret 1887 Andelsmejeriet »Birkholm«. Som Andelshavere i dette Foretagende tilsluttede sig ikke alene de fleste af Sognets Creaturejere, men ogsaa Landmændene i Østrup By og dens Udflyttere. Oprettelsen af Mejeriet betød ikke alene en stor Lettelse i Husmoderens daglige Slid, men det blev tillige i en Aarrække fortrinsvis Grundlaget for Leverandørernes Økonomi. Man lærte hurtigt at indse, at det kunde betale sig at give Dyrene noget for Tanden, baade af Kraftfoder og af Rodfrugter, man indsaa ogsaa, at det var nødvendigt at udskifte ringe Dyr for bedre og mere ydedygtige, derved fik Mejeriet indirekte stor Ind^s flydelse paa Sognets Kvægbestand.

Opførelsen af Mejeriet »Birkholm« kostede ca. 18.000 Kr. heri indbefattet Maskiner o.s.v., og Omsætningen var det første Aar 100.000 Kr. Til Sammenligning kan tjene, at Udgiften ved den i 1942 foretagne Elektrificering af Virk^s

somheden androg 70.000 Kr., og at en Ombygning og Indretning af Ostelager i 1946—47 kostede ca. 130.000 Kr., men Omsætningen er ogsaa steget i tilsvarende Grad og er nu paa 1,2 Million Kr. Den første Formand var Jens Jensen Brændholdt, men han afløstes allerede 1889 af Gmd. Lars Mejnertsen, Østrup, og efterhaanden har en Række af Sognets Mænd beklædt Formandsposten i dette for Sognets Økonomi saa vigtige Foretagende. Paa Grund af at et Forslag angaaende Afregningen, der var indbragt af Andelshaverne fra Østrup, var blevet nedstemt, gik disse Andelshavere i Aaret 1907 ud af Mejeriet »Birkholm« og til Ondløse Fællesmejeri.

Mejeribestyrere ved Andelsmejeriet »Birkholm«:

Jens Christensen (1887—92), f. i Lille Næstved (senere Gmd. i Grønholt og Folketingsmand f. Frederiksborg II. † 1903).

Mads Peter Christensen (1892—98) (købte 1898 Gaard i Klippinge).

Anders Larsen (1898—1904) (forhen Bestyrer af Bukkerup Mejeri, købte 1904 Gaard i Sandby).

N. P. Jensen (1904—12), f. Jerslev, Vendsyssel (senere Barber i Ugerløse).

M. Petersen (1912—18) (kom fra Ørslev, senere Mejeribestyrer v. Haslev).

Laurits Hansen (1918—45) (tidligere Mejeribestyrer paa Sejro, omkom ved et Ulykkestilfælde 1945).

Kaj Madsen (1945—).

Ugerløse Brugsforening.

Et andet for Sognet vigtigt økonomisk Foretagende, som Jens Jensen Brændholdt ogsaa var Talsmanden for, var Oprettelsen af Ugerløse Brugsforening. ¹⁰/₁ 1893 holdt Lærer Hansen, Ølstykke, Foredrag i Ugerløse om Brugsforeningsvirksomheden, og 43 Tilhørere tegnede sig straks som Medlemmer og indbetalte Kontingent. Der var dog en hel Del Beboere, der stærkt advarede mod Planen, og i den lokale

Presse udspandt der sig i den følgende Tid stærk Diskussion for og imod Betimeligheden af en Brugsforening i Sognet. Resultatet blev, at den nystiftede Forening købte Kroen, i hvis søndre Del Ludvig Aagesen havde Købmandsforretning, men hans Lejemaal blev opsagt, og Brugsforeningen tog fat. Det kan ikke nægtes, at dette Foretagende i Tidens Løb kom til at føre en ret omtumlet Tilværelse. Enkelte Aar var der paa Budgettet ikke ubetydelige Underskud, men hver Gang Foreningen var paa Grænsen af Opløsning, har den under dygtig Ledelse rejst sig igen, og for Øjeblikket staar den saa godt som aldrig før og viser derved sin Livskraft og sin Berettigelse. Det var ikke nogen stor Omsætning, Ugerløse Brugsforening begyndte med, for Aaret 1893 knapt 40.000 Kr. I vore Dage er den tidoblet til ikke mindre end 415.000 Kr. (1947).

Bestyrere (Uddelere) i Ugerløse Brugsforening: Anders Jensen, 1893—96; Peter Larsen, 1896—99; E. Jacobsen, 1899—1903; N. P. Rasmussen, 1903—05; Peter Jensen, 1905—20; E. Andersen, 1920—21; A. Saabye, 1921—29; P. Holm, 1929—31; Chr. Mikkelsen, 1931.

Handel og Haandværk i Ugerløse.

Ifølge kongelig Forordning udstedt af Erik af Pommern, men gentaget af flere efterfølgende Konger, var det Bønder forbudt at drive Handel, der alene var forbeholdt Byernes Borgere, dog ikke altid med Held. Hvad hjalp det vel, at Holbæk Bys Borgmester drog ud til Merløse Herreds Ting og højtidelig lod oplæse Kongebrev paa, at ingen Kræmmer, Bonde m. v. maatte befatte sig med Handel paa Landsbyerne, Kræmmere skød jo alligevel op som Paddehatte rundt om og handlede ikke alene paa Landsbyerne, men var endog saa frække, at de købslog med Godtfolk i Købstæderne, hvad disses Handlende idelig klager over. Ved Kommunionen 1669 nævnes i Ugerløse By Niels Kræmmer og Jørgen Kræmmer, saa Sognet var godt forsynet i den Retning.

Som tidligere omtalt var al Købmandshandel fra 18. Aarh.s Begyndelse henlagt til Ugerløse Kro, og i næsten to Hundrede Aar var Handelen her uden Konkurrence, den maatte da blive et Monopol, og det var først, da Købmand Anders Petersen omkring Aar 1880 havde oprettet en Købmandshandel midt i Byen, at Krohandelen fik en Konkurrent. Denne Forretning fortsattes efter Anders Petersens Død 1885 af dennes Enke og Søn Julius Petersen (nuværende Indehaver har af denne og en mindre nærliggende grundlagt et Handelshus med betydelig Omsætning). Endelig startede Købmand Jens Christensen omkring Aar 1900 en Købmandshandel nordligst i Ugerløse By, ogsaa denne Forretning har bevist sin Livskraft.

Men selv i Torpbyerne opstod der, efter at der 1857 var kommet Næringsfrihed, Købmandshandeler, saaledes var der omkring 1870 en Høkerhandel i Jonstrup, hvis Indehavere var Hans Peter Jensen, Lars Hansen, Niels Jacobsen. Ved Ugerløse Bro paabegyndte Jens Frederik Larsen en Købmandshandel ca. 1880, videreført af Enken og Sønnen Johs. Larsen. Endelig har der fra 1908 været Købmandshandel i Brendholt, startet af Joh. Hansen.

Dog, det, der i høj Grad karakteriserer den nyere Tids Handel i Sognet, er Oprettelsen af Specialforretninger, saasom Galanterihandel (J. W. Jepsen), Manufakturhandel (Ane Christiansen og Frederikke Madsen), allerede før Aarhundredskiftet, og i de senere Tiaar er flere fulgt efter saasom Herreekviperingsforretning, Sæbe- og Papirhandel, Cigarhandel, Handelsgartneri o. s. v.

Som tidligere (Side 93) omtalt var det med Undtagelse af enkelte Fag ikke Bønderne tilladt at drive Haandværk, og Købstædernes Lav haandhævede strengt denne Bestemmelse. ^{20/11} 1846 havde Snedkerlavet i Holbæk saaledes indklaget Ungkarl Christopher Nielsen i Ugerløse for Merløse Tudse Herreders Ret, fordi han havde udført forskelligt Snedkerarbejde for Beboerne i Ugerløse Sogn, og skønt Synderen forklarede, at det kun var Husflid, han havde

præsteret og solgt, fik han alligevel en Mulkt paa 5 Rdl. til ligelig Deling mellem Klageren (Holbæk Snedkerlav) og Holbæk Købstads Kæmnerkasse og maatte tilmed betale Sagsomkostninger med 7 Rdl. Man havde dog Lov til at hjælpe sig selv, og da nogle Mennesker saa at sige er født med Haandelag og derfor er i Stand til at fremstille mange Ting, blev der alligevel paa Landet ikke megen Fortjeneste til Bymestrene. Grundloven af 1849 gav Løfte om Næringsfrihed, og 1857 var Lavenes Monopol Slut.

Smede, Skrædere og Skomagere hører som tidligere omtalt med til Sognets ældste Haandværkere, men ogsaa Tømrere var et frit Fag og overordentligt nødvendigt ved Husbygningen. En fremragende Haandværker indenfor dette Fag var Peter Petersen, Tømmermand, der i 1824 byggede Ugerløse Skole, og af de senere maa Christen Nielsen v. Lilleskov og Rasmus Larsen, Nyrup, nævnes. Murere er derimod et nyere Fag. Saa længe Bøndergaarde og Huse opførtes med klinede Vægge, besørgede Bønderne selv Klinearbejdet, men da man begyndte at anvende Mursten, magtede de ikke Arbejdet, og en Fagmand blev nødvendig. Murmestrene er i Ugerløse nævnt fra omkring Aar 1800 (Hans Rudolph, 1845 Christopher Close, 1855 Niels Rasmussen, 1880 Hans Jørgensen).

Snedkere har haft flere Repræsentanter i Sognet, men som fremtrædende Fagmænd maa nævnes Lars Jørgensen, Ugerløse, der ca. 1880 etablerede sig her, samt omkring Aarhundredskiftet Christian Jensen, Ubberup. Ogsaa af Drejere har Sognet haft en Del. 1845 havde saaledes Niels Johansen en stor Forretning med flere Svende i dette Fag. 1860 nævnes Drejer Niels Hansen i Ugerløse og 1870 Henrik Olsen i Jonstrup.

Hjulmageriet blev i ældre Tid drevet en Del som Husflid, men Bøndernes elendige Pindevogne bar ogsaa rigt Vidnesbyrd om Fuskeriet. Hjulmænd nævnes dog i Sognet fra ældre Tid. 1801 Rasmus Jensen, Ugerløse, 1845 Peter Christiansen, s. St., 1870 Carl Christian Petersen, Fledskov,

1875 etablerede P. C. Brangstrup sig som Hjul- og Kæremager i Jonstrup og blev Egnens førende Forretning paa det Omraade. Bødkere fik særlig deres Betydning, da man begyndte at sælge Smør til Opkøbere, og endnu mere da Mejeriet blev oprettet. 1850 nævnes i Ugerløse Bødker Jeppe Nielsen, 1890 Christian Hansen.

Men alle disse »Haandværk i Træ« maatte dog have Bud til Smeden. 1801 købte Smed og Dyrslæge Poul Christiansen Smediegaarden i Ugerløse af Christen Jensen, hvis Forfædre havde indehaft denne i over Hundrede Aar. Poul Christiansens Efterfølgere var: 1834 Jørgen Hansen, 1845 Christian Jensen og mod Aarh.s Slutning dennes Søn Jens Christiansen (se Illustr. Side 95). I 19. Aarh.s Slutning oprettede Smed Niels Eliassen en Smedie midt i Ugerløse By, men desuden har der været Smedier i Jonstrup: Peter Petersen, senere Hans Nielsen, i Nyrup: Hans Hansen, senere Lars Tobiasen og i Brendholt: Hans Peter Petersen.

Malere er ikke noget gammelt Haandværk i Sognet. I ældre Tid tjærede man sine Vogne, kalkede sine Vægge og lod Træværk staa i Naturens Farve. En Maler nævnes dog i Ugerløse ca. 1800, men i Aarh.s Slutning fik dette Haandværk sine Dyrkere i Hans Andersen, Ugerløse, og Niels Jeppesen ved Ugerløse Bro.

Skrædere er nævnt i Ugerløse saa tidligt som 1499, og Faget har senere haft en fyldig Repræsentation, i 19. Aarh.s Slutning saaledes Christian Petersen og Julius Petersen.

Men ogsaa Skomagere hører med til Sognets ældste Haandværkere. 1569 nævnes Niels Skomager i Ugerløse. Ved Aar 1800 var Skomager Peter Eriksen, senere dennes Svigersøn Niels Christensen og atter dennes Søn Christen Nielsen fremragende Fagmænd, og det samme kan siges om Anders Petersen, Ugerløse, og Jens Petersen, Brendholt.

Urmageri er i Ugerløse et nyt Haandværk. Omkring 1890 var her en Urmager H. P. Hou. Nogle Aar senere kom Urmager J. W. Jepsen (Ringsted) hertil og førte dette Haandværk frem til en virkelig Position paa Stedet. Jepsen

var en uhyre initiativrig Mand, der paa mange Omraader var en Spand lang forud for sin Tid. Foruden Urmager- og Galanteriforretning startede han Sognets første Barberforretning, var Fotograf og havde en Tid Sognets første Telefoncentral.

Den i 1687 indførte Møllekyld og Møletvang holdt sig helt til 1852, da ogsaa Mølleriet blev fri Næring, og omtrent paa denne Tid førte Christian Andreasen en i Kalsundborg nedbrudt Stubmølle til Ubberup og opførte den der. Den ejedes i Aarh.s Slutning af Johs. Batista Smith, der ogsaa startede et Bageri paa sin Ejendom og fik en betydelig Kundekreds, der dog stærkt aftog, da Bagerm. Valdemar Schultz ca. 1890 byggede Bageri i Ugerløse By. En Mølle af Betydning for Sognet og for Egnen var ogsaa den af Jens Jensen i 1880erne byggede »Hollandske Mølle« Vest for Ugerløse By.

Endelig maa nævnes, at der i Ugerløse omkring 1880 af Tømrer Jens Hansen blev startet et Hvidtølsbryggeri »Bobjerg«, senere ejede M. Sørensen dette, men det blev i Løbet af en Aarrække distanceret af andre Bryggerier og nedlagt.

Efterhaanden som Befolkningen i Sognet gik mere og mere over til at bruge Maskiner til forskelligt Landbrugsarbejde, blev der stærkt Brug for en Maskinbygger. Som saadan fungerede i en Del Aar omkring Aarhundredskiftet Carl Hansen i Ubberup, men i 1908 startede L. P. Petersen fra Kvandløse en Maskinfabrik i Ugerløse By og fik den i Løbet af faa Aar drevet frem til en betydelig Kapacitet, ja, mange af de der fremstillede Produkter er under Betegnelsen »UG« blevet landskendt.

Men alle disse og flere andre Virksomheder, der for Størstedelen skyldes Tilflyttere, har haft deres Udvikling i Løbet af de sidste 50—60 Aar, og de har ganske forandret Billedet af Ugerløse By. Fra i ældre Tid at være en ren Bondeby med straatækte Gaarde og Huslænger, har den nu med sine mange Nybygninger faaet et halvt købstads-

agtigt Præg. Ugerløse By er langt mere end før blevet »Hovedstaden« i Sognet, og med en dygtig og energisk Befolkning synes den at have gode Udsigter for yderligere Udviklingsmuligheder i Fremtiden. Det Forhold, at Ugerløse aldrig fik nogen Baneforbindelse, er nu ved Rutebilforbindelser og Fragtmandskørsel næsten bortelimineret.

Skolen.

Skolemæssigt set skete der i 1890ernes Begyndelse i Ugerløse Sogn en ret betydelig Omvæltning. Vel var der ikke mange i Sognet, der tillagde den Privatskole, som enkelte Beboere i Sognet med Jens Jensen Brændholt, Hans Jensen, Nyrup, og Sognefoged Søren Larsen i Spidsen havde faaet startet 1891, nogen Betydning. Først havde denne Skole til Huse paa Gaarden Birkholm, senere i Krogaarden, men da der blev bygget Forsamlingshus, indrettede man i Tilslutning til dette Lokale for Friskolen og den engagerede Privatskolelærer Niels Peter Frederiksen, der alene havde 1. Del af Lærereksamen. Men sjældent har et Valg af en Lærer betydet saa meget for et Sogn som N. P. Frederiksens Overtagelse af Friskolekaldet i Ugerløse. Under yderst beskedne Begyndelseskaar forstod den nye Lærer at skabe Respekt om sin Gerning, og i Løbet af faa Aar var Elevantallet i Friskolen oppe paa det tilladte Maksimum, der blev holdt i de 15 Aar, han var dens Leder. Da Andenlærereembedet imidlertid i 1906 blev vacant, søgte Frederiksen dette og blev kaldet, efter at en Folkeafstemning havde vist, at det langt overvejende Flertal af Sognets Beboere ønskede ham til dette Embede. Frederiksen var født $^{11}/_5$ 1862 i Næsby og blev 1894 gift med Marie Christensen fra Ugerløse (f. $^9/_12$ 1867, † $^{11}/_{11}$ 1941). Han fik efterhaanden mange Tillidshverv i Ugerløse Sogn og blev, efter at han 1932 havde taget sin Afsked, udnævnt til Dannebrogsmænd. Efter hans Død $^{21}/_{10}$ 1939 rejste gamle Elever en Mindesten paa hans Grav. — 5 Børn.

Lærerinder ved Ugerløse Forskole:

O. N. M. Nielsen

A. M. Steffensen

J. Nielsen

Af overmaade stor Betydning for Undervisningen blev ogsaa den Beslutning, Sogneraadet i Aaret 1906 traf, nemlig at opføre en Forskole og til denne knytte en Lærerinde. Da Frederiksen blev kaldet til Andenlærerembedet, førte han et saa stort Antal Elever over i Folkeskolen, at en Udvidelse af Lærerpersonalet blev nødvendig. Et Forskolelærerindeembede blev oprettet med en Begyndelsesløn af 500 Kr. + 50 Kr. for Haandgerningsundervisning, og til Embedet blev kaldet:

Frøken Olga N. M. Nielsen, f. $23\frac{1}{2}$ 1882 i Saltøfte (Stenslille S.). Eksamen ved Varde Forskoleseminarium 1901.

Vandt hurtigt Befolkningens og Smaabørnenes Tillid, men flyttede 1915 til Vraaby ved Køge og tog Afsked her 1937. (En Tid Organist ved Ugerløse Kirke).

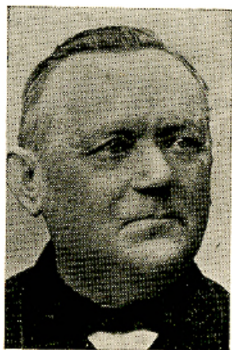
Frøken Ane Mette Steffensen, f. $18\frac{8}{8}$ 1880 i Aas, Søvind S. Eksamen 1901 fra Lang i Silkeborg. Ansat 1916 i Ugerløse, men tog afholdt og elsket af Eleverne Afsked herfra 1935.

Frøken Johanne Marie Nielsen, f. 1902 i Kjellerup. Eksamen 1928 (Odense), kaldet til Ugerløse 1935, og er, meget interesseret i sin Gerning, endnu i Embedet.

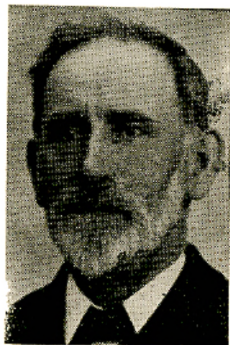
Lærere ved Ugerløse Skole gennem Hundrede Aar:

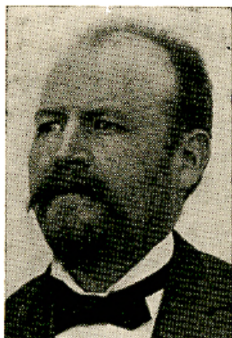
J. P. Jensen

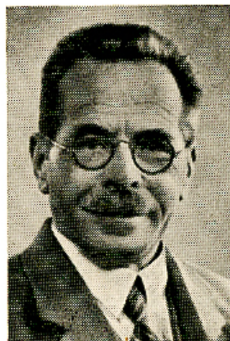
P. C. Møller

O. F. Paludan

N. P. Frederiksen

N. C. Tjelum

A. G. Mathiasen

H. Nissen

O. Juul-Petersen

Som Førstelærer ved Ugerløse Skole blev, efter at Lærer O. F. Paludan 1911 havde taget sin Afsked, kaldet:

N. C. Tjelum, f. ¹³/₁₀ 1877 i Skorup ved Aarhus. Eksamen 1906 fra Blaagaard. Havde fra 1907 været Lærer i Kollerød (LyngesUggeløse). Tjelum gjorde sig, Børneven som han var og meget interesseret i sin Skolegerning, hurtigt vellidt baade af Forældre og Elever. Han var Formand for Menighedsraadet i Ugerløse og udrettede for Indre Mission i Sognet et stort Arbejde. Tjelum var ogsaa Organist ved Kirken. Han døde ¹⁵/₉ 1941 og efterleves af Hustru, f. Else Nielsen, og 6 Børn. I taknemlig Erin- dring om Lærer Tjelums Gerning i Ugerløse Sogn rejste gamle Elever og Sognets Beboere en Mindesten paa hans Grav.

Axel G. Mathiasen, f. 1903 i St. Nicolai S., Vejle Købstad. Eksamen 1930 fra Jelling. Sløjdlærereksamen samme Aar. Lærer ved Bramminge Efterskole. Kaldet til Ugerløse som Andenlærer efter Frederiksen 1932. Af Skolekommissionen enstemmigt indstillet til Førstelærerembedet efter Lærer Tjelums Død og kaldet hertil 1942. Gift 1933 med Erna Olsen — 2 Børn.

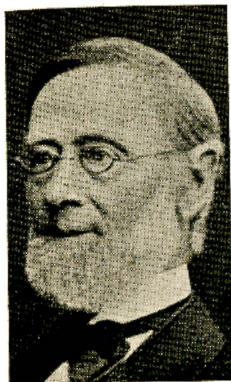
Herluf Nissen, f. ¹⁶/₆ 1908. Eksamen Jonstrup. Vikar i Andenlærerkaldet i Ugerløse 1942—45, derefter kaldet til Andenlærer s. St., men blev 1945 kaldet til Lærer ved Illerup Skole. Gift med Esther Thomsen — 4 Børn.

Orla Juel-Petersen, f. 1913 i København. Præliminæreksamen Høng 1934. Studentereksamen fra sammes Gymnasium 1936. Lærereksamen 1942 fra Jonstrup. Lærer paa Fr. VII Stiftelse 1942—44. Andenlærer i Vesterby (Fejød) 1944—45. Andenlærer i Ugerløse 1945. Gift med Asta Jensen — 4 Børn.

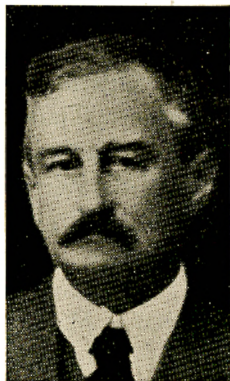
Læger i Sognet.

I et fra en Købstad saa fjernt Sogn som Ugerløse har det i ældre Tid været yderst besværligt at komme til Læge. Mange nøjedes derfor med at søge en eller anden Kvak-

Læger i Ugerløse:

P. V. E. Sønderup

P. Kromann

K. J. R. Møller

salver. Ved Midten af 19. Aarh. blev »Niels Christian« i Syvendekøb brugt af mange i Sognet. »En klog Mand blev hentet fra fjerne By,« skriver Marie Villads, da hun og Naboens Gris var syg. Højst berømt blev ogsaa Johan Hansen, »kloge Johan«, der begyndte sin Virksomhed i Ubberup, men som i Slutningen af 19. og Begyndelsen af dette Aarh. boede i Nyrup St. Med sin rige Erfaring havde han efterhaanden blandt sit Klientel erhvervet sig en Tillid, der kun kan betegnes som enestaaende. Af en helt anden Kategori var Kjesten Oels i Mølleborup († ca. 1910). Hendes Kure var »Læsning« og den fuleste Trolddom. Meget søgt var hun for Engelsk Syge, mod hvilken Lidelse hun »maalte« Patienten paa alle Leder og Kanter, hvorefter hun af Maalebaandet dannede en Rundkreds, hvorigennem den syge spyttede tre Gange, og Baandet blev derefter bundet omkring Knæet, hvor det fik Lov at sidde, til det selv faldt af. Mod »svagt Bryst« benyttede hun Jord fra Kirkegaard bagt sammen med Æg. Ogsaa Dyr tog hun i Kur.

Det var saadanne »Doktorer« Læge Peter Vilhelm Emil Sønderup havde til Konkurrenter. Sønderup var født $\frac{5}{2}$ 1813 i Kalundborg, Student 1832, Lægeeksamen 1842, ned-

satte sig som praktiserende Læge i Ugerløse 1844, deltog som Underlæge i Treaarskrigen, hvor han udførte et mængstergyldigt Arbejde, hvorfor han $\frac{8}{9}$ 1849 blev udnævnt til Ridder. 1850 boede han i Ugerløse Kro, men giftede sig Aaret efter med Pauline Alberta Tjaden-Jansen fra Stege og fæstede s. A. et Hus i Nyrup, han var en fortræffelig Kirurg og Benbrudslæge, men blev desværre i sine senere Leveaar meget döv og næsten blind. † $\frac{25}{4}$ 1899. Hustruen † $\frac{16}{12}$ 1896. Mange Børn, hvoraf flere udvandrede til Amerika.

I Aaret 1896 nedsatte Læge Peter Kromann sig i Ugerløse By. Han var født 1867 i Marstal og gift med Fritze Cæcilie Kirstine Ulrich. Kromann vandt sig hurtigt en stor Venne- og Kundekreds i Ugerløse og Omegn. Hans lune Humør og store Slagfærdighed i Replikken var vidt bekendt. Det var Kromann, der byggede den nuværende Lægebolig i Ugerløse, men i Aaret 1915 solgte han Ejendom og Praksis og flyttede til Snesev og 2 Aar efter til Lolland (Sørup?), hvor han døde 1926 — 6 Børn.

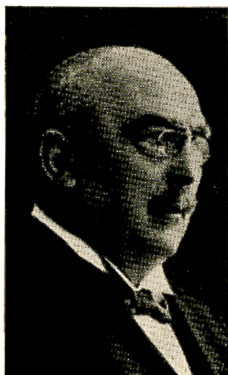
Kromanns Efterfølger var Læge Kristen Johan Rasmussen Møller, der i de 5 Aar, han var Læge i Ugerløse, i udstrakt Grad vandt Befolkningens Tillid, saa det var med Beklagelse, man erfarede, at han forlod Byen for at begynde Praksis i København. Læge Møller er gift med Ebba Svane Dam.

Jon Sigurd Øgmundsen Bichel er nuværende praktiserende Læge i Ugerløse. Var en Tid Distriktslæge i Egedesminde paa Grønland.

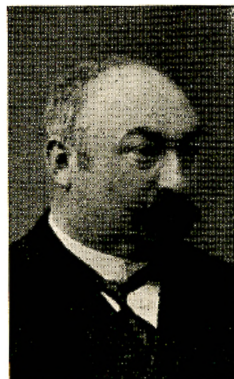
Dyrlæger i Ugerløse.

Foruden Bødlen, Rakkeren og Signekællinger var den egentlige Indehaver af Dyrlægevirksomheden i Ugerløse i ældre Tid Kursmeden. I ethvert Tilfælde gjaldt dette for Hestenes Vedkommende. Men i Aaret 1801 fæstede Smed og Dyrlæge Poul Christiansen Ugerløse Smedie og Smediegaard. Han var født i Skævinge 1777 og blev af Sjællands

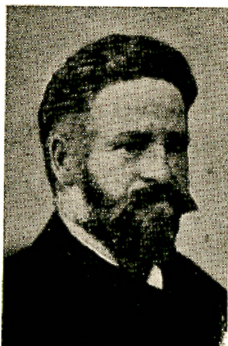
Dyrlæger i Ugerløse:

H. Hansen

J. A. Furuholmen

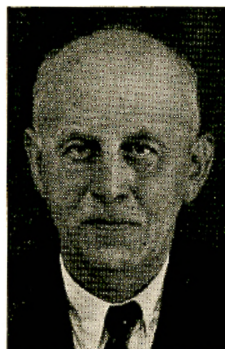
P. P. Dolmer

K. Boers

N. Juul

N. A. Hansen

Stiftamt indsendt paa Veterinærskolen og tog Eksamen 1800. Blev i Ugerløse gift med Kirsten Larsdatter, der efter Mandens Død ^{11/1} 1824 giftede sig med Smedesvend Jørgen Hansen i Ugerløse. I over 50 Aar derefter var der ikke Dyrlæge i Ugerløse.

Hans Hansen, f. ^{26/2} 1856 i Gadstrup S. Eksamen 1878, nedsatte sig i Ugerløse 1880. Han var lidt for fin for Landpraksis og havde tillige en haard Konkurrent i »Dyrlægesmeden« (se Side 146). 1886 blev han Ejer af Nymølle ved Hedehusene. † i Roskilde 1930. Ugift i Ugerløse.

Johan Arnt Furuholmen, f. ^{5/7} 1864 i Varteig, Smaalenene, Norge. Eksamen 1886. Kom 1886 til Ugerløse, hvor hans norske Maal, hans Humør og Vennesælhed hurtigt skabte ham talrige Venner og en Kundekreds saa stor, at den ikke siden er overgaaet paa Stedet. Furuholmen i sin Kariol forspændt med Traverhesten »Per Gynt« var kendt i flere Miles Omkreds, og der var almindelig Sorg paa Egnen, da han 1896 solgte sin Ejendom og Praksis i Ugerløse for at blive Amtsdyrlæge i Larvik, hvor han døde ^{18/9} 1911. Gift med Caroline Marie Rasmussen fra Stormøllegaard ved Holbæk — 7 Børn (Døtre).

Peter Petersen Dolmer, f. ^{22/9} 1853 i Voldby, Grenaa. Eksamen 1884 (Landbrugskandidat 1881). Dolmer var overordentlig dygtig og interesseret i sin Gerning, men vandt aldrig Furuholmens Popularitet i Ugerløse. Han byggede 1900 den nuværende Dyrlægebolig i Byen, men solgte den og sin Praksis 1904 og flyttede til Græsted. Var i sine sidste Leveaar helt blind. † 1931 i Haslev. Gift 1882 med Hanne Marie Andersen — 3 Børn.

Kristen Boers, f. ^{21/1} 1879, Domkirkegaard, Ugerløse. Eksamen 1903. Dyrlæge i Ugerløse 1904—16, senere i Neksø. Gift 1904 med Helga Nathalia Jacobsen — 2 Børn.

Niels Juul, f. ^{17/3} 1891 i Vissenbjerg. Eksamen 1914. Dyrlæge i Ugerløse fra 1916—33. Var i høj Grad initiativrig, men havde ogsaa Interesser udover Dyrlægevirksomhed,

især Landbruget, og var efter 1933 Farmer i England.
Gift med Kirstine Dige Olsen — 1 Barn.
Niels Aage Hansen, f. $\frac{6}{2}$ 1891 i Udesundby. Eksamen
1929. Har tidligere været ved Landbrug og paa Sukker-
plantage (Trinidad). Dyr læge i Ugerløse fra 1934. Gift
med Erna Meta Jensen — 5 Børn.

ADSKILLELSEN FRA HOVEDSOGNET

Saa længe Tostrup og Ugerløse Sogne ikke havde andet fælles end Præst og Degn, betød Forbindelsen mellem de to Sogne mindre, og dog har vi i det foregaaende set, hvad ogsaa dette kunde afstedkomme (se Præstevalget i Tostrup-Ugerløse Side 53 f.), men efterhaanden som de kommunale Forhold udbyggedes i Løbet af 19. Aarh., maatte der komme Interesses modsætninger de to Sogne imellem. Det kunde paa Grund af Kommunens store Udstrækning ofte være vanskeligt for Raadsmedlemmerne i det ene Sogn at kende Forholdene i det andet, og da Forslaget om Sogneadskillelsen kom til Behandling i Holbæk Amtsraad, blev Kommunens store Udstrækning ogsaa fremhævet til Gunst for Ophævelsen af Sogneforbindelsen. En anden Grund, der af et af Medlemmerne i Amtsraadet blev fremhævet til Fordel herfor, var Ugerløse Bys Vækst: »At nu, da Ugerløse var blevet en lille Flække, kunde Indbyggerne med god Grund mene, at Tiden var inde til en Forandring i Sogneforholdet.«

Dog, det, der i fremherskende Grad bidrog til at skærpe Modsætningerne mellem de to Sognes Interesser, var Fremkomsten af Jernbanespørgsmaalet. Allerede i Aaret 1894 var den Plan diskuteret, at det kunde være formaalstjenligt at faa en Jernbane ind over disse Egne, idet man fastlagde Endepunkterne i Høng i Vest og Tølløse i Øst med en Linie over Ruds-Vedby. Angaaende den østlige Del af Banens Forløb dannede der sig hurtigt to Fraktioner: en,

der arbejdede for en nordlig Linie over Assentorp-Ugerløse, og en anden, der arbejdede for en sydlig over Stenlille-Merløse-K. Eskildstrup. Denne sidste Linie vandt hurtigt langt flere Tilhængere end den nordlige, den fik ogsaa baade i Amtsraadet og paa Rigsdagen mange formaaende Mænds Tilslutning, og da den nødvendige Anlægskapital blev tegnet, blev Resultatet, at Ugerløse Sogn vel nok for alle Tider blev afskaaret fra at faa direkte Baneforbindelse.

Det var imidlertid nu ganske naturligt, at Befolkningen i Ugerløse Sogn blev stærkt interesseret i at faa hævet Forbindelsen med Tostrup Sogn. Foregangsmanden i denne Bevægelse var Jens Jensen Brændholdt, og ved en Afstemning om Spørgsmaalet i det fælles Sogneraad 1895 stemte 7 Medlemmer for og 6 imod. Ved en Sogneafstemning, der forelaa i Amtsraadet ^{20/5} 1895, havde af Ugerløse Sogns 210 Vælgere de 199 stemt for Ophævelse af Forbindelsen med Hovedsognet (af Tostrup Sogns 244 Vælgere havde 229 stemt imod Adskillelsen). Stemmeantallet i Ugerløse Sogn blev imidlertid lagt til Grund for saavel Amtsraadets som Indenrigsministeriets Afgørelse, der forelaa 21. August 1895, og som gik ud paa, at Tostrup og Ugerløse Sogn adskilles i kommunal Henseende fra ^{1/1} 1896.

Tilbage stod at foretage Adskillelsen paa en saadan Maade, at begge Sognes Beboere kunde være tilfreds. Der var jo ikke faa Problemer, hvis Løsning kunde være ret vanskelig, f. Eks. at fordele de kommunale Aktiver og Passiver paa retfærdig Vis. Dette kunde kræve baade Klarsyn og Resignation, men det kan vistnok siges, at den Overenskomst, der blev sluttet de to Sogne imellem, blev et Arbejde af mønstergyldig Værdi, og Amtsraadet ydede da ogsaa Afgørelsen sin uforbeholdne Anerkendelse og især for den Indsats, Formanden, Gmd. i Merløse Christian Schnack havde præsteret, samt for, at der var opnaaet absolut Enighed i Sagen.

EFTER SOGNEADSKILLELSEN

Det var ikke faa Opgaver, der mødte det nyvalgte Sogneraad i Ugerløse, der foruden af Formanden, Jens Jensen Brændholdt, bestod af Propt. S. F. Petersen, Petersminde, Gmd. Jens Madsen, Sophielyst, og Gmd. Simon Larsen, Ugerløse Skovhuse, alle valgt af de højestbeskattede, samt Bmd. Niels Jacobsen, Jonstrup, Bmd. Christen Nielsen, Ugerløse Bro, og Hmd. Jens Petersen, Lilleskov, valgt af de lavestbeskattede. Det var særligt Vejvæsenet, Fattigvæsenet og Skolevæsenet, der belastede Budgettet. Bivejenes Tilstand var ved dette Aarh.s Begyndelse, hvor hver Lodsejer havde sit Vejstykke at holde i Stand, ikke sjældent i yderst slet Tilstand, ogsaa af den Grund, at tjenligt Vejmateriale i nogen Grad manglede. Det, der paa Vejforbedringens Omraade er naaet i den sidste Menneskealder, er imidlertid ikke mindre end en Bedrift.

Et andet og meget vigtigt Spørgsmaal for Sogneraadet var Kampen mod Fattigdommen, der fulgte Livet som en ond Skæbne. Hjælp var ofte nødvendig. I Vinteren 1891, samme Aar som Aldersrenteforslaget blev vedtaget paa Rigsdagen, blev der af Beboerne i Ugerløse Sogn skænket og indsamlet 20 Tønder Rug til Brød og 54 Kr. i Penge til Uddeling blandt Sognets fattige. I Nyrup Fattighus, denne af Snavs og Løbesod stinkende Rønne, havde man gennem Aarene sammenklumpet husarme Familier, ofte med mange Børn. Det var den, man erstattede ved Købet af Forsamlingshuset og indrettede dette til Alderdomshjem for gamle og svagelige Mennesker, der her under fornøden Pleje kunde nyde deres Otium. Om vore Forfædre for et Par Aarhundreder siden havde set dette, ville de have betragtet denne sociale Forsorg som et skønt, uopnaeligt Eventyr.

Udvidelsen af Skolevæsenet i Ugerløse Sogn har krævet ikke ubetydelige økonomiske Ofre, saaledes kostede Opførelsen af Forskole og Gymnastiklokale i Aaret 1906 20.000 Kr., og den i 1924 foretagne store Ombygning af Skole-

lokaler og Lærerboliger 84.000 Kr., men der er nu ogsaa tilvejebragt fyldestgørende og tidssvarende Lokaler for Lærerne og den skolesøgende Ungdom.

De mange nye Love (Social-, Skattelove o.s.v.) krævede efterhaanden Sogneraadets Arbejdsevne i en saadan Grad, at det (1934) blev nødvendigt at dele den øverste Ledelse i en Formands- og i en Kassererpost, og da man savnede passende Lokale til Sogneraadets Møder og øvrige Funktion, købte Raadet 1941 en Bygning (tidligere Tandklinik) og omdannede den til Kommunekontor.

Fortegnelse over Sogneraadformænd fra 1896 til Nutiden:

Gmd. Jens Jensen Brændholdt (1896—99).

Propt. S. F. Petersen, »Petersminde« (1899—1902 og paany 1908—13).

Bmd. Christen Nielsen, Ugerløse Bro (1902—05).

Bmd. Jens Peter Olsen, Ubberup (1905—08).

Staldforpagter Søren Nielsen, Ugerløse (1913—22).

Gmd. Christian Jensen, Nyrup (1922—29).

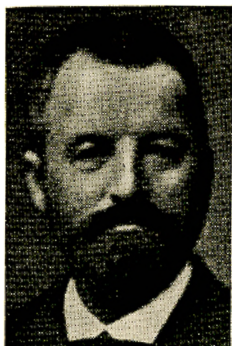
Rentier, fhv. Gmd. Christian Olsen, Ubberup (1929—34).

Gmd. Jens Andersen, Dalbo, Ugerløse (1934—37).

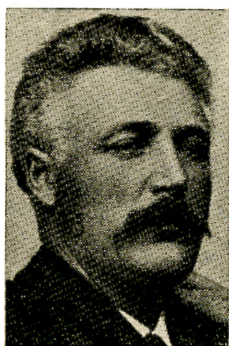
Gmd. Lars Hansen, Enggaarden, Ugerløse, fra 1937.

Politisk 'set har Beboerne i Ugerløse Sogn altid været Venstre, men moderat Venstre, skønt de i mange Aar stemte paa en radikal Kandidat (Fogtmann) ved Folketingsvalgene (ved Valget $\frac{20}{4}$ 1892, da Fogtmann fik 1290 Stemmer, men Bille (Højre) 1127, fik Fogtmann i Ugerløse 226, men Bille kun 50). Ved Sogneraadvalget i Ugerløse $\frac{8}{3}$ 1929 havde Venstre 223, Radikale 102, Socialdemokrater 76 og en Byliste 64. Det nuværende Sogneraad, valgt 1946, er Gmd. Lars Hansen, Enggaarden (Formand), Jens Andersen, Dalbo (Kasserer), Gmd. Jens Jensen, Ugerløse, og Gmd. Christian Jensen, Jonstrup, valgt af Venstre, Smed Laurits Jensen, Brendholt, valgt af Socialdemokraterne og Bmd. Johs. Petersen, Ubberup, og Snedker Hans Hansens

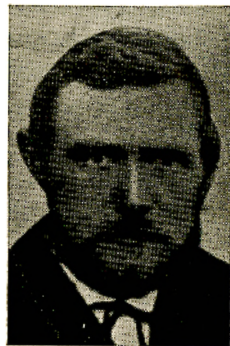
Sogneraadsformænd i Ugerløse Sogn:

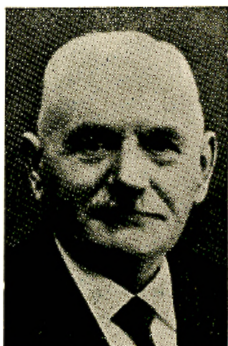
Jens Jensen Brændholdt

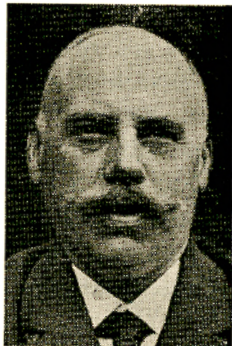
S. F. Petersen

Christen Nielsen

Jens Peter Olsen

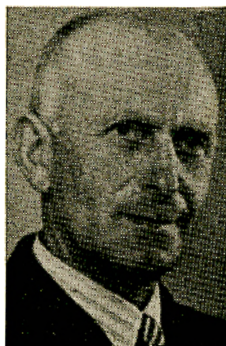
Søren Nielsen

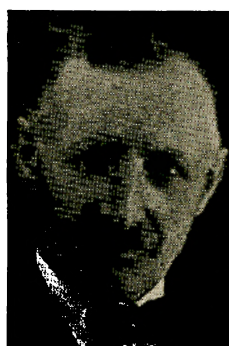
Christian Jensen

Christian Olsen

Jens Andersen

Lars Hansen

Hustru, Fru Emilie Hansen, Ugerløse, valgt af de Radikale. Fru Hansen er den første Kvinde, der har faaet Sæde i Ugerløse Sogneraad.

Skatteprocenten i Ugerløse Kommune har altid været lav (1949 3,5 %), men medens Kommunens Indtægter og Udgifter 1896 balancerede med 7 $\frac{1}{2}$ Tusinde og 10 Aar efter kun var paa 11 Tusinde, er Balancen 1948 paa 162 Tusinde Kr., et Tal, der maner til Eftertanke.

SAMLENDE KRÆFTER

At Fællesfølelsen kom til at spille en fremtrædende Rolle ved Løsningen af mange økonomiske eller kulturelle Spørgsmaal i Ugerløse Sogn, er nævnt i det foregaaende. Men her skal yderligere fremføres nogle Omraader, hvor fælles Initiativ og Indsats fik en væsentlig Betydning for en Op-gaves Realisation. I Aaret 1890 satte Jens Jensen Brænds holdt en Agitation i Gang for i Sognet at faa bygget et Forsamlingshus, et Samlingssted, hvor folkelig Oplysning kunde trives. Det faldt ikke vanskeligt at faa tegnet den fornødne Aktiekapital til denne Bygning, der sammen med Friskolelokalet kostede 3600 Kr. Indvielsen blev foretaget $\frac{26}{7}$ 1891 med Taler af bl. a. Redaktør H. J. Hansen, Holbæk. Ugerløse Forsamlingshus blev Stedet, hvor en meget stor Del af Sognets Beboere samledes til Møder og Foredrag, og til Fremme heraf stiftedes $\frac{15}{11}$ 1904 en Foredragsforening med Købmand Jens Christensen som Formand. I Forsamlingshuset var ogsaa Stedet, hvor Idrætten fik sin første Tumbleplads, og hvor der blev afholdt Sangøvelser og Dilettantforestillinger. Forsamlingshuset blev imidlertid ikke bevaret til sit oprindelige Formaal, men 1918 solgt til Kommunen til Alderdomshjem for 8000 Kr. Siden er der et Par Gange gjort Forsøg paa at bygge et nyt Forsamlingshus, men uden Held. Fremtiden vil dog sikkert bringe en Løsning ogsaa paa dette Problem.

Samme Aar, Sognets Beboere samledes om at bygge Forsamlingshus, rejste Indre Missions Tilhængere i Sognet Missionshuset »Sarepta«. Under Pastor Smith-Petersens Forskyndelse var der i Ugerløse Sogn sket en Vækkelse i Indre Missions Retning, til hvilken efterhaanden en stor Del af Ugerløse Sogns kirkeligt interesserede sluttede sig. Tidligere havde man holdt kristelige Møder i Præstegaarden og paa Bøndergaarde, hvor der var den fornødne Plads. Der var ogsaa holdt Søndagsskole for Børnene rundt om i Hjemmene. Man fandt imidlertid, at der var Trang til et Lokale, hvor alle disse Møder kunde holdes, og under Pastor Smith-Petersens og Tømrer, senere Missionær, Jens Hansens Ledelse samt kraftigt støttet af Pastor Nyborg, Stenmagle, blev Sagen gennemført, og Indvielsen fandt Sted ^{19/7} 1891 under stor Tilslutning. For Indre Mission fik Missionshuset »Sarepta« overmaade stor Betydning. Her blev Samlingsstedet for troende Mænd og Kvinder og for Ungdommen KFUM og KFUK. Herfra gik en Strøm af Samhørighed om de Værdier, Kredsen agtede at værne om. Missionshusets Mødesal er flere Gange blevet udvidet, og nylig har Huset ved stor Offervillighed fra Kredsens Side gennemgaaet en betydelig Omforandring og kunstnerisk Udsmykning.

Men Fællesfølelsen medførte tillige, at Sognet efterhaanden blev delagtig i mange af de tekniske Fremskridt, vor Tid har været saa overmaade rig paa. Et saadant Fremskridt var Oprettelsen af en Telefonforbindelse med Omverdenen. ^{29/9} 1897 forelaa i Holbæk Amtsraad et Andragende ang. Anlæg af en Telefonforbindelse fra Holbæk over Nykro til Ugerløse. Den første Ledning blev lagt til Ugerløse Åndelsmejeri og til Jens Jensen Brændholdt, og den første Telefoncentral installeret hos Urmager Jepsen, Ugerløse. Nu 50 Aar efter har Centralen 140 Abonnenter.

Mange tekniske Fremskridt er siden fulgt efter. ^{3/10} 1906 afholdtes i Ugerløse et Møde ang. Oprettelsen af et Vandværk for Byen, og en stor Del af Beboerne sluttede sig

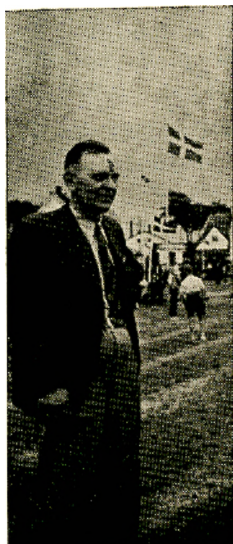
til Tanken, der hurtigt efter blev realiseret. Siden blev dette efter en Generalforsamling ^{29/8} 1929 betydelig udvidet. 1910 fik Ugerløse By sin første Gadebelysning (Acetylen), der, efter at den elektriske Højspændingsledning 1921 havde udstrakt sine Arme til Ugerløse Sogn, blev elektrificeret.

En overmaade betydningsfuld Foranstaltning, især set fra et hygiejnisk Standpunkt, var Kloakeringen af Ugerløse By, et Arbejde, der blev paabegyndt i Aaret 1929 og kostede 20.000 Kr., men som ogsaa bragte Løsning paa et tidligere meget prekært Spørgsmaal. Efter den i 1925 foretagne store Fordybning af Aamose Aaen blev det 1930—33 endvidere muligt at foretage Afvanding af forskellige side Kærstrækninger i Sognets sydlige Del, saaledes af Jonstrup Lyng og Maglemose; især Fordybningen af det Vandløb, der fører fra denne sidste, voldte stort Besvær og ikke ringe Splid, hvad der gav sig Udslag i en Spotteglose som »Kærkilerkanalen«. Hovedsagen var dog, at Projektet, der kostede ca. 12.000 Kr., blev gennemført, hvorved hidtil ret værdifulde Arealer blev frugtbargjort.

Samlende Kræfter har endvidere givet sig Udslag i Stiftelsen af forskellige Foreninger til gensidig Hjælp; en saadan er den i 1880erne stiftede Sygekasse, hvis første Formand var Vejmand Niels Vandløse, Nyrup. Endvidere den i 1890 stiftede Hundredmandsforening, der under Mejeribestyrer J. Christensens Ledelse fik en fortræffelig Start, og som for Medlemmerne fik stor Betydning lige til vore Dage. Dette gælder ogsaa den ^{18/11} 1904 stiftede Husmandsforening; i mange Aar ledet af Formanden, Statshusmand Niels Søren Nielsen, Ugerløse. En betydende Faktor i Sognets økonomiske Liv blev Bondestandens Sparekasse, der, især efter at der 1929 var oprettet Kontorsted med daglig Betjening i Ugerløse By, samlede Kunder fra baade Sognet og Omegnen. Kontorstedets Betydning tilkendegives af det Faktum, at Indskudskapitalen 1949 er 3,5 Millioner Kr.

Endelig har i vore Dage Ungdommen i Ugerløse Sogn sluttet sig sammen om idrætslige Formaal. Betragter man

Forholdene blot 100 Aar tilbage, da var Gymnastik og anden Idræt i vort Sogn et højst miskendt Begreb. I Begyndelsen af 1840erne blev Skolekommissionen i Ugerløse saaledes af Skoledirektionen anmodet om til Brug for Skolebørnenes Gymnastik at anskaffe en »Klavremaskine«.

Mejeribestyrer Laurits Hansen
paa Idrætspladsen.

Man smilede og lod svare, at for det første var der i Skolekassen ikke Penge til en slig »Maskine«, og for det andet var Læreren (Petersen), der skulde give Undervisning i dens Brug, lam baade i Arm og Ben. Senere, da samme Direktion forlangte, at Børnene i Skolen skulde lære at svømme, smilede man højt. Efter foretaget Visitats 1860 anker Biskop Mynster da ogsaa over, at Gymnastikken i Ugerløse Skole var i ringe Grad brugt, men Skolekommissionen havde nu ogsaa været saa snedig at lægge dette Fag ind under Lærer P. C. Møller, der manglede den ene Arm. Det var Lærer N. P. Frederiksen, der blev Grundlægger af Gymnastikken i Ugerløse, et Fag, han var i høj Grad interesseret i. Ikke alene gav han

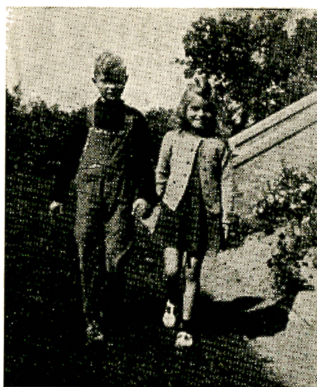
Børnene i Friskolen, senere i Folkeskolen, en solid Træning i Gymnastikken, men igennem mange Aar afholdt han Gymnastikundervisning for Sognets voksne Ungdom.

En Foregangsmand paa Idrættens Omraade var Mejeribestyrer Laurits Hansen (f. i Marbjerg ^{20/2} 1891). Han blev hurtigt efter sin Ankomst til Sognet Leder af Ungdommens Idræt i Ugerløse Sogn og fik de lokale Myndigheder interesseret for sine Planer. Ved Aar 1930 skænkede Sogneraadet saaledes et Stykke Jord af Skolelodden til Idrætsplads, og under Laurits Hansens Ledelse og med Ungdommens frivillige Arbejdskraft blev denne Plads jævnet, tilsaaet og læplantet, et Svømmebassin, et af de første i en dansk Landsby,

blev etableret, og ^{20/8} 1933 skete Indvielsen under meget højtidelige Former og under stor Tilslutning fra Sognet og Egnen. Senere er der ved Svømmebassinet gjort mange Forbedringer, og hele Sportspladsen er en Hæder for Sognet og dets Ungdom. Nu ledes Sportsplads og Svømmebassin af en Bestyrelse bestaaende af en Repræsentant for Kommunen, en for Idrætsforeningen og en for Gymnastikforeningen. Indtægt og Udgift balancerer med ca. 15—1800 Kr. Desværre blev Mejeribestyrer Laurits Hansen selv Offer for sin Sportsiver. Under en Træning paadrog han sig paa Idrætspladsen en Læsion, der ^{22/6} 1945 medførte Døden, og Ugerløse Sogn maatte beklage Tabet af en af sine bedste, mest initiativrige og vidtskuende Indvaanere. Paa Idrætspladsen rejstes paa 150 Aars Dagen for Stavnsbaandets Ophevelse en Mindehøj, og her fik Laurits Hansen ogsaa sin Mindesten.

Vi har fulgt vort Sogns Historie fra den Tid, da Stenaldersmanden med Hakke, med Ild og med Ard under enormt Besvær brød Sognets Jord til Sædeland, fulgt den til i Dag, da Traktoren paa den samme Ager brummer sin enstonige Melodi, medens dens Plovs Fjæle med Syvmileskridt vender Skifternes Muld. Gennem de mange Aarhundreder har Slægtled efter Slægtled ydet Evne og Arbejdskraft til Gavn for Stammen og det fælles Samfund. Brydninger har der været Slægter og Mand imellem, men ogsaa Samling om Opgaverne — Fællesfølelse, thi det kan være godt, at Meninger brydes, men Livet leves alligevel lettere i et Sogn, hvor man samles, end i et, hvor man strides.

Saa sendes da denne Bog ud paa sin uvisse Rejse med en Tak og en Hilsen. Takken gælder Medlemmerne af Ugerløse Sogns Studiekreds, hvis Umage med at tegne Prænumerationer til Bogen har sikret dens Udgivelse, den gælder alle dem, der har givet mig Oplysninger af Værdi for Arbejdet, og den gælder Fru Annie Boers-Bosshardt, der har tegnet de publicerede Kort; og Bogen kommer som en Hilsen til Sognets Børn, der her skal tage en Gerning op, gid der for dem maa blive Udviklingsmuligheder, saa Livet her bliver værd at leve i den Fremtid, et naadigt Forsyn vil dem skænke.

REGISTER

	Side
Barndommens Land	5
Den gamle Boplads	9
Adelbyens Grundlæggelse	17
Torperne	20
Helligdomme og Tingsted	23
Landsbyens Udvikling	35
Herredskirken	43
Jordegodsets Ejere	60
Ryttergodset i Ugerløse Sogn	71
Sognets Jord vurderes	74
Herrømænd, Fæstere og Fogeder	75
Onde Tider	83
Befolkningen — Livet i Landsbyen	90
Moralen i Sognet	96
Husdyrhold og Priser	100
Vej og Sti — Kroen	104
Skolen	109
Udskiftning og Udflytning	118
De første Aartier efter Udflytningen	122
Det første kommunalpolitiske Liv	126
»Oprørerne«	129
Den kristelige Lægmandsbevægelse i Sognet	132
Bonde og Hær	136
Købet til Arvefæste og Selveje	144
Hvad man saadan fortalte	146
Nye Tider: Kirken	149
En fremmed kommer til Sognet	153
Mejeriet »Birkholm«	154
Ugerløse Brugsforening	155
Handel og Haandværk	156
Skolen	161
Læger i Sognet	164
Dyrlæger i Ugerløse	166
Adskillelsen fra Hovedsognet	169
Efter Sogneadskillelsen	171
Samlende Kræfter	174

RETTELSE OG TILFØJELSE

- Side 44: Den anførte Træudskæring, der nu forefindes i Museet for Holbæk og Omegn, er ikke ældre end fra 1600 Tallet.
- 70: Roseøl — læs Høseøl.
 - 139 tilføjes: Hmd. Niels Hansen, Jonstrup, saaret 6/7 49 (Fredericia).
 - 141 — Jens Sørensen, Nyrup, f 1821 (men ikke døbt i Ugerløse Kirke), er indført i Lægdsrullen (10. Lægd, Ugerløse) som Søn af Hmd. Søren Larsen, Nyrup, senere Brendholt. Tj. i 1. Reservebataillon, 2. Comp., Nr. 100. Frilodsmd. 1844. Ankomst til Krigsskuepladsen 12/3 49 fra Københavns Garnison. Saaret 25/7 1850. Død 2/10 s. A. paa Husum Lazaret (Lægds. St. L.).
 - 153: Fogtmand — læs Fogtmann.